ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 45. Årgang . Nummer 3 . 1971

Munksgaards Forlag . København 1971

ØKONOMI OG POLITIK

45. ÅRGANG NR. 3 1971

INDHOLD

HARALD RØMER: Valgkampen 1971 – et eksempel på TV-påvirkning 269

STEEN B. RASMUSSEN: Strukturfunktionalismens anvendelse i international politik belyst ved et studie af Verdensbanken 280

OLE ZACCHI: Nyt lys over det danske kapitalmarked II 289

Den internationale økonomiske situation 318

Den danske økonomiske situation 328

Politisk kronik 341

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
MUNKSGAARDS FORLAG . KØBENHAVN 1971

FORFATTERNE

HARALD RØMER, mag. scient. soc.

STEEN B. RASMUSSEN, undervisningsassistent, cand. phil.

OLE ZACCHI, sekretær i Danmarks Statistik, cand. polit.

De løbende økonomiske oversigter udarbejdes af økonomisk konsulent, cand. polit. H. Thustrup Hansen og sekretær, cand. polit. Palle Mikkelsen, Det økonomiske Sekretariat. Den politiske kronik udarbejdes af cand. polit. C. Lind.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 45 kr. incl. moms. Enkelte hæfter 15 kr. incl. moms. Ansvarshavende redaktør: Økonomisk konsulent, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN. Redaktionssekretær: BIRTE NYHOLM. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. SV. AAGE HANSEN, professor, dr. polit. ANDERS ØLGAARD, professor, dr. phil. OLE KARUP PEDERSEN og kontorchef, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktion: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Rosenborggade 15, 1130 København K, tlf. (01) 11 41 53. Ekspedition og abonnement: Munksgaards Forlag A/S, Nørre Søgade 35, 1370 København K. tlf. (01) 12 70 30. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen den 10. december 1971.

VALGKAMPEN 1971 - ET EKSEMPEL PÅ TV-PÅVIRKNING

Af HARALD RØMER

»A large part of the study of voting deals not with why votes change but rather with why they do not.«

Indledningscitatet stammer fra et af de klassiske valgstudier i USA[1]) og illustrerer, at det for valgforskere egentlig altid har været en kilde til undren, at de kun har kunnet måle forholdsvis små forandringer i folks politiske holdninger og adfærd – især i betragtning af, at de politiske partier normalt ofrer store beløb i en valgkamp for at fremkalde disse forandringer.

En af måderne at forklare dette misforhold på har været at henvise til massemediernes manglende effektivitet som meningsforandrere. Men det må stadig stå som lidt af et paradox, at samtidig med at amerikanske undersøgelser af massemedier og valgkampagner har betonet stabiliteten af de eksisterende politiske holdninger, så har den republikanske andel af stemmerne ved præsidentvalgene svinget mellem 40 og 58 pct.

I Danmark og i andre vesteuropæiske lande er det heller ikke særligt sjældent, at der forekommer betydelig skred i vælgertilslutningen til de politiske partier. Disse forandringer har ganske vist ofte haft karakter af korttids-svingninger omkring en langtids-stabil partideling, men en negligering af disse forandringer giver ringere muligheder for at forstå interaktionen mellem partier og vælgere samt massemediernes rolle i den politiske meningsdannelse.

Her i landet har vi ikke en eneste ordentlig undersøgelse af massemediernes virkninger, men vi har stort set stillet os tilfreds med den udenlandske forskning, som ikke har kunnet påvise, at massemedierne påvirker meningsdannelsen[2]).

Denne artikel præsenterer på baggrund af en række undersøgelser i forbindelse med valgkampen i september 1971 nogle resultater, som peger i retning af, at generalisationerne om massemediernes manglende effekt må tages op til revision.

VALGFORSKYDNINGER I DANMARK 1945–71

Lad os først kaste blikket på de danske folketingsvalg siden 1945 for at se, hvor store forskydninger der sker fra valg til valg, og hvor ofte specielt de større forskydninger forekommer.

Da vi her i landet er helt underforsynet med egentlige officielle vælgerundersøgelser[3]), må en sammenligning af de danske efterkrigsvalg bygge på, hvad den officielle valgstatistik kan fortælle om forholdene. Det betyder, at vi ikke kan sammenligne de bruttobevægelser, der skjuler sig bag ethvert valgresultat. Vi må nøjes med at sammenligne de netto-forskydninger, der kommer ud af det, når afgang og tilgang for de forskellige partier til en vis grad udligner hinanden.

En sammenligning af resultaterne fra folketingsvalgene siden 1945 viser for det første, at tilslutningen til hvert af »de fire gamle partier« har udvist betydelige svingninger. Som det fremgår af tabel 1 er der for disse partier inden for en 25 års periode en forskel på 8–10 procent mellem yderpunkterne i partiernes andele af samtlige vælgere. I betragtning af partiernes størrelse er dette en meget stor variationsbredde i partiernes vælgerandele. Udsvinget i andelen af sofavælgere er af nogenlunde samme størrelse.

For det andet viser det sig, at hvis man beregner den samlede procentvise netto-forskydning i partiernes vælgerandele ved et valg i forhold til det foregående valg, så deles efterkrigstidens folketingsvalg klart i to grupper.

Den ene gruppe er overvejende præget af valgene midt i 50'erne og udviser kun meget beskedne netto-forskydninger på 2,6 til 4,6 pct. Den anden gruppe, som omfatter hovedparten af valgene, nemlig 7 ud af de i alt 11 valg, er karakteriseret ved betydeligt større netto-forskydninger. Netto-forskydningerne ved disse valg har ligget på 8,9 til 17,5 pct. (se tabel 2).

Tages det nu i betragtning, at alle vælger-undersøgelser har vist, at brutto-bevægelserne ved et valg er langt større end netto-bevægelserne, må vi altså regne med, at baggrunden for valgresultaterne i 1945, 1947, 1950, 1960, 1966, 1968 og 1971 har været, at en meget stor del af vælgerne – formentlig omkring en tredjedel eller mere – har forandret deres politiske adfærd i forhold til det foregående valg.

Tallene fra de danske folketingsvalg siden 1945 viser altså, at det langt fra er usædvanligt, at der sker større forskydninger i tilslutningen til de politiske partier, og at en meget stor del af vælgerne ændrer stemmeafgivning fra valg til valg. Alt i alt tyder det på en bevægelighed i vælgernes politiske adfærd, som ikke stemmer overens med den ofte antagne stabilitet.

Denne konklusion er baseret på den overflade af valgresultaterne, som kan læses ud af den officielle statistik. Jeg skal straks vise, at den også holder, når man dykker under overfladen og undersøger vælgerbevægelserne

TABEL 1

Minimum og maximum for de fire gamle partiers vælgertilslutning samt for andelen af sofavælgere ved folketingsvalgene 1945–71, i procent af samtlige vælgere

	Min.	Max.
Socialdemokratiet	28,2	36,0
Radikale	4,9	13,3
Konservative	10,6	18,1
Venstre	13,5	23,6
Sofavælgere	11,0	19,4

TABEL 2

Samlet netto-forskydning ved folketingsvalgene 1945–71, i procent af samtlige vælgere

1945	17,5
1947	12,8
1950	11,1
1953–1	2,8
1953–2	3,8
1957	4,6
1960	10,9
1964	2,6
1966	8,9
1968	10,7
1971	9,5

Anm. Netto-forskydningen = summen af vundne vælgerandele = summen af tabte vælgerandele for samtlige partier og sofavælgerne i forhold til det foregående valg.

nærmere. Men jeg vil gerne allerede på dette sted gøre opmærksom på, at en konsekvens af en sådan bevægelighed bliver, at man ikke længere kan klare sig med teorien om, at massemedierne skulle være stort set uden virkning.

TELEFON-UNDERSØGELSER

De resultater, som jeg vil drage frem i det følgende, kommer fra i alt 5 telefoniske interview-undersøgelser, som jeg under valgkampen i september gennemførte i samarbejde med et privat markedsanalyse-institut, KASPER VILSTRUP MARKEDSANALYSE. Undersøgelserne blev foretaget hen-

holdsvis den 6., 9., 13., 16. og 20. september, alle dage i tidsrummet kl. 16,30–20,00[4]).

Hver af undersøgelserne er baseret på 250–400 ganske korte interviews. Det var hver gang et nyt udvalg af personer, der blev udspurgt, undtagen ved undersøgelsen den 20. september, som bestod af geninterviews med respondenterne fra den 9. september. Udvalget blev udtrukket, således at der blev en korrekt geografisk og erhvervsmæssig repræsentation sammenlignet med hele befolkningen. Efter interviewingen blev mindre afvigelser på kriterier som erhverv, alder og stemmeafgivning ved valget i 1968 korrigeret ved vejning.

Da alle udspurgte har telefon, er det klart, at udvalget ikke i princippet kan siges at være repræsentativt for hele vælgerbefolkningen, hvoraf kun 55 pct. har telefon. Men i praksis viser erfaringerne med denne teknik, at der ikke er nogen væsentlig forskel på vælgernes reaktion alt efter om de har telefon eller ej. Det afgørende er, at udvalget er repræsentativt i henseende til de nævnte strukturelle kriterier[5]).

De tendenser, som gør sig gældende blandt vælgere med telefon, må derfor i almindelighed også formodes at gøre sig gældende blandt vælgere uden telefon.

MANGE BESLUTTER SIG UNDER VALGKAMPEN

Vi kan nu vende tilbage til bevægeligheden blandt vælgerne. Det bliver ofte hævdet, at valgkampen som sådan er uden betydning, fordi folk enten har så faste standpunkter, at de ikke lader sig ændre af valgpropaganda, eller også fordi folk allerede har besluttet sig, når valgkampen begynder.

Men resultaterne fra telefon-undersøgelserne gør det klart, at det, der sker under en valgkamp, *ikke* kan beskrives med devisen: Når politikerne åbner valgkampen, lukker vælgerne af. Tværtimod tyder resultaterne på, at en meget stor del af vælgerne er meget åbne over for de indtryk, som valgkampen bringer.

Midt i valgkampen, nemlig den 9. september, viste det sig således, at det kun var godt halvdelen (53 pct.) af de udspurgte, som kunne siges at have taget endelig stilling til, hvilket parti de ville stemme på ved det kommende folketingsvalg. Yderligere 19 pct. af de udspurgte tilkendegav, at de på daværende tidspunkt nok havde et favoritparti, men ville i hvert fald ikke afvise, at valgkampen kunne bevirke, at de skiftede standpunkt. Desuden var der 20 pct., som endnu ikke havde gjort op, hvilket parti der skulle have deres stemme, enten fordi de vaklede mellem flere partier, eller fordi de simpelt hen ikke vidste, hvilke partier der kunne komme på tale. De sidste 8 pct. af de udspurgte havde på undersøgelsestidspunktet ikke til hensigt at stemme. (Se tabel 3).

TABEL 3

Graden af tilknytning til de politiske partier – 9. sept. 1971

	%
Fast knyttet til et bestemt parti	53
Tilhænger af et parti, men ved ikke om partiskift muligvis kan ske	9
Tilhænger af et parti, men vil muligvis skifte	10
Vil stemme, men overvejer flere partier	6
Vil stemme, men ved ikke på hvilket parti	14
Vil ikke stemme	8
	100

Anm. Antal interviews: 373

Disse tal viser, at der er ganske mange vælgere, der må have taget deres beslutning under valgkampen. Rent faktisk viste det sig også ved geninterviewingen af disse respondenter, at 24 pct. enten havde taget eller ændret deres beslutning i tiden fra den 9. til 20. september. Dette billede er helt i overensstemmelse med det indtryk af bevægelighed blandt vælgerne, som kom frem ved sammenligningen af de sidste 11 folketingsvalg.

VALGKAMPENS UDVIKLING

Denne vælger-bevægelighed kommer imidlertid ikke frem, når man studerer valgkampen på overfladen. Det er f. eks. tydeligt, at valgresultatet den 21. september kun i mindre grad afveg fra de politiske index, som Gallup Instituttet havde indsamlet i første halvdel af august, og som OBSERVA havde indsamlet den 28. august. (Se tabel 4, sammenlign de to første rækker med den sidste).

Begge disse målinger af parti-fordelingen, foretaget *før* den egentlige valgkamp begyndte, bærer en umiskendelig lighed med selve valgresultatet. Ud fra denne sammenligning er det klart, at man må komme til det resultat, at der ikke er foregået nogen vælger-bevægelser af betydning, og at de vælgere, som ikke havde taget deres standpunkt før valgkampen, stort set blot har fordelt sig som de øvrige. Og som en følge af det kommer konklusionen, at den intensive udnyttelse af massemedierne i valgkampen ikke har nogen virkning.

Men det er blot ikke hele historien om valgkampen i 1971. Den politiske stemning blandt vælgerne er formentlig aldrig blevet målt så hyppigt herhjemme, som vi havde lejlighed til under denne valgkamp. Det, disse telefon-undersøgelser viste, var nok en gradvis stigende tilslutning til de politiske partier blandt de ubesluttede vælgere, men samtidig viste parti-

stillingen, at der skete ganske bratte stemningsskift blandt vælgerne under valgkampen.

De parti-fordelinger, som er beregnet på grundlag af undersøgelserne, viser som det fremgår af tabel 4, at Venstre på et vist tidspunkt under valgkampen var landets næststørste parti med ca. 21 pct., mens de konservative var sunket ned på ca. 14 pct. Ligeledes havde SF en overgang tilegnet sig hele den fremgang, som Socialdemokratiet ellers stod til, idet SF var oppe på ca. 13 pct., mens Socialdemokratiet måtte nøjes med ca. 33 pct.

Ligesom vi fra valg til valg ofte kan konstatere betydelige svingninger i partiernes tilslutning, kunne vi gennem hyppige målinger under valgkampen se tilsvarende store udsving.

HVAD SKETE DER?

Der er naturligvis ét spørgsmål, der omgående melder sig: Skyldes disse svingninger i parti-tilslutningen ikke blot tilfældige udsving? Spørgsmålet er særdeles relevant, da disse telefon-undersøgelser kun omfatter et forholdsvist beskedent antal udspurgte (250–400). Der må derfor være en ganske betydelig usikkerhed på resultaterne. Nu ligger de konstaterede udsving rent faktisk i overkanten af, hvad man statistisk skulle forvente[6]). Men hovedgrunden til, at jeg mener, at de konstaterede udsving ikke bare skyldes tilfældigheder, er, at de viser sig at foregå i nøje overensstemmelse med partiernes valgudsendelser i TV.

Hvis svingningerne i tilslutning til partierne kun skulle skyldes tilfældigheder, så må det siges at være et meget velplaceret tilfælde, at Venstres højdepunkt og de konservatives lavpunkt netop forekommer på et tidspunkt, hvor Venstre lige har haft valgudsendelser, mens de konservative endnu ikke har haft. Et lige så vel placeret tilfælde må SF's højdepunkt og Socialdemokratiets lavpunkt – efter SF's udsendelser, men lige før Socialdemokratiets udsendelser – siges at være.

Her må det erindres, at disse valgudsendelser i TV især for de større partiers vedkommende bliver fulgt af hovedparten af vælgerne. Desuden blev partiernes udsendelser i denne valgkamp afviklet på den måde, at hvert parti havde sine udsendelser koncentreret på en enkelt aften. Hvert af partierne kan således siges at have monopol på TV for en aften og har i den tid helt domineret kommunikationen til vælgerne. Hvis et partis udsendelser efterlader et indtryk hos vælgerne (dvs. hvis de påvirker vælgerne), så bliver dette indtryk ikke forstyrret af kommunikationen fra andre partier den aften, men først næste dag eller senere endnu. Der er derfor al mulig grund til at antage, at valgkampens afvikling i TV kan have resulteret i til tider ganske bratte stemningsskift.

Vi må altså regne med, at disse hyppige telefon-undersøgelser afspejler

TABEL 4.

Partiernes vælgertilslutning før og under valgkampen ifølge forskellige opinionsmålinger

	A	B	C	V	F	Ø[1]	Ialt
	%	%	%	%	%	%	%
7–15/8: Gallup-måling[2]	39	12	18	16	7	7	99
28/8: Observa-måling[3]	39	13	17	17	9	5	100
31/8: Valg udskrives							
3/9: Tinget hjemsendes							
5/9: TV-Markedsdebat							
6/9: Rømer/Vilstrup-måling[4]	39	14	18	16	6	7	100
TV-Retsforbundet							
7/9: TV-Krist. Folkep.							
8/9: TV-Kommunisterne							
9/9: Rømer/Vilstrup-måling[4]	39	14	18	16	6	7	100
TV-VS							
10/9: TV-Økonomisk debat							
12/9: TV-Venstre							
13/9: Rømer/Vilstrup-måling[4]	36	13	14	21	9	7	100
TV-SF							
14/9: TV-Radikale							
15/9: TV-Konservative							
16/9: Rømer/Vilstrup-måling[4]	33	12	17	16	13	9	100
TV-Socialdemokratiet							
17/9: TV-Slutdebat							
21/9: Valg	37	14	17	16	9	7	100

[1]) Ø = øvrige partier, d.v.s. Kommunister, VS, Retsforbundet, Kristeligt Folkeparti og Slesvigsk Parti.
[2]) Offentliggjort i Berlingske Tidende den 5. sept.
[3]) Offentliggjort i Aktuelt den 12. sept.
[4]) Undersøgelserne er afsluttet *før* parti-udsendelserne samme aften starter i TV. Antal interviews: 250–400.

reelle stemningskift blandt vælgerne, som først og fremmest skyldes virkningen af partiernes TV-udsendelser.

TV-VALGKAMPENS SPOR

De spor, som partiernes valgudsendelser i TV satte blandt vælgerne, kan vi nu gengive på baggrund af vores telefon-undersøgelser.

I den første uge fra 6. til 9. september er de små partier på skærmen. I samme tidsrum viser vore målinger, at tvivlen blandt regeringspartiernes vælgere øges en smule, sådan at lidt flere af VKR's vælgere fra 1968 træder over i de potentielle sofavælgeres rækker. I parti-fordelingen giver det sig udslag i, at de tre partiers andel falder. Virkningen af, at Retsforbun-

det og Kristeligt Folkeparti fremlægger deres politik i TV, er altså en større usikkerhed blandt regeringspartiernes vælgere. En tilsvarende virkning kan ikke spores på venstrefløjen, men det må også bemærkes, at målingen den 9. september lige netop bliver foretaget, inden VS's udsendelser begynder i TV.

Søndag den 12. september har Venstre som det første af de større partier valgudsendelser i TV. Og om mandagen viser vores målinger, at mange af de borgerlige vælgere er svinget over mod Venstre, samtidig med at Venstre har fået større tilslutning blandt sine vælgere fra sidste valg i 1968. Den 9. målte vi, at 65 pct. af Venstres 1968-vælgere igen ville stemme på Venstre, men den 13. var denne procent steget til 76. Blandt de radikale og de konservative 1968-vælgere sker der fra den 9. til 13. et mindre fald i tilslutningen til de to partier, men især er der mange konservative 1968-vælgere, som nu pludselig svinger kraftigt over til Venstre, efter at de tidligere nærmest har været potentielle sofavælgere. Målingen den 13. viser, at ikke mindre end 20 pct. af de konservative 68-vælgere nu overvejer at stemme på Venstre. Det er baggrunden for, at Venstre pludselig når op på ca. 21 pct., mens de konservative må nøjes med ca. 14 pct. i parti-fordelingen.

I de nærmest følgende dage har både de radikale og de konservative deres valgudsendelser i TV, og disse svinger åbenbart stemningen tilbage, så vi ved vores måling den 16. kan konstatere, at forholdet mellem de tre regeringspartier nu er genoprettet i samme skikkelse som den 9. september.

Imidlertid har SF nu også haft sine valgudsendelser, mens vores måling den 16. lige netop ligger, før Socialdemokratiets TV-udsendelser begynder. Virkningen af SF's valgudsendelse ser ud til at have været, at stemningen er svinget over mod SF i en stor del af den gruppe, som ikke stemte ved sidste valg, enten fordi de var for unge, eller fordi de var sofavælgere, og som normalt har udgjort en betydelig del af Socialdemokratiets vælgertilgang. Derefter må den socialdemokratiske valgudsendelse antages i nogen grad at have rettet partiets stilling op igen.

Den sidste forskydning til fordel for de radikale kan være sket i forbindelse med afslutningen af valgkampen i TV, hvor partiernes ledende personer skulle have diskuteret perspektiver og reformer, men vores målinger ligger ikke tilstrækkelig tæt til, at det kan sluttes ud fra undersøgelserne.

Så selv om valgresultatet ikke kom til at ligge langt fra udgangsstillingen før valgkampen, så afslører telefon-undersøgelserne altså, at det ikke er ensbetydende med, at partiernes stilling har været den samme under hele valgkampen. Tværtimod har stemningen blandt vælgerne i høj grad svinget i takt med partiernes valgudsendelser, som hver for sig har haft en meget betydelig virkning, men som samlet betyder, at alle partier nogenlunde holder deres positioner.

Denne række af telefon-undersøgelser kommer således indirekte til at stå som et kraftigt indicium på, at massemediernes effekt slet ikke er så beskeden, som ofte antaget.

KONSEKVENSERNE FOR MASSEKOMMUNIKATIONS-TEORIEN

Resultaterne fra disse telefon-undersøgelser under valgkampen ligger helt på linie med den række af forskningsresultater, som efterhånden i løbet af 1960'erne har sat spørgsmålstegn ved de grundlæggende psykologiske og sociologiske mekanismer, som har dannet fundamentet for postulatet om massemediernes manglende effekt. Jeg skal ikke ved denne lejlighed nærmere belyse disse forskningsresultater[7]), men nøjes med at opstille de vigtigste punkter, hvor disse nyere resultater afviger fra tidligere:

1) Massemedierne – specielt TV – er folks vigtigste informationskilde om, hvad der sker i politik.
2) Folks politiske holdningsmønster er ikke særlig konsistent eller uforanderligt.
3) Folk er kun i begrænset omfang selektive i udvælgelsen af information (med selektivitet menes her: tilbøjelighed til kun at udvælge information, som støtter ens opfattelse).
4) Massekommunikation er ikke i princippet mindre effektiv end personlig kommunikation som primærgruppe-diskussion og lignende. Effekten afhænger derimod af om modtagerne tilføres ny og relevant information.

Disse konklusioner fører, som det let ses, ikke til det resultat, at massemedierne ikke skulle være effektive som meningsforandrere, men heller ikke til at massekommunikation altid skulle have en effekt.

Forholdet mellem arten og mængden af det materiale, der bringes i massemedierne, og dets effekt på folks holdninger og adfærd er på ingen måde enkelt og entydigt. Men barriererne mod påvirkning er sandsynligvis ikke så kraftige som traditionelt antaget.

Resultaterne fra den her refererede undersøgelses-række er imidlertid også i stand til at kaste lys over det forhold, at det i kommunikationsforskningen næsten altid har været muligt at påvise kommunikations-effekter i nøje tilrettelagte kontrollerede eksperimenter, hvorimod felt-undersøgelser af effekten af større informations-kampagner næsten altid har givet et magert resultat.

Felt-undersøgelser af den traditionelle type er åbenbart alt for upræcist tidsmæssigt placeret i forhold til den kommunikation, hvis effekt skal måles. Desuden er denne kommunikation ofte så diffus, at eventuelle effekter

udjævnes af anden kommunikation, som vi fx. har set under valgkampen. Derfor er det ikke så mærkeligt, at feltundersøgelser sjældent har succes med at måle massekommunikationseffekter.

Men når kommunikationen af bestemte synspunkter koncentreres til bestemte tidspunkter, som det i denne valgkamp har været tilfældet med partiernes valgudsendelser, og når samtidig målingerne kan tidsfæstes ganske præcist, som det har været tilfældet med vore telefonundersøgelser, så viser det sig langt lettere at påvise massekommunikations-effekter.

Man kan derfor formode, at resultaterne om massemediernes manglende virkning i hvert fald i nogen grad skyldes utilstrækkelig undersøgelsesteknik.

KONKLUSION

De undersøgelser, som er analyseret i denne artikel, var ikke planlagt for at skulle måle virkningen af TV-udsendelserne under valget. Men indirekte har disse undersøgelser leveret et kraftigt indicium på, at virkningerne af den enkelte TV-udsendelse kan være særdeles stor. Disse resultater må være en stærk tilskyndelse til, at vi nu får stablet en egentlig massemedia-forskning på benene herhjemme.

Ganske vist viser resultaterne, at konkurrencen mellem de politiske partier i valgkampens løb stort set neutraliserede effekten af den enkelte udsendelse, fordi de politiske kræfter, der trak i de forskellige retninger, var nogenlunde lige stærke.

Men hvor stor er den langsigtede effekt af TV-udsendelser på områder, hvor de meningsdannende kræfter *ikke* er i balance? Hvor der altså hele tiden eller det meste af tiden er ensidig overvægt for et synspunkt? Spørgsmålet kan naturligvis ikke besvares ud fra de her analyserede resultater, men normalt har antagelsen været, at den langsigtede effekt sagtens kunne være betydelig, selv om man ikke kunne måle effekten af en enkelt udsendelse. Dette spørgsmål fører lige over i problematikken om Danmarks Radios alsidighed, og det understreger det ansvar, som må påhvile dem, der til daglig vælger indholdet til radio og TV. Faktisk kan det siges, at dækningen af valgkampen var betydelig mindre problematisk, da det i højere grad kontrolleres, at alle synspunkter repræsenteres ligeligt.

Men hvordan skal synspunkterne på andre felter end det politiske repræsenteres? Er der nogle synspunkter, der skal favoriseres frem for andre? Og hvem skal bestemme, hvilke synspunkter der eventuelt skal favoriseres?

Det er spørgsmål, der har afgørende betydning, når det viser sig, at massemediernes påvirkningsevne ikke er så begrænset, som den ofte gøres til.

NOTER

1) B. Berelson, P. F. Lazarsfeld & W. N. McPhee: Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign. Chicago: 1954, p. 315.
2) Senest har jeg set udtalelser om massemediernes manglende effekt af Erik Høgh i Politiken 17.9.1971 og af H. P. Clausen i Politiken 10.10.1971.
3) Det første større valgstudie i Danmark er faktisk foretaget i forbindelse med det netop
4) Undersøgelserne den 9. og den 20. september blev gennemført for dagbladet POLITIKEN, og resultaterne herfra har været offentliggjort i artikler i Politiken den 10., 12., 13., 14., 18., 21., 23. og 26. september 1971.
5) Man kunne forestille sig, at telefon-besiddelse gennem indkomstvariablen havde stærk sammenhæng med politisk holdning. Men korrelationen mellem indkomst og politisk holdning er rent faktisk ganske forsvindende, når faktorer som erhverv og geografi holdes konstant.
6) Standardafvigelserne på resultaterne reduceredes ved udnyttelsen af informationen om, hvad folk stemte i 1968. Jf. L. Kish: Survey Sampling. New York: Wiley, 1965, p. 465.
7) Jeg har behandlet disse resultater nærmere i min magisterafhandling: Politisk perception og politisk adfærd. Kbh. 1971. Men se f. eks.: *J. G. Blumler & D. McQuail:* Television in Politics, London, 1968, *P. E. Converse:* The Nature of Belief Systems in Mass Publics, i D. E. Apter (Ed.): Ideology and Discontent, New York, 1964, *P. E. Converse:* Information Flow and Stability of Partisan Attitude, i A. Campbell, P. E. Converse, W. E. Miller & D. E. Stokes: Elections and the Political Order, *P. J. Deutschmann:* Viewing, Conversation, and Voting Intentions, i S. Kraus (Ed.): The Great Debates, Indiana 1962, *J. L. Freedman & D. O. Sears:* Selective Exposure, i L. Berkowitz (Ed.): Advances in Experimental Psychology, New York, 1965, *E. Roper & Ass.:* The Public's View of Television and Other Media, i E. C. Dreyer & W. A. Rosenbaum (Eds.): Public Opinion and Electoral Behavior, 1966, *D. O. Sears & J. L. Freedman:* Selective Exposure to Information: A Critical Review, Public Opinion Quarterly, Vol. 31, 1967, *D. E. Stokes:* Some Dynamic Elements of Contest for the Presidency, American Political Science Review, Vol. 60, 1966, *V. C. Troldahl & R. van Dam:* Face-to-face Communication about Major Topics in the News, Public Opinion Quarterly, Vol. 28, 1965, *V. C. Troldahl:* A Field Test of a Modified »Two-Step Flow of Communication« Model, Public Opinion Quarterly, Vol. 30, 1966.

STRUKTURFUNKTIONALISMENS ANVENDELSE I INTERNATIONAL POLITIK BELYST VED ET STUDIE AF VERDENSBANKEN

Af STEEN B. RASMUSSEN

Det er blevet særdeles udbredt at anvende systemanalyse og særlig systembegrebet i international politik. Et system er i den simple form en samling indbyrdes afhængige elementer, der er kendetegnet ved, at en påvirkning af ét af elementerne samtidig vil påvirke de øvrige elementer. Således forstået er et system afgrænset på den måde, at alle elementer, der bliver påvirket ved påvirkning af ét element, indgår i systemet, mens alle andre elementer udgør systemets omgivelser. Dette er en afgrænsning, der kan anvendes med mekaniske systemer, en maskine f. eks., men for sociale systemers vedkommende er problemerne mere indviklede. For det første kan man ikke sætte faste grænser for, hvilke elementer der bliver påvirket, og hvilke der ikke bliver, idet den sociale virkelighed totalt er sammenhængende. Grænserne mellem elementerne, der indgår i systemet, og elementer der ikke indgår, må derfor fastsættes ud fra en vurdering af, om påvirkningen er »væsentlig« eller »uvæsentlig«. For det andet vil forskellige slags påvirkning af et element medføre, at i visse tilfælde påvirkes visse elementer samtidig, og i andre tilfælde påvirkes andre elementer samtidig, således at et enkelt element på samme tid vil indgå i flere forskellige systemer. Det har medført, at man i vidt omfang ikke arbejder med konkrete elementer – som f. eks. mennesker eller grupper – men med aspekter af adfærd som elementer i systemer. Man arbejder således med et økonomisk system, et politisk, et socialt osv., der hver for sig er afgrænset ved et økonomisk, et politisk, et socialt osv. aspekt af adfærd. Denne opsplitning i mange forskellige systemer er en nødvendig, men samtidig en af systemanalysens alvorligste konsekvenser, idet den sociale virkelighed som før nævnt udgør en helhed, mens man ved betragtning af systemer kun ser på et enkelt aspekt som f. eks. det politiske. Man ser de forskellige politiske fænomeners påvirkning af hinanden og bliver tilbøjelig til at forklare visse politiske foreteelser med andre politiske foreteelser. Analysen får derved en statisk karakter. Hvis imidlertid økonomiske og politiske fæ-

nomener er helt integrerede, f. eks. således at den politiske struktur er bestemt af og følger den økonomiske, vil man ikke kunne studere denne sammenhæng i en systemanalyse undtagen på den måde, at økonomiske elementer virker som påvirkning af ét eller flere politiske elementer – såkaldt input. Man kan derimod ikke studere dem i en integreret helhed.

Systembegrebet og systemanalyse kan imidlertid være værdifuld, hvilket der findes en del eksempler på. Det er vel givet, dels at stater på en række områder er mere integrerede med hinanden end på andre i den forstand, at hændelser på et sådant område i én stat tenderer mod at få større konsekvenser i andre stater end hændelser på et andet område. Det er vel også givet, at nogle stater er mere integrerede med hinanden, end de hver for sig er med andre stater. Disse forhold kan berettige til opdelinger og fastsættelser af grænser, som er noget fundamentalt for systemanalyse.

Det er imidlertid væsentligt, at man gør sig klart, på hvilken basis man vil karakterisere noget som et system. Mange forfattere – i international politik bl. a. Micael Haas – vil definere og afgrænse et system ud fra dets funktioner. Det vil netop sige, at systemet f. eks. er økonomisk, at det har visse økonomiske konsekvenser. I visse tilfælde kan det være flere slags funktioner, der varetages, men så deler man op igen i undersystemer. Man kan gå to veje ved en funktionel afgrænsning af systemer. Man kan vælge arbitrært at fastsætte funktioner, som skal varetages, for at man kan tale om et system og derved være i stand til at lokalisere systemer. Derefter kan man på forskellig måde finde frem til, om de valgte funktioner er frugtbare at arbejde med eller ej. Derved får man de ovenfor omtalte alvorlige konsekvenser. Systemrammen bliver en beskrivende ramme, en klassificering af elementer, men man opnår ingen forklaringsevne ved denne betragtningsform. Man kan også gå en anden vej, nemlig at søge at fastslå konsekvenserne af en bestemt struktur. Hvis strukturen – f. eks. en organisations interaktion med andre organisationer og stater – har mange former, men ensartede konsekvenser, er der basis for at forklare strukturen ud fra disse konsekvenser og afgrænse systemet til de elementer, som er involveret i skabelsen af konsekvenserne. Herved opnår man at kunne forklare fænomener – her strukturer – i hvert fald på ét forklaringsniveau.

Det vil her ved et eksempel – et studie af Verdensbankens konsekvenser – blive belyst, hvordan strukturfunktionalismen kan anvendes i studiet af international politik selv ved et ret begrænset forskningsprojekt, og ligeledes vil der være en ganske kort redegørelse for, hvorledes man ved anvendelse af sådanne forklaringer kan bevæge sig fra det enkelte eksempels niveau mod egentlig teoridannelse.

Strukturfunktionalismen går som nævnt kort ud på, at man forklarer en struktur ved dens konsekvenser. Der er imidlertid mindst to forudsætninger, som må opfyldes, for at det ikke skal ende i de rene pseudoforkla-

ringer. Den første er, at strukturen indeholder et vist antal forskellige aktiviteter, der har den samme konsekvens. Den anden er, at der kan lokaliseres kræfter, der søger at modvirke de konsekvenser, strukturen menes at opretholde. Hvis konsekvenserne ville eksistere uafhængigt af strukturen, er det naturligvis meningsløst at forklare den ud fra dem.

Ved en normal kausalforklaring vil man forklare konsekvenserne (kaldet K) ud fra strukturen (kaldet S). Ved funktionelle forklaringer går man så at sige den anden vej rundt, men der er dog et gensidigt forhold mellem S og K. Som før nævnt i forudsætningerne må der være kræfter, der søger at ændre K, men da formålet med S – hvis forklaringen er rigtig – er at bibeholde K, må der være et gensidigt forhold mellem S og K på den måde, at hvis kræfterne der søger at ændre K styrkes, således at K bliver ændret, vil S ligeledes ændres for at genoprette K. K er i et vist tidsrum i hvert fald i en homeostatisk ligevægt.

For at give strukturfunktionalismen egentlig mening som forklaringsmodel, må der bringes et yderligere element ind her. Det er det forhold, at visse konsekvenser kan være funktionelle for visse grupper, men disfunktionelle for andre. Det er delvis tidligere bragt ind ved omtale af de kræfter, der søger at modvirke K, men dels behøver grupper, for hvem K er disfunktionel, ikke at udgøre kræfter, der søger at ændre den, dels kan kræfterne udgøres af andre institutionelle forhold. For international politiks vedkommende må det imidlertid ofte være grupper, for hvem K er disfunktionel, der samtidig udgør de kræfter, der søger at ændre den. Dette forhold – funktionalitet kontra disfunktionalitet – bringer samtidig problemet omkring magtforhold og evne til at bestemme strukturer frem, og dette har i hvert fald traditionelt været essentielt i udforskningen af international politik, omend tilgangen har været en anden.

Det studie, der her er foretaget, er foretaget delvis på enkeltstudieniveau. Dvs. Verdensbankens aktivitet er studeret på tre områder: 1) Dens generelle studier af landenes økonomiske og sociale forhold og dens anbefalinger i forbindelse med disse, 2) dens massekommunikation og 3) dens adfærd i forbindelse med ansøgninger om lån.

Den første forudsætning for en simpel funktionel forklaring, at der skulle være tale om et vist antal aktiviteter, er således opfyldt i kraft af, at Banken har foretaget mange generelle studier og anbefalinger, af hvilke en del er undersøgt her, og at mange tilfælde af ansøgninger om lån er studeret. Den anden forudsætning for at forklare Bankens adfærd ud fra dens konsekvenser er, at der er kræfter, der modvirker konsekvenserne, og dette må da undersøges.

Et yderligere skridt, som kan foretages, men som kun delvis er foretaget her, er en undersøgelse af adfærden uden for Verdensbanken for de stater, som kunne være interesserede i Bankens adfærds konsekvenser. En sådan

undersøgelse kunne klarlægge, om den adfærd, de har uden for Banken, delvis havde samme, dels ikke modstridende konsekvenser, med det formål at fastslå hvilke stater der var bestemmende for Bankens politik.

Et sidste skridt, som slet ikke er foretaget, kunne være et forsøg på opstilling af en teori til forklaring af, hvorfor disse stater ønskede de bestemte konsekvenser.

Men her er der altså kun tale om det simple studium på første trin og kun temmelig overfladisk på det andet trin.

Verdensbankens virksomhed består hovedsaglig i at yde lån til udviklingsområder og i at fremme private investeringer i disse. Denne virksomhed har to typer konsekvenser, en kvantitativ, der muligvis giver sig udtryk i en vis økonomisk vækst i låntagerlandene, og en kvalitativt præget, der består i de ændringer i de pågældende samfunds struktur, der opstår ved denne vækst, bl. a. ændringer i magtfordelingen i samfundene.

Begge typer konsekvenser følger som nævnt af Bankens virksomhed, og de kan begge eller hver for sig være determinerende for Bankens adfærd.

Økonomisk vækst er utvivlsomt et mål for hovedparten af U-landene. Bedømt ud fra disse interesser bør der altså findes institutioner, enten i form af organisationer eller i form af en fast etableret adfærd, hvorved der tilføres U-landene den kapital og fremmede valuta, der er en forudsætning for investering i produktionsgoder.

Hvis Verdensbanken ikke havde denne funktion, var den meningsløs, og man kunne måske acceptere nævnte funktion som en udtømmende forklaring på Bankens eksistens.

To sammenhængende forhold bevirker dog, at man ikke kan godkende den kvantitative funktion som tilstrækkelig forklaring.

Dels kan den økonomiske vækst i U-landene fremmes på andre måder end ved kapitaloverførelse, sådan som den sker nu gennem Banken. Dels er der i de kvalitative konsekvenser af Bankens virksomhed en temmelig klar linie, der fastholdes, selv om der i høj grad er kritik af den.

Vedrørende Bankens metode til fremme af den økonomiske vækst i U-landene – den kvantitative konsekvens – er der stillet forslag, der ved deres fuldstændige gennemførelse ville indebære, at Banken i praksis ville ophøre at eksistere i sin nuværende form.

På årsmødet i 1967 rettede således Malaysia i relation til en resolution, vedtaget af 15 afrikanske lande, en kritik mod Banken. Den delegerede hævdede, at Banken alene behandlede nogle symptomer på »sygdommen« i verden ved ydelsen af lån til produktionsvirksomhed, og at den ikke behandlede basis-problemerne. Disse var ifølge den delegerede bl. a. de lave priser på primære produkter, den manglende mulighed for U-landene for at afsætte deres varer på I-landenes markeder som følge af toldsatser og andre importrestriktioner, samt de høje fragtrater.

Ideen bag Malaysias kritik var, at behovet for lån i Banken og for private udenlandske investeringer ville dale stærkt, såfremt Verdensbanken eller en anden organisation ville tage sig af disse basis-problemer.

Konsekvensen for Banken ville blive, at den blev om ikke overflødig så dog ret sekundær som formidler af kapitaloverførelse til U-landene. Samtidig ville dens muligheder for at stille krav og betingelser i forbindelse med långivning blive reduceret.

De 15 afrikanske landes resolution, der gik ud på, at Banken skulle tage sig af de nævnte basis-problemer, og den malaysiske delgeredes indlæg viser, at Banken i sin kvantitative konsekvens ikke er ganske funktionel, idet den økonomiske vækst i U-landene ikke foregår helt på den måde og i det omfang, U-landene kunne ønske det.

Vedrørende den kritik, der er rejst med hensyn til den kvalitative konsekvens af Bankens virksomhed, må det konstateres, at en ændring på dette område ikke ville berøre omfanget af Bankens lånevirksomhed, men alene de betingelser, der stilles i forbindelse med ydelse af lånene.

Hvilke betingelser stiller Banken da, og hvilke kvalitative konsekvenser har Bankens krav?

Professor i anvendt økonomi ved Glasgow Universitet, Alec Cairncross, der har været ansat i Verdensbanken, skriver i sit essay, »The International Bank for Reconstruction and Development«, at Banken placerer sig internationalt på to måder, dels som international institution og dels som udviklingsbank.

Som international institution søger Banken at fremme udenlandske, private investeringer i U-landene, idet den påvirker disse til at skabe gunstige betingelser for de fremmede investeringer. Påvirkningen sker delvis ved, at Banken nægter at yde lån til projekter, som udenlandske firmaer er villige til at investere i. Da sådanne projekter vil være de mest udbyttegivende f. eks. olieudvinding og industri, hindres U-landene i ved hjælp af lån fra Banken selv at investere i sådanne projekter. Ifølge Cairncross' opfattelse er rollen som international institution Bankens vigtigste.

I sin rolle som udviklingsbank giver Banken som nævnt kun lån til bestemte projekter og ikke lån til fri disposition for låntagerlandet.

For at finde frem til de konsekvenser, som Banken i sin egenskab af udviklingsbank kan have i U-landene, må man se på, hvilke funktioner i samfundene Banken interesserer sig for.

Bedømt ud fra Missions-rapporterne, der er generelle undersøgelser af hvert enkelt lands økonomiske og sociale forhold, og ud fra de af Banken faktiske givne lån, ligger Bankens interesseområde i produktionsfunktionen. Banken beskæftiger sig meget lidt med f. eks. socialiseringsfunktionen, som denne finder sted bl. a. i skoler. I de seneste år synes der dog at være sket nogen ændring i dette forhold.

Bankens interesse for produktionsfunktionen tenderer mod at gøre denne funktion vigtigere i låntagerlandene end den tidligere var. Hermed flyttes indflydelse fra grupper, der har forbindelse med socialisering eller med de funktioner i et samfund, der opretholder de traditionelle værdimønstre, til grupper i forbindelse med produktion.

Denne flytning af indflydelse er i sig selv værdiskabende, men hvilke værdier, der skabes, afhænger i høj grad af, hvilke grupper i forbindelse med produktionsfunktionen der styrkes.

Af Missions-rapporterne, der indsendes til Banken, fremgår det, at den politiske og administrative ledelse af et land betragtes som led i produktionsfunktionerne eller i hvert fald som en vigtig determinant for denne. I rapporterne anbefales det generelt at styrke landets ledelse ved at decentralisere de administrative beslutninger, såvel geografisk som i hierarkiet, og ved at centralisere de politiske beslutninger. Dette antyder noget om, hvilke grupper i samfundet Banken bl. a. ønsker styrket, men det kan være tvivlsomt, om rapporternes anbefalinger har nogen effekt, da Banken normalt ikke ved ydelse af lån stiller betingelser angående landets ledelse. Der stilles imidlertid betingelser vedrørende offentlige virksomheders ledelse i forbindelse med ydelse af lån. Banken forlanger, at disse skal ledes som selvstændige korporationer, uafhængige af landets administration, at de skal drives forretningsmæssigt så vidt muligt med overskud og med forretningsmæssigt acceptable regnskaber. Bankens ledelsesmodel er følgende:

Den daglige ledelse forestås af en generaldirektør, som handler på eget ansvar i alle drifts- og planlægningsspørgsmål. Direktøren bør være teknisk velkvalificeret, og i de fleste tilfælde anbefales eller kræves det, at posten besættes med en udlænding, eller at ledelsen forestås af et professionelt udenlandsk ledelsesfirma. Direktøren er ansvarlig over for bestyrelsen, som fastlægger virksomhedens generelle politik og træffer beslutninger om nyinvesteringer. Ifølge Bankens krav må bestyrelsen ikke have tilknytning til landets administrative eller politiske ledelse, idet Banken ønsker at undgå, at der træffes »politisk« bestemte beslutninger. Derimod bør erhvervsinteresser normalt repræsenteres i de offentlige virksomheders bestyrelser.

Til belysning af ovenstående kan nævnes, at der i rapporten fra Spanien, The economic Development of Spain, siges om jernbanerne, at de bør reorganiseres, så de drives uafhængigt af regeringen med en generaldirektør og en bestyrelse som ovenfor beskrevet. Den af landet ønskede statslige kontrol med jernbanerne, herunder med nyinvesteringerne, kan ifølge rapporten sikres ved at udnævne 2 ikke stemmeberettigede regeringsrepræsentanter til bestyrelsen som observatører.

Rapportens anbefalinger blev nogle år senere, da de spanske jernbaner søgte om lån, fulgt op af Banken, der krævede og fik gennemført en reorganisering af ledelsen efter nogenlunde de i rapporten beskrevne ret-

ningslinier. Dog fik regeringen en noget større indflydelse m. h. t. nyinvesteringer, end Banken oprindeligt havde ønsket.

Konsekvenserne af Bankens politik er ret klare. For det første kommer markedsøkonomien til at virke også for de offentlige virksomheder, hvilket gør det vanskeligt med disse at forfølge f. eks. sociale mål. For det andet fratages regeringerne et vigtigt middel i den økonomiske planlægning. Da offentlig virksomhed normalt består af basis-faciliteter for anden produktionsvirksomhed, f. eks. el-værker, havneanlæg osv., er det naturligvis af stor betydning for den geografiske fordeling af et lands udvikling og for den type udvikling, der sker i de enkelte områder, hvor investeringen i sådanne basisvirksomheder foretages og i hvilket omfang.

For det tredje forøges de teknisk set højest uddannedes og det private erhvervslivs indflydelse betydeligt, idet det bliver hos disse grupper, beslutningerne om disse for samfundet vigtige forhold kommer til at ligge.

Bankens indstilling til andre forhold styrker yderligere de private erhvervsdrivendes stilling, idet Banken såvel i Missionsrapporterne som i forbindelse med lån kræver, at offentlige restriktioner på handel og produktion skal bortfalde. Således nævnes det i rapporten fra Thailand, »A Public Development Program for Thailand«, at de offentlige krav til industrien om sikkerhedsbestemmelser og sociale ydelser bør bortfalde, da de hæmmer produktionen. Eksemplet er grelt, og der er ikke fundet noget tilsvarende i andre rapporter. Tendensen er imidlertid, at alle restriktioner er af det onde og bør bortfalde.

Desuden kræver Banken normalt (Jugoslavien undtaget), at al industrivirksomhed drives af private, samt – indtil 1968 – at udviklingsbanker skulle ejes af private. I 1968 blev bestemmelsen ændret, så administrationen kunne tage hensyn til de fattigste landes behov for statsejede udviklingsbanker. Udviklingsbankerne må imidlertid fortsat kun udlåne til private og kun på forretningsmæssige betingelser.

Denne politik tenderer mod, at den omfordeling af magt, der kommer ved enhver udvikling af produktionssektoren fra de traditionelle magthavere til grupper i forbindelse med produktion, væsentligst vil tilfalde private ejere af produktionsvirksomheder, og ikke f. eks. kollektiver eller politiske organer. Tanzania og Sudan har på flere årsmøder kritiseret Bankens industripolitik for ikke at passe til industridrivning i Afrika. Flere andre stater, f. eks. Jamaica og Den Central Afrikanske Republik har kritiseret Bankens holdning til udviklingsbanker.

Såvel Bankens interesseområde som dens indstilling til offentlige virksomheder og ejendomsforholdene i erhvervslivet tyder på, at det bliver de selvstændige erhvervsdrivende og teknisk højt uddannede grupper, der styrkes. I rapporten fra Libyen hedder det direkte, at en mellemklasse af selvstændige forretningsfolk er et værdifuldt element i samfundet.

Disse konsekvenser er iflg. kritikken tydeligt disfunktionelle for en række stater, der muligvis forfølger flere politiske mål end den kvantitative vækst. Det er vel i øvrigt en ubevist påstand fra Bankens side, at privat industridrift giver det største udbytte. Udbytte kan endvidere beregnes på mange måder. Jamaica hævdede således på årsmødet i 1967, at ordet »udvikling« ofte blev misbrugt for at passe ind i statistiske modeller, og at bruttonationalproduktet muligvis var et godt udtryk for udvikling i de industrialiserede lande, men at udvikling har mange kvalitative aspekter, som ikke kommer med. Her er kun nævnt nogle få lande som eksempler på de utilfredse, men der er faktisk en generel utilfredshed blandt U-landene med kvalitative konsekvenser af Bankens udlånsvirksomhed.

I sin føromtalte rolle som international institution tenderer Banken mod de samme konsekvenser. Den søger ved påvirkning af U-landene at fremme udenlandske investeringer. Den kombinerer sine to roller på den måde, at den anvender sine udlån til at lægge pres på U-landene. F. eks. har Banken erklæret, at der ikke ydes lån til et land i tilfælde af, at landet har nationaliseret en udenlandsk virksomhed, og der endnu ikke er opnået enighed om erstatningen. Herved placeres de udenlandske investorer således, at de kan få større erstatninger, end de måske er berettigede til, og det kan eventuelt få U-landene til at afholde sig fra nationalisering.

Som funktionel forklaring af Bankens bestående med den adfærd, den har, tjener altså de to typer konsekvenser, der kort er gjort rede for her: De kvantitative, dvs. den økonomiske vækst, og de kvalitative, dvs. en magtfordeling og organisering af samfund og produktionsstruktur.

Man kan sige, at de kvantitative konsekvenser i hvert fald er en forudsætning for Bankens bestående. Men at dette ikke kan være en tilstrækkelig forklaring, fremgår af Malaysias indlæg og de afrikanske landes resolutionsforslag, der anviser andre måder, den økonomiske vækst kunne opnås på. Af den øvrige kritik af Bankens politik fremgår det, at i hvert fald en del af de kvalitative konsekvenser er disfunktionelle for de fleste U-landes øvrige politiske mål. Da Bankens politik imidlertid opretholdes, til trods for at der er kræfter i U-landene, der søger at ændre den, må der være stærkere kræfter, der bevarer den. Israel har i en kritik af Banken på årsmødet i 1966 fremhævet dens placering som støttende de industrialiserede lande og især disses industri. Den delegerede hævdede, at den favorable ordning, Banken havde gennemført for I. F. C., en filial af Banken, der udelukkende støtter privat industri og især udenlandske private investeringer, ikke var til at få gennemført for I. D. A., den anden af Bankens filialer, der forsyner U-landene med rentefri og i visse tilfælde afdragsfri lån. Allerede på årsmødet i 1965 placerede Israel Banken som stående på vestlig side i Øst–vest-konflikten om U-landene.

Det fremgår tydeligt af Bankens placering som international institution,

at den støtter I-landenes interesser, idet den søger at fremme investeringerne ikke ved påvirkning af investorer, men ved påvirkning af U-landene. De lande, der nyder størst fordel af denne politik, er naturligvis de mest kapitaleksporterende som USA, England og Vesttyskland.

Den værdiskabning, der sker, og omfordelingen af magt til de selvstændige og højtuddannede som konsekvenser af de udlånskriterier, Banken i sin egenskab af udviklingsbank anvender, kan tydeligt ses i den sammenhæng, Israel har sat det. Konsekvenserne er, at der er større sandsynlighed for, at det bliver vestligt orienterede værdier, der kommer til at gælde i samfundene, end at det bliver østlige. Dette er imidlertid formentlig sekundært. I forhold til U-landene er det primære, at der er tendens til at afskære dem fra at følge andre mål end dem, de private erhvervsdrivende og især de udenlandske koncerner også har, nemlig økonomisk udbytning uden egentlig hensyntagen til f. eks. indkomstfordeling.

Da der som nævnt er kræfter i gang for at modvirke disse konsekvenser, og de til trods herfor stadig opretholdes, mens der for så vidt er enighed om at fremme de kvantitative konsekvenser, må Bankens eksistens i dens nuværende form og dens adværd væsentligst forklares ud fra de vestlige industrielle interesser i at opretholde de kvalitative konsekvenser.

Det må dog understreges, at det er de kvantitative konsekvenser, der forklarer, at der overhovedet eksisterer en institution, der formidler kapitaloverførelser til udviklingsområder.

NYT LYS OVER DET DANSKE KAPITALMARKED II

Af OLE ZACCHI

I. INDLEDNING

Som nævnt i indledningen til artiklen vedørende det danske kapitalmarked i »Økonomi og politik« nr. 2, 1971, i det følgende betegnet (D. K. I.) – der behandlede pantebrevsmarkedet – følger hermed en analyse af de *finansieringsselskaber og lignende virksomheder,* der optræder på det danske kapitalmarked. Mens rammen for den i ovennævnte artikel givne beskrivelse af pantebrevsmarkedets omfang, struktur og vilkår med den i artiklens afsnit I.2. nævnte terminologi må siges at være et ganske bestemt *finansielt objekt* – nemlig private pantebreve, er rammen for den her gennemførte analyse af finansieringsselskabernes rolle på det danske kapitalmarked en *finansiel formidler* af ganske bestemt type. Som det fremgår af det følgende, viser en nærmere analyse af finansieringsselskaberne som et led i den institutionelle struktur på det danske kapitalmarked, at disse selskaber danner en overordentlig kompliceret – omend noget løs – institutionel substruktur fordelt på forskellige typer af finansieringsselskaber og lignende virksomheder. Da finansieringsselskaberne tillige – i lighed med pantebrevsmarkedet – i det store og hele ikke er underkastet lovgivningsmæssige restriktioner i relation til deres finansieringsvirksomheds form og omfang, må disse institutioner med ganske enkelte undtagelser henregnes til den uorganiserede del af det danske kapitalmarked.

II. FINANSIERINGSSELSKABER OG LIGNENDE VIRKSOMHEDER

1. Indledning

Den analyse, der i det følgende skal præsenteres af finansieringsselskaber og lignende virksomheder, er først og fremmest baseret på den betænkning herom, der netop er blevet offentliggjort[1]).

[1]) Betænkning om finansieringsselskaber og lignende virksomheder, afgivet af Bossudvalget, Betænkning nr. 628, København 1971.

De oplysninger, der i denne betænkning gives vedrørende finansieringsselskaber og lignende virksomheder, bygger på fire undersøgelser af disse virksomheder. Den første er en analyse af samtlige investerings- og finansieringsselskaber organiseret som aktieselskaber, baseret på disses regnskaber (driftsregnskaber og statusopgørelser) for årene 1964–1969. Den anden undersøgelse, der er gennemført ved hjælp af et spørgeskema, som er udsendt til et stort set repræsentativt udsnit af de af første undersøgelse omfattede selskaber, uddyber resultaterne fra denne. Som det tredje er gennemført en særlig undersøgelse af de bankejede finansieringsselskaber, herunder med en udførlig redegørelse for factoring og leasing, som er to relativt nye finansieringsformer på det danske kapitalmarked. Endelig er som det fjerde foretaget en undersøgelse af fondsbørsvekselerernes regnskaber ultimo 1969.

Ved finansieringsselskaber og lignende virksomheder forstås principielt virksomheder, der har finansieringsvirksomhed som hovedaktivitet – dvs. som den af virksomhedens aktiviteter, der giver størst værditilvækst. Ved finansieringsvirksomhed forstås dels direkte udlån (finansiering, kapitalformidling), idet der dog bortses fra udlån som følge af betalingssædvaner, dvs. varedebitorer, dels placering i værdipapirer som f. eks. aktier, obligationer og pantebreve (investering, kapitalforvaltning).

En gruppering af virksomheder på brancher efter værditilvækst forudsætter kendskab til den enkelte virksomheds aktivitet(er) defineret ved den anvendte branchegruppering, og for hver af disse aktiviteter kendskab til produktionsværdi og udgift til rå- og hjælpestoffer. Det driftsregnskab, der traditionelt aflægges af danske virksomheder, vil ikke indeholde tilstrækkelig specificerede oplysninger om virksomhedens indtægter og udgifter til, at en branchegruppering efter værditilvækst i virksomhedens enkelte aktiviteter kan foretages.

Imidlertid vil det for virksomheder med finansieringsvirksomhed som hovedaktivitet gælde, at disse virksomheders statusopgørelser på aktivsiden vil være præget af beholdningen af finansielle aktiver såsom obligationer, aktier, pantebreve, direkte udlån osv. På ganske samme måde vil det gælde, at en handelsvirksomheds aktivside vil være præget af varelagre og varedebitorer og en fremstillingsvirksomheds aktivside af fast ejendom, driftsmidler, inventar m. m. og varelagre.

Kaldes en virksomheds samlede aktiver på et givet tidspunkt for A, kan disse deles i de finansielle aktiver (B) og realaktiverne (C), altså

$$A = B + C \qquad (1)$$

De finansielle aktiver kan deles i kassebeholdning m. v. (D), obligationer, aktier, pantebreve m. m. (E) og andre finansielle aktiver, dvs. udlån (F), herunder varedebitorer (G). Heraf fås:

$$B = D+E+F = D+E+(F-G)+G \qquad (2)$$

Tilsvarende kan realaktiverne deles i fast ejendom, driftsmidler, inventar m. m. (H) og varelagre (K), altså

$$C = H+K \qquad (3)$$

Ved at indsætte (2) og (3) i (1) fås følgende udtryk for de samlede aktiver:

$$A = D+E+(F-G)+G+H+K \qquad (4)$$

Da talstørrelserne D, E, F, G, H og K praktisk talt altid fremgår af virksomhedernes statusopgørelser i forbindelse med årsregnskaberne, er det muligt ud fra kendskabet til disse størrelser at lave en definition – omend tillempet – af begrebet finansieringsvirksomhed, der er operationel i forhold til det foreliggende regnskabsmateriale:

En virksomhed defineres som et finansieringsselskab og lignende virksomhed, dersom dette er registreret eller på anden måde tilkendegivet over for offentligheden som virksomhedens formål og virksomhedens finansielle aktiver, bortset fra varedebitorer, udgør mindst halvdelen af de samlede aktiver. Dvs. dersom

$$B-G \geq {}^1/_2 A \text{ eller} \qquad (5)$$

$$D+E+(F-G) \geq {}^1/_2 A \qquad (6)$$

hvilket også ud fra (4) kan udtrykkes som

$$H+K+G < {}^1/_2 A \qquad (7)$$

hvilket betyder, at der er tale om finansieringsvirksomhed, dersom summen af realaktiverne og varedebitorerne er mindre end halvdelen af de samlede aktiver.

Da denne definition rent faktisk er anvendt i det foreliggende materiale, skal vi ikke her nærmere diskutere sammenhængen mellem denne definition og værditilvækstkriteriet. Men det kan nævnes, at for de 678 aktieselskaber, der pr. 1. januar 1969 var registreret med finansieringsvirksomhed som formål, og som på dette tidspunkt opfyldte den ovenfor nævnte betingelse for aktivernes sammensætning og var i drift i hele regnskabsåret 1969, gjaldt det, at disse selskabers finansielle aktiver udgjorde ca. 94 pct. af de samlede aktiver, og at varedebitorer anslås at have udgjort mindre end 3 pct. af de samlede aktiver, samt at ca. 80 pct. af realaktiverne udgjordes af fast ejendom, som regel den ejendom, der var registreret som selskabets hjemsted. Heraf fremgår det, at den anvendte definition har givet anledning til udskillelse af selskaber med en karakteristisk aktivsammensætning

og dermed antagelig med en karakteristisk form for økonomisk aktivitet.

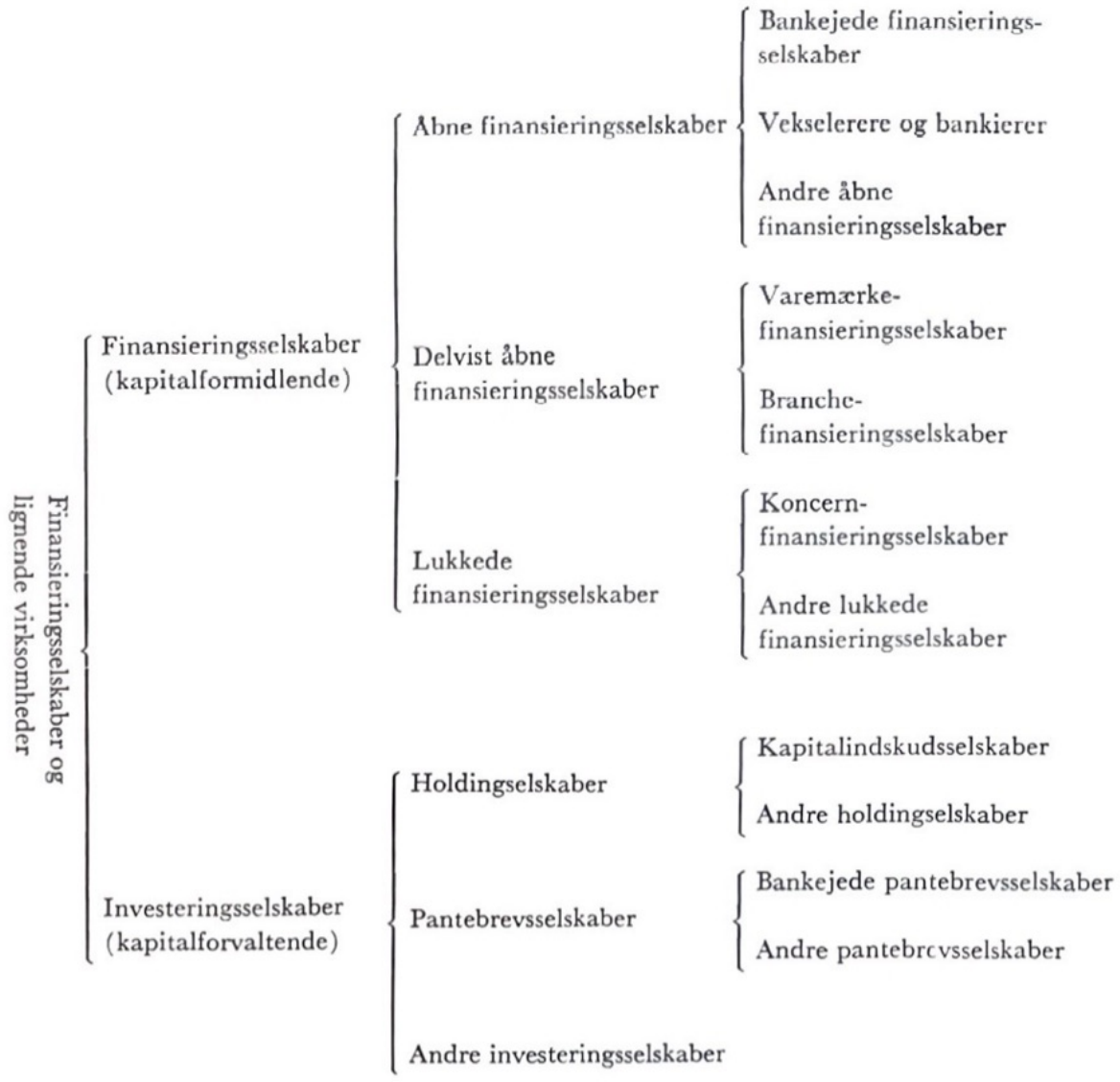
Uden at det her skal diskuteres nærmere, kan det tillige nævnes, at værditilvækstkriteriet næppe har samme relevans som aktivitetsmål for finansielle virksomheder, som det har for andre erhvervsvirksomheder. Et mere relevant mål for aktiviteten er formentlig – som her anvendt – aktivsammensætningen, eller måske endnu bedre: størrelsen af en periodes forskellige finansieringsstrømme, jvnfr. senere.

Da såvel den principielle som den tillempede definition formelt kan medføre, at alle de i tabel 1 i (D. K. I.) nævnte finansielle institutioner er omfattet af begrebet finansieringsselskaber og lignende virksomheder, skal det præciseres, at når der i det følgende tales om finansieringsselskaber og lignende virksomheder, ses der bort fra følgende finansielle institutioner: Danmarks Nationalbank, banker, sparekasser, andelskasser, postgiro, kredit- og hypotekforeninger samt reallånefonde, erhvervsfinansieringsinstitutter – bortset fra Finansieringsinstituttet for industri og håndværk A/S og den del af Danmarks Skibskreditfonds udlån, der foregår gennem Dansk Skibsfinansiering A/S – forsikringsselskaber, pensionskasser og ATP.

Ved udgangen af 1968 opfyldte – når bortses fra banker og forsikringsselskaber – 708 aktieselskaber med finansieringsvirksomhed den ovenfor nævnte definition af begrebet finansieringsselskab. Af de 708 kan nævnes Finansieringsinstituttet for industri og håndværk A/S, Dansk Skibsfinansierings A/S, 16 bankejede finansieringsselskaber, hvoraf de to er blevet sammensluttet i 1969, og en række vekselerer- og bankierfirmaer, der drives under aktieselskabsformen. Hertil kommer et ukendt antal finansieringsvirksomheder, der drives som enkeltmandsvirksomhed under betegnelserne vekselerere og/eller bankiers m. v., heraf 26 fondsbørsvekselerere. I det følgende skal den finansieringsvirksomhed, der udføres af de ovenfor nævnte 708 aktieselskaber og 26 fondsbørsvekselerere, søges belyst. Da oplysningerne om fondsbørsvekselererne er meget sparsomme og kun omfatter gruppen under ét, vil fremstillingen i det alt væsentlige dreje sig om de 708 aktieselskaber, der efter definitionen kan karakteriseres som finansieringsvirksomheder. I afsnit 2 gives en oversigt over de forskellige typer af finansieringsselskaber. Denne oversigt er tillige udgangspunkt for strukturering af de følgende afsnit. I afsnit 3 følger en gennemgang af de forskellige former, hvorunder finansieringsvirksomheden udøves og i afsnit 4 af de enkelte finansieringsformers omfang og vilkår (afsnit 5). I afsnit 6 foretages en vurdering af de økonomiske resultater, selskaberne opnår ved de forskellige former for finansiering og endelig forsøges i afsnit 7 en samlet vurdering af finansieringsselskabernes og lignende virksomheders rolle på det danske kapitalmarked.

DIAGRAM 1

Oversigt over typer af finansieringsselskaber og lignende virksomheder

Anm. Vedr. definition af de enkelte typer henvises til teksten.

2. *Hovedtyper af finansieringsselskaber og lignende virksomheder*

I diagram 1 er vist en oversigt over de forskellige typer af finansieringsselskaber og lignende virksomheder. I det følgende skal denne oversigt nærmere kommenteres.

a. Finansieringsselskaber og investeringsselskaber

De af den i afsnit 1 nævnte definition omfattede finansieringsselskaber og lignende virksomheder kan deles i to grupper, nemlig *finansieringssel-*

TABEL 1

Finansierings- og investeringsselskabernes fordeling på størrelsesgrupper efter aktiekapital 1964–1969

	1964	1965	1966	1967	1968	1969
	antal					
Finansierings- og investeringsselskaber i alt	558	589	625	667	670	678
Finansieringsselskaber i alt	259	275	290	312	311	320
heraf med aktiekapital på:						
under 100.000 kr.	98	107	117	130	129	139
100.000 – 1 mill. kr.	109	115	119	128	127	127
1 mill. kr. og derover	52	53	54	54	55	54
Investeringsselskaber i alt	299	314	335	355	359	358
heraf med aktiekapital på:						
under 100.000 kr.	73	80	87	97	100	102
100.000 – 1 mill. kr.	126	130	141	145	145	142
1 mill. kr. og derover	100	104	107	113	114	114

skaber, der er karakteriseret ved, at deres virksomhed hovedsagelig består i forskellige former for direkte udlån, altså *kapitalformidling* (i det følgende vil udtrykket finansieringsselskaber alene dække denne form for virksomhed). Den anden gruppe udgøres af de selskaber, hvis virksomhed hovedsagelig består af placering i værdipapirer, f. eks. obligationer, aktier og pantebreve, altså *kapitalforvaltning*. Disse selskaber kaldes *investeringsselskaber.*

Med de i afsnit 1 anvendte betegnelser kaldes en virksomhed for et finansieringsselskab, dersom

$$F > E \tag{8}$$

altså dersom posten andre finansielle aktiver overstiger posten obligationer, aktier, pantebreve m. m.

Tilsvarende defineres et investeringsselskab som en virksomhed, hvor

$$E \geq F \tag{9}$$

hvilket vil sige, at posten obligationer, aktier, pantebreve m. m. mindst er lig med posten andre finansielle aktiver.

En fordeling af de aktieselskaber, der opfylder den i afsnit 1 opstillede definition på finansieringsselskaber og investeringsselskaber er vist i tabel 1 for årene 1964–1969. I tabellen er tillige vist en fordeling af de to selskabstyper på størrelsesgrupper efter aktiekapital.

Heraf følger det, at antallet af finansierings- og investeringsselskaber

er vokset fra 558 i 1964 til 678 i 1969. Den største del af tilvæksten er sket i gruppen med aktiekapital på under 100.000 kr., dvs. i form af nye relativt små selskaber.

Samtlige fondsbørsvekselerere er, da der kun foreligger regnskabsmæssige oplysninger herom, under ét opført som finansieringsselskaber, da de som sådan opfylder den i formel (8) stillede betingelse, jfr. senere.

b. Finansieringsselskaber

Inden for finansieringsselskaberne sondres mellem *åbne finansieringsselskaber,* der i princippet står til rådighed for enhver, der kan stille betryggende sikkerhed, *delvist åbne finansieringsselskaber,* der i princippet står til rådighed for en afgrænset kreds af låntagere, f. eks. forhandlere af bestemt varemærke eller medlemmer af en brancheorganisation o. l., og *lukkede finansieringsselskaber,* der kun står til rådighed for et eller flere bestemte selskaber, f. eks. inden for en koncern eller anden form for sammenslutning.

Blandt de åbne finansieringsselskaber skal særligt nævnes de 16 *bankejede finansieringsselskaber* – som er af særlig interesse, fordi de gennem en snæver tilknytning til bankerne har en særlig adgang til at få finansieret deres udlånsvirksomhed. Endvidere skal nævnes en række finansieringsselskaber, der under betegnelserne *vekselerere og bankierer* driver finansieringsvirksomhed – herunder 26 fondsbørsvekselerere.

Da grænsen mellem de åbne og de lukkede finansieringsselskaber må siges at være flydende, er finansieringsselskaber, der finansierer handel med bestemte fabrikanters eller forhandleres varemærker – *varemærkefinansieringsselskaber* – og finansieringsselskaber, der stiller sig til rådighed for medlemmer af brancheorganisationer eller erhvervsdrivende inden for en eller flere bestemte brancher – *branchefinansieringsselskaber* – udskilt under betegnelsen delvist åbne finansieringsselskaber.

Dersom et finansieringsselskabs udlånsvirksomhed er af en sådan lukket karakter, at selskabet kun står til rådighed for et eller flere andre selskaber, som enten er datterselskaber af eller moderselskab til det pågældende lukkede finansieringsselskab, betegnes selskabet som et *koncernfinansieringsselskab.* Selskabet betegnes også som et koncernfinansieringsselskab, dersom det finansierer andre selskaber, som sammen med finansieringsselskabet ejes af samme person eller personkreds. Sondringen mellem koncernfinansieringsselskaber og *andre lukkede finansieringsselskaber* beror således i realiteten på en definition af selve koncernbegrebet.

En nærmere beskrivelse af de enkelte selskabstyper – og deres udbredelse, i det omfang denne kendes – følger nedenfor under gennemgangen af finansieringsformer og disses udbredelse og vilkår.

c. Investeringsselskaber

Mens opdelingen af finansieringsselskaberne er udpræget institutionel, er opdelingen af investeringsselskaberne bestemt ud fra arten af de finansielle objekter, det enkelte selskab investerer i, dvs. investeringsformen.

Investeringsselskaberne kan opdeles i holdingselskaber, pantebrevsselskaber og andre investeringsselskaber. Ved *holdingselskaber* forstås selskaber, hvis væsentligste virksomhed består i at eje aktier i et eller flere andre selskaber. Det er ikke afgørende, om aktiebesiddelsen har til formål at kontrollere andre selskaber eller blot har karakter af anbringelse af selskabets midler uden ønske om at udøve egentlig kontrol, f. eks. forvaltning af familieformuer eller kollektiv investering i aktier med henblik på risikospredning (investeringsforeninger m. v.). Et holdingselskab kan derfor defineres som et selskab, der opfylder formel (5), og hvor aktiebeholdningen udgør mindst halvdelen af de samlede aktiver.

En særlig type af holdningselskaber udgøres af de såkaldte *kapitalindskudsselskaber,* som har til opgave gennem aktietegning at skaffe egenkapital til udvidelse af mindre, men lovende virksomheder, der ikke vil kunne opnå de nødvendige lån til aktivitetsudvidelse på det organiserede kapitalmarked. Da bankerne er med i denne form for investeringsvirksomhed – uden at have dominerende indflydelse herpå – skabes herved hyppigt en gunstig bankforbindelse til den betrængte virksomhed.

Ved *pantebrevsselskaber* forstås selskaber, der i hovedsagen beskæftiger sig med at placere i pantebreve, og som derfor er karakteriseret ved, at de – udover at opfylde formel (5) – har en beholdning af pantebreve, der udgør mindst halvdelen af de samlede aktiver. De *bankejede pantebrevsselskaber* kan udskilles som en særlig gruppe.

Andre investeringsselskaber udgøres af selskaber, der lægger hovedvægten på investering i andet end aktier og pantebreve, først og fremmest obligationer.

3. Finansieringsformer

I dette afsnit skal de former, hvorunder finansieringsselskaberne udfolder deres virksomhed først nærmere beskrives. Særlig vægt skal lægges på beskrivelsen af tre finansieringsformer – nemlig finansiering af afbetalingshandel, factoring og leasing – som i særlig grad præger finansieringsselskabernes virksomhed i forhold til de former, hvorunder andre finansielle institutioner på den mere organiserede del af det danske kapitalmarked udøver deres virksomhed.

Herefter diskuteres sammenhængen mellem finansieringsformer og typer af finansieringsselskaber. En samlet oversigt over finansieringsformer og

DIAGRAM 2.

Finansierings- og investeringsformers fordeling på hovedtyper af finansierings- og investeringsselskaber

Finansieringsformer:	*Typer af selskaber med den pågældende finansierings- eller investeringsform som hovedaktivitet:*
Finansiering af afbetalingshandel	Bankejede finansieringsselskaber Andre åbne finansieringsselskaber Varemærkefinansieringsselskaber Branchefinansieringsselskaber
Factoring	Bankejede finansieringsselskaber
Leasing	Bankejede finansieringsselskaber Andre åbne finansieringsselskaber
Udstedelse af kasseobligationer	Branchefinansieringsselskaber
Afgivelse af kaution eller garantistillelse	Branchefinansieringsselskaber
Direkte udlån og andre former for finansiering	Vekselerere og bankierer Andre åbne finansieringsselskaber Koncernfinansieringsselskaber Andre lukkede finansieringsselskaber
Investeringsformer:	
Placering i aktier	Kapitalindskudsselskaber Andre holdingselskaber
Placering i pantebreve	Bankejede pantebrevsselskaber Andre pantebrevsselskaber
Placering i obligationer	Andre investeringsselskaber

Anm. Se anmærkning til diagram 1.

deres fordeling på hovedtyper af finansieringsselskaber er vist i diagram 2. I dette diagram er tillige vist en række investeringsformer og deres fordeling på hovedtyper af investeringsselskaber. Da investeringsselskaberne allerede i diagram 1 er opdelt på hovedtyper på basis af investeringsformer, vil denne del af diagram 2 ikke blive nærmere kommenteret her.

a. Finansiering af afbetalingshandel

Ved finansiering af afbetalingshandel belåner finansieringsselskabet en forhandlers afbetalingskontrakter og modtager til gengæld ydelserne på de belånte kontrakter. Sikkerhedsgrundlaget er således afbetalingskontrakterne,

men der er ikke tale om nogen egentlig overtagelse af forhandlerens risiko, idet denne skal indfri nødlidende kontrakter eller ombytte dem med kontrakter, der kan godkendes af finansieringsselskabet. I visse tilfælde fradrages ved kontraktens belåning et beløb – som regel af størrelsesordenen 10–20 pct. af kontraktbeløbet, der indsættes på forhandlerens sikringskonto til sikkerhed for de i forbindelse med diskonteringen ydede lån, og som frigøres, efterhånden som ydelserne indgår.

En betingelse for, at finansieringsselskaberne vil belåne forhandlernes afbetalingskontrakter, er, at bestemte krav vedrørende salgsgenstandens art, udbetalingens størrelse og kontraktens løbetid osv. er opfyldt. F. eks. kan vedrørende finansiering af automobilsalg nævnes, at det er almindeligt, at finansieringsselskaberne kræver, at bilen ikke må være mere end fem år gammel, at udbetalingen udgør mindst 25 pct. af kontantprisen, og at afdragsperioden for nye biler ikke overstiger 36 måneder og for brugte biler hyppigt noget kortere.

b. Factoring

Factoring er et anglo-amerikansk udtryk dækkende den virksomhed, hvor et finansieringsmellemled – factors – træder ind mellem køber og sælger og køber sælgers fordring på køber uden regresret mod sælger. Her i landet anvendes udtrykket tillige i tilfælde, hvor factoringselskabet ikke overtager kreditrisikoen, dvs. bevarer regresretten mod sælger. Udover den egentlige finansiering indgår i factoring en serviceydelse i form af indkassering og førelse af debitorbogholderi.

Grundlaget for en factoringaftale mellem et factoringselskab og en virksomhed – en producent, importør eller grossist – er således en aftale om, at selskabet overtager virksomhedens kortfristede fordringer – fakturaer – på andre virksomheder i forbindelse med varesalg. Overtagelsen kan ske enten i form af *køb* af disse fordringer uden regresret, dvs. at kreditrisikoen også overtages, eller i form af *belåning* af disse fordringer med regresret, dvs. uden samtidig overtagelse af kreditrisikoen.

Finansieringen sker på den måde, at factoringselskabet, når det overtager fakturaerne, udbetaler virksomheden en på forhånd aftalt del af fakturabeløbet, idet restbeløbet hensættes på en sikringskonto til imødegåelse af tab i form af købers returnering af varer der ikke er kontraktmæssige, pris- eller rabatmæssige uoverensstemmelser etc. samt til sikkerhed for nødlidende fordringer i de tilfælde, hvor kreditrisikoen ikke er overtaget. Beløbene på sikringskontoen frigøres i takt med, at fakturaerne betales.

Uanset hvilken af de nævnte former for overtagelse der aftales, indgår der desuden i factoringsaftalen en serviceydelse. Denne består i, at factoringselskabet overtager virksomhedens kundebogholderi for hele eller den

del af virksomhedens kundekreds, der er omfattet af factoringsaftalen, og påser, at betalingerne indgår rettidigt samt træffer aftale om betalingsordninger, dersom dette ikke sker. Factoringselskabet kan efter aftale overtage en fordring alene til inkasso og afregning over for virksomheden, når beløbet indgår til selskabet, således at der er tale om en ren serviceydelse og ikke nogen finansiering. Det almindelige er dog, at factoringsaftalen omfatter såvel egentlig finansiering som serviceydelse.

c. Leasing

Leasing er det anglo-amerikanske udtryk for leje. I mere speciel forstand taler man om »financial leasing« som et gensidigt uopsigeligt lejeforhold af længere varighed – typisk 3–5 år – hvor lejen er fastsat således, at udlejeren (leasingselskabet) ved udløbet af lejetiden har fået godtgjort den lejede genstands fulde værdi incl. rente og omkostninger.

En anden form for leasing er den såkaldte »operating leasing«, der betegner udlejning, hvor det fra udlejerens side ikke er forudsat, at den enkelte lejer aftaler at leje den udlejede genstand i hele dennes økonomiske levetid. Under denne udlejningsform er det derimod normalt en forudsætning, at udlejeren har en vis service- eller vedligeholdelsespligt for den udlejede genstand.

Når der i det følgende tales om leasing, tænkes der alene på »financial leasing«.

Et leasingselskab køber således – eventuelt efter nærmere aftale med leverandøren – maskiner og andre former for driftsmidler (herunder erhvervsejendomme, omend dette kun sjældent forekommer), og er følgelig blevet ejer af disse. Købet sker med henblik på udlejning af de købte genstande til virksomheder, der har brug for de pågældende driftsmidler, men som ikke ønsker eller har midler til at købe dem.

Den hyppigste form for leasing er, at en virksomhed henvender sig til leverandøren af de driftsmidler, som virksomheden måtte ønske at anskaffe. Virksomheden har i princippet mulighed for at købe kontant eller på afbetaling, men såfremt hverken virksomheden eller leverandøren ønsker eller er i stand til at finansiere købet, og virksomheden i og for sig kun er interesseret i brugsretten, kan der rettes henvendelse til et leasingselskab, som så køber driftsmidlet kontant hos leverandøren og herefter på særlige vilkår udlejer det til virksomheden. Det forekommer dog også, at der mellem leverandøren og leasingselskabet er oprettet en aftale, der gør det muligt for leverandøren at markedsføre sine produkter på leasingbasis.

Dersom leasingselskabet i forbindelse med købet over for leverandøren betinger sig, at denne, såfremt den med lejeren indgåede leasingkontrakt ophæves på grund af lejerens misligeholdelse, er forpligtet til at tilbage-

købe den leverede genstand til den værdi, denne i henhold til leasingkontraktens kalkulation på tilbagekøbstidspunktet er nedskrevet til, er kreditrisikoen ikke overtaget af leasingselskabet, men forbliver hos leverandøren. Efter det oplyste anvender danske leasingselskaber såvel den ovenfor skitserede fremgangsmåde, hvor kreditrisikoen ikke overtages af leasingselskabet, som leasingarrangementer, hvor der ikke stilles den ovenfor nævnte betingelse i forbindelse med købet hos leverandøren, og hvor kreditrisikoen således er overtaget af leasingselskabet.

Forud for leasingkontraktens indgåelse foretager leasingselskabet en samlet vurdering af brugerens økonomiske forhold, herunder specielt dennes soliditet og indtjeningsevne, samt af de genstande der ønskes gjort til genstand for en leasingaftale med hensyn til kvalitet, holdbarhed, økonomiske levetid, garanti og service.

Dersom der er tale om et leasingarrangement uden samtidig overtagelse af kreditrisikoen, foretages tillige en vurdering af leverandørens økonomiske forhold.

d. Andre finansieringsformer

Finansieringsselskaber tilknyttet en brancheorganisation o. l. benytter sig i et vist omfang af en særlig finansieringsform, hvor *lån i selskabet udbetales i form af kasseobligationer*. Som eksempel kan nævnes Dansk Skibsfinansiering A/S, hvor lån udbetales i Danmarks Skibskreditfonds obligationer. Denne finansieringsform er ganske analog med den af realkreditinstitutterne anvendte, og ganske som for disse forekommer også branchefinansieringsselskaber, der anvender kontantlånsformen, finansieret ved udstedelse af kasseobligationer. Som eksempel herpå kan nævnes branchefinansieringsselskabet Finansieringsinstituttet for industri og håndværk A/S.

Finansiering i form af afgivelse af *kaution for lån* eller af *garantistillelse* over for bank eller sparekasse udøves tillige af nogle branchefinansieringsselskaber.

Af andre finansieringsformer skal endelig nævnes *direkte udlån,* f. eks. – som for fondsbørsvekselerernes vedkommende – mod sikkerhed i værdipapirer samt *vekseldiskontering.* Vekselerere og bankierer optræder desuden i et vist omfang som *formidlere af lån,* f. eks. fra én erhvervsvirksomhed til en anden. Denne form for finansiering betegnes ofte *mæglervirksomhed.*

Med udgangspunkt i de ovenfor beskrevne finansieringsformer kan der foretages en yderligere opdeling af de i diagram 1 viste typer af finansieringsselskaber, baseret på de af selskaberne anvendte finansieringsformer. En sådan opdeling vil – i det omfang det er fundet hensigtsmæssigt – blive foretaget i det følgende.

4. Finansieringens omfang

Det materiale, der ligger til grund for beskrivelsen i nærværende artikel af finansieringsselskaber og lignende virksomheder, giver ikke mulighed for en fuldstændig specificering af finansieringens omfang fordelt enten på de i diagram 1 nævnte typer af finansieringsselskaber og lignende virksomheder eller på de i diagram 2 viste finansierings- og investeringsformer.

Redegørelsen i det følgende tager derfor sit udgangspunkt i en samlet oversigt over omfanget af den finansierings- og investeringsvirksomhed, der udøves af de i tabel 1 viste finansierings- og investeringsselskaber samt af fondsbørsvekselererne. Herefter følger en mere sporadisk gennemgang af udbredelsen af forskellige former for finansiering, i det omfang der foreligger oplysning herom. Materialet foreligger udelukkende i form af statusoplysninger for en række virksomheder, jfr. side ooo.

Som mål for finansieringens omfang på et *tidspunkt* kan anvendes størrelsen af aktivposten andre finansielle aktiver, der med den i afsnit 1 anvendte notation kaldes F. Tilsvarende kan størrelsen af aktivposten obligationer, aktier, pantebreve m. m. (E) siges at angive investeringsomfanget på opgørelsestidspunktet. Langt mere interessant end sådanne beholdningsopgørelser er det imidlertid at få kendskab til finansieringens eller investeringens omfang for en *periode,* altså den strømstørrelse, der giver udtryk for bruttokapitalformidlingen (U) i den pågældende periode, dvs. denne periodes tilgang af nye udlån. Nettokapitalformidlingen (N) i samme periode er givet som nyudlån i perioden ÷ afdrag i perioden. Kaldes periodens afdrag for (V), fås:

$$N = U - V \text{ eller} \tag{10}$$

$$U = N + V \tag{11}$$

Nu gælder det imidlertid at

$$N = F_1 - F_0 \tag{12}$$

hvor F_0 er størrelsen af de samlede udlån ved periodens begyndelse og F_1 ved periodens slutning. Ved at indsætte (12) i (11) fås

$$U = F_1 - F_0 + V \tag{13}$$

Af (13) fremgår, at det ud fra kendskabet til finansieringsomfanget ved en periodes begyndelse og slutning og afdragende i periodens løb er muligt at beregne omfanget af en periodes finansiering, finansieringsstrømmen.

Antages det, at de finansielle fordringer afdrages efter serielånsprincippet, således at afdragene er jævnt fordelt over løbetiden, at den gennemsnitlige oprindelige løbetid for fordringsbeholdningen på ethvert tidspunkt

TABEL 2

Finansieringsselskabernes aktiver ved udgangen af regnskabsårene 1964–1969. Mill. kr.

	1964	1965	1966	1967	1968	1969
	mill. kr.					
AKTIVER:						
Kassebeholdning m. v. (D)	80,9	72,2	71,9	68,8	79,2	92,6
Obligationer, aktier og pantebreve (E)	265,7	286,7	277,5	278,4	318,3	352,2
Andre finansielle aktiver (F)	887,5	1054,0	1168,0	1419,7	1652,9	1774,1
Fast ejendom, driftsmidler, inventar m. m. (H)	75,1	80,3	67,6	73,1	84,3	139,4
Varelagre (K)	9,4	14,2	12,5	16,9	15,7	43,8
Aktiver i alt (A)	1318,6	1507,4	1597,5	1856,9	2150,4	2402,1

er v perioder, og at fordringernes fordeling på restløbetid er jævn, kan periodens gennemsnitlige afdrag med god tilnærmelse beregnes som

$$V = \frac{1}{v} \times \frac{F_0 + F_1}{2} \qquad (14)$$

Indsættes dette udtryk i (13) fås

$$U = F_1 - F_0 + \frac{1}{v} \times \frac{F_0 + F_1}{2} \qquad (15)$$

som under de ovenfor givne forudsætninger viser, hvorledes man ud fra kendskabet til nettokapitalformidlingen og den gennemsnitlige oprindelige løbetid for fordringsbeholdningen kan beregne bruttokapitalformidlingen.

De i tabel 1 viste finansieringsselskabers aktiver ved udgangen af regnskabsårene 1964–1969 er vist i tabel 2.

Heraf fremgår det, at omfanget af disse selskabers finansiering, målt ved størrelsen af aktivposten F, er steget fra 888 mill. kr. ved udgangen af 1964 til 1774 mill. kr. ved udgangen af 1969, svarende til en fordobling på 5 år. Lægges hertil, at samtlige fondsbørsvekselerere under ét ved udgangen af 1969 havde en beholdning af andre finansielle aktiver på ca. 100 mill. kr., kan det konstateres, at samtlige finansieringsvirksomheder, der i diagram 1 er betegnet som finansieringsselskaber, ved udgangen af 1969 havde en samlet kapitalformidling på 1874 mill. kr.

TABEL 3

Investeringsselskabernes aktiver ved udgangen af regnskabsårene 1964–1969. Mill. kr.

	1964	1965	1966	1967	1968	1969
	mill. kr.					
AKTIVER:						
Kassebeholdning m. v. (D)	76,8	85,6	100,7	240,5	271,2	186,1
Obligationer, aktier og pantebreve (E)	977,6	1103,7	1297,0	1429,9	1557,2	1649,1
Andre finansielle aktiver (F)	185,1	236,3	208,7	268,4	255,8	392,8
Fast ejendom, driftsmidler, inventar m. m. (H)	68,6	78,9	95,1	108,6	117,4	110,1
Varelagre (K)	13,1	16,2	24,0	28,7	22,0	15,8
	1321,2	1520,7	1725,5	2076,1	2223,6	2353,9

Imidlertid foregår der tillige – omend ikke som de pågældende selskabers hovedaktivitet – kapitalformidling gennem den type af finansieringsselskaber og lignende virksomheder, der i diagram 1 er betegnet som investeringsselskaber. Disse selskabers aktiver ved udgangen af regnskabsårene 1964–1969 er vist i tabel 3, og heraf fremgår det, at omfanget af den finansiering, målt ved størrelsen af aktivposten F, der foregår gennem disse selskaber, er steget fra 185 mill. kr. ved udgangen af 1964 til 393 mill. kr. ved udgangen af 1969. Lægges til sidstnævnte tal de ovenfor anførte 1874 mill. kr., viser det sig, at *de finansielle institutioner på det danske kapitalmarked, der kan samles under betegnelsen finansieringsselskaber og lignende virksomheder, ved udgangen af 1969 havde formidlet kapital til et samlet beløb på 2267 mill. kr.*

I tabel 4 er vist udviklingen i kapitalformidlingen for finansierings- og investeringsselskaberne fra 1964 til 1969.

Nettokapitalformidlingen er beregnet ved hjælp af formel (12), mens bruttokapitalformidlingen er beregnet ved hjælp af formel (15), idet den gennemsnitlige oprindelige løbetid for de forskellige finansielle fordringer, der findes i statusposten andre finansielle aktiver under henvisning til oplysningerne i afsnit 5, skønsmæssigt er anslået til 3 år, dvs. $v = 3$.

Mens den samlede kapitalformidling ultimo året er steget fra 1073 mill. kr. i 1964 til 2167 mill. kr. i 1969, har stigningen i kapitalformidlingen i årets løb (nettokapitalformidlingen) svinget fra år til år – mindst var den i 1966 med 87 mill. kr. og størst i 1967 med 311 mill. kr., mens niveauet

TABEL 4

Udviklingen i finansierings- og investeringsselskabernes kapitalformidling 1964–1969

	1964	1965	1966	1967	1968	1969
	mill. kr.					
Samlet kapitalformidling ultimo året (F)	1072,6	1290,2	1376,7	1688,1	1908,7	2166,9
Nettokapitalformidling i årets løb (N)	...	217,6	86,5	311,4	220,6	258,2
Bruttokapitalformidling i årets løb for v = 3 (U) ..	...	611,4	531,0	822,2	820,1	937,5

Anm. Vedr. definition af de anvendte kapitalformidlingsbegreber henvises til teksten.

de øvrige år har ligget på 220–260 mill. kr. Bruttokapitalformidlingen – som foruden nettokapitalformidlingen er påvirket af de til den stadigt voksende beholdning svarende stigende afdrag – er steget fra 611 mill. kr. i 1965 til 938 mill. kr. i 1969.

Da to af de af tabel 4 omfattede selskaber – nemlig Finansieringsinstituttet for industri og håndværk A/S og Aktieselskabet Dansk Skibsfinansiering (datterselskab af Danmarks Skibskreditfond) – nærmest må siges at tilhøre den organiserede del af det danske kapitalmarked, er i tabel 5 vist udviklingen i finansierings- og investeringsselskabernes kapitalformidling 1964–1969, når bortses fra disse to selskaber.

Da den gennemsnitlige oprindelige løbetid for de to selskabers udlån, i relation til samtlige de her undersøgte selskabers, er lang (5–8 år), falder den gennemsnitlige oprindelige løbetid for de tilbageværende selskabers udlån. Som det fremgår af tabel 5 er her antaget et fald fra 3 år til 2,5 år.

For de tilbageblevne selskaber udgør den samlede kapitalformidling herefter ved udgangen af 1964 844 mill. kr., et tal der ved udgangen af 1969 er steget til 1527 mill. kr. Nettokapitalformidlingen i løbet af 1969 udgør 112 mill. kr., mens bruttokapitalformidlingen samme år udgør 700 mill. kr.

Af den samlede kapitalformidling ved udgangen af 1968 hidrører de 237 mill. kr. fra de 7 bankejede afbetalingsfinansieringsselskaber og de 59 mill. kr. fra de 4 bankejede factoring- og leasingselskaber.

Finansieringsselskabernes og lignende virksomheders rolle som kapitalforvaltende institutioner fremgår tillige af tabellerne 2 og 3. Investeringsselskaberne havde således ved udgangen af 1964 en beholdning af obligationer, aktier og pantebreve svarende til et samlet beløb på 978 mill. kr.,

TABEL 5

Udviklingen i finansierings- og investeringsselskabernes kapitalformidling 1964–1969, bortset fra Finansieringsinstituttet for industri og håndværk A/S samt Aktieselskabet Dansk Skibsfinansiering

	1964	1965	1966	1967	1968	1969
	mill. kr.					
Samlet kapitalformidling ultimo året (F)	844,2	1016,9	1079,8	1309,7	1415,7	1527,3
Nettokapitalformidling i årets løb (N)	...	172,7	62,9	229,9	106,0	111,6
Bruttokapitalformidlingen i årets løb for v = 2,5 (U)	...	544,9	482,2	707,8	651,1	700,2

Anm. Se anmærkning til tabel 4.

et tal der ved udgangen af 1969 var steget til 1649 mill. kr. De tilsvarende tal for finansieringsselskaberne var 266 mill. kr. ved udgangen af 1964 og 352 mill. kr. ved udgangen af 1969. Fondsbørsvekselerernes beholdning af værdipapirer udgjorde ved udgangen af 1969 ca. 50 mill. kr. Tilsammen ejede finansieringsselskaber og lignende virksomheder ved udgangen af 1969 obligationer, aktier og pantebreve til et samlet beløb på 2051 mill. kr.

5. *Finansieringsvilkår*

I dette afsnit skal vilkårene for den finansieringsvirksomhed, der udøves af de i afsnit 2 opstillede typer af finansieringsselskaber, nærmere gennemgås. Ved finansieringsvilkår forstås her det konkrete indhold af de enkelte finansieringsaftaler, f. eks. med hensyn til løbetid, rentefod og sikkerhedsstillelse.

Først gennemgås vilkårene for finansiering af afbetalingshandel. Derefter følger vilkårene for factoring og for leasing, til slut gennemgås vilkårene for andre former for finansiering.

Gennemgangen vil i det enkelte afsnit følge den opdeling i hovedtyper af finansieringsselskaber, der er foretaget i afsnit 2, idet det dog skal bemærkes, at kun de selskaber, der driver egentlig udlånsvirksomhed, vil blive omtalt i dette afsnit. Investeringsvirksomhed i form af placering i aktier, obligationer og pantebreve m. v. vil derfor ikke blive omtalt.

Redegørelsen for finansieringsselskaber og lignende virksomheders finansieringsvilkår er baseret på de oplysninger, der er givet i den på side 000 omtalte betænkning om finansieringsselskaber. Det siges heri, at oplysningerne om finansieringsvilkårene i bankernes finansieringsselskaber er fuld-

stændigt dækkende, hvorimod det ikke har været muligt at vurdere, i hvilket omfang oplysningerne om finansieringsvilkårene for de øvrige typer af finansieringsselskaber og lignende virksomheder er dækkende for de faktiske vilkår, hvorunder finansiering sker gennem disse. Årsagen hertil er dels, at det til grund liggende spørgeskema kun er udsendt til et udsnit af samtlige finansieringsselskaber og lignende virksomheder, dels at det for de returnerede spørgeskemaer gjaldt, at spørgsmålene om finansieringsvilkårene var de dårligst og mest ufuldstændigt besvarede.

a. Finansiering af afbetalingshandel

Oplysningerne om vilkårene for finansiering af afbetalingshandel stammer fra 7 bankejede finansieringsselskaber, 2 andre åbne finansieringsselskaber, 12 varemærkefinansieringsselskaber og 1 branchefinansieringsselskab, endvidere er – nærmest som et kuriosum – medtaget oplysninger om vilkårene for denne finansieringsform for 2 holdingselskaber.

a.1. Bankernes finansieringsselskaber

For bankernes 7 afbetalings-finansieringsselskaber var finansieringsgebyrerne på undersøgelsestidspunktet (januar–marts 1970) ved månedlig betaling af ydelserne typisk 14–16 pct. p. a. – i visse tilfælde op til knap 20 pct. p. a. ($1^1/_2$ pct. pr. måned) – varierende efter kontraktens løbetid og størrelse, eventuel oprettelse af sikringskonto, salgsgenstandens art og værdifasthed, forhandlerens økonomiske forhold etc., og gebyrerne reguleredes i forhold til udsvingene i bankrenten, som i det nævnte tidsrum højest androg omkring 12 pct. p. a. Omkostninger i forbindelse med den med belåningen forbundne transport betales af forhandleren, og indestående på eventuel sikringskonto forrentes normalt med højeste indlånsrente.

a.2. Andre åbne finansieringsselskaber

To finansieringsselskaber, som efter det oplyste hverken var bank-ejede eller tilknyttet en fabrikant, importør, forhandler eller brancheorganisation, oplyste, at deres gebyrer for finansiering af afbetalingshandel på undersøgelsestidspunktet (januar–februar 1971) androg 16–18 pct. p. a. af restgælden. Det ene af selskaberne oplyste, at de diskonterede kontrakter normalt havde en løbetid på 18–36 måneder.

a.3. Varemærkefinansieringsselskaber

8 selskaber, der finansierede afbetalingssalg af automobiler, oplyste, at

finansieringsgebyrerne for kontrakter med en løbetid på op til 36 måneder – i enkelte tilfælde endog 48 måneder – varierende fra 1½ til 1⅚ pct. pr. måned svarende til fra 20 til 24 pct. p. a.

For finansiering af afbetalingssalg af møbler oplyste et selskab, at for en afdragsperiode på 10 måneder androg finansieringsgebyret 12 pct. af restgælden, svarende til knap 15 pct. p. a.

Et andet selskab, der finansierede afbetalingssalg af radio- og TV-apparater, oplyste, at med en afdragsperiode på maksimalt 36 måneder androg gebyret 2 pct. pr. måned af restgælden, svarende til knap 27 pct. p. a.

Et selskab, der finansierede afbetalingssalg af landbrugsmaskiner, oplyste, at finansieringsgebyret for salg med en afdragsperiode på indtil 48 måneder androg 14 pct. p. a. af restgælden.

Endelig oplyste et selskab, der finansierede salg af oliefyr over 10 år, at renten herfor androg den til enhver tid for Danmarks Nationalbank gældende højeste udlånsrente forhøjet med 2 pct. points, hvilket på undersøgelsestidspunktet (januar–februar 1971) svarede til 12 pct. p. a. Hertil kom en stiftelsesprovision på 2 pct. af lånets beløb.

a.4. Branchefinansieringsselskaber

Et selskab, der var tilknyttet en brancheorganisation, har givet oplysninger om dets finansieringsvilkår vedrørende afbetalingshandel. Selskabet, der finansierede afbetalingssalg af varige forbrugsgoder med en betalingsperiode på 12–15 måneder, oplyste, at finansieringsgebyret (januar–februar 1971) androg 20 pct. p. a. af restgælden, og at forhandlerne i forbindelse med diskonteringen skulle stille sikringskonto på 10 pct. heraf.

a.5. Holdingselskaber

2 holdingselskaber – dvs. selskaber, hvis hovedformål er aktiebesiddelse – har oplyst, at de tillige finansierer afbetalingshandel.

Det ene selskab oplyste, at dets gebyr for finansiering af afbetalingshandel med en afdragsperiode på 12–24 måneder androg 18 pct. p. a. af den til enhver tid værende restgæld.

Et andet selskab finansierede ligeledes afbetalingskontrakter og oplyste, at renten for afbetalingsfinansiering var markedsrenten.

b. Factoring

Idet der vedrørende en nærmere gennemgang af selve factoringbegrebet henvises til afsnit 2 skal det nævnes, at de oplysninger om vilkårene for factoring, der gengives i dette afsnit, udelukkende hidrører fra de 2 af

bankernes 15 *finansieringsselskaber,* der driver factoringvirksomhed. I betænkningen oplyses, at udvalget i sine undersøgelser ikke er truffet på andre finansieringsselskaber, der driver factoringvirksomhed.

Betingelsen for en factoringaftale er normalt, at virksomhedens omsætning er af en vis størrelse, at fakturaernes pålydende i gennemsnit ligger over en vis størrelse, at køberne af virksomhedens produkter ved kreditsalg er af en vis standard, der begrænser factoringselskabets risiko ved engagementet, samt at kredittiden ikke er over en vis længde, normalt 90 dage.

For selve finansieringen betales en rente, der svarer til bankernes rente for almindelig kassekredit incl. provision på undersøgelsestidspunktet (januar–marts 1970) ca. 12 pct. p. a. Indestående på sikringskonti forrentes med samme rentesats.

For serviceydelsen betales en factoringprovision på fra 1/4 pct. til 2 pct. af fakturabeløbet afhængigt af virksomhedens omsætning, fakturaernes gennemsnitsstørrelse, kredittiden, debitorernes antal og bonitet etc. På undersøgelsestidspunktet udgjorde factoringsprovisionen i gennemsnit 1 1/2 pct. af fakturabeløbet. Factoringselskaberne forlanger ikke, at der skal tegnes kreditforsikring for de overtagne fakturaer.

c. Leasing

Det skal præciseres, at når der i det følgende anvendes udtrykket leasing, tænkes der alene på det, der i afsnit 2 – hvor leasingbegrebet nærmere defineres – er betegnet »financial leasing«. Det skal dog bemærkes, at begrebet »operating leasing« i den senere tid har vundet stigende udbredelse, bl. a. i forbindelse med udlejning af dataanlæg, kontormaskiner, entreprenørmateriel, automobiler, TV-apparater samt oliefyr. Såvel ved sådan udlejning af oliefyr som ved finansiering af afbetalingssalg af oliefyr er der ofte til finansieringsaftalen knyttet bestemmelse om pligt til at aftage et bestemt firmas olieprodukter.

De oplysninger om vilkårene for leasing, der gengives i dette afsnit, hidrører udelukkende fra de 2 af *bankernes* 15 *finansieringsselskaber,* der driver leasingvirksomhed.

Leasingaftalens løbetid er normalt mellem 3 og 6 år, afhængig af den lejede genstands art. Efter hidtidig praksis er en leasingaftale uopsigelig fra begge parters side, men leasingselskaberne har oplyst, at de overvejer at indrømme lejerne en vis adgang til opsigelse. Brugeren har pligt til at vedligeholde og forsikre den lejede genstand efter leasingselskabets forskrifter.

Leasingafgiften afhænger af leasingperiodens længde og genstandens anskaffelsespris og udgjorde omkring undersøgelsestidspunktet (januar–marts 1970) for en 3-årig kontrakt med en anskaffelsessum på indtil 50.000 kr.

3,6–4 pct. pr. måned af denne sum. For en 5-årig kontrakt med en anskaffelsessum på 50.000 kr. og derover udgjorde leasingafgiften ca. 2,4 pct. pr. måned.

En månedlig leasingafgift på f. eks. 3,78 pct. på en 3-årig kontrakt kan opdeles i et månedligt afdrag på 2,78 pct. af anskaffelsessummen – idet anskaffelsessummen skal være afdraget inden for den aftalte periode – og et bidrag på 1,00 pct. pr. måned af den oprindelige anskaffelsessum til dækning af rente, administration og avance samt eventuel overtagen risiko. Denne del af leasingafgiften svarer under de her nævnte forudsætninger til en gennemsnitlig årlig forrentning på ca. 24 pct. af restgælden.

Efter udløbet af leasingperioden har brugeren normalt ret til at fortsætte leasingkontrakten mod en stærkt reduceret leje – som regel en tiendedel eller derunder af normallejen. I modsat fald skal den lejede genstand tilbageleveres. Leasingsystemets anvendelse her i landet er endnu så ny, at der ikke har dannet sig nogen fast praksis med hensyn til, hvorvidt og på hvilke vilkår der åbnes brugeren adgang til – enten mens leasingaftalen endnu løber eller på udløbstidspunktet – at købe den af aftalen omfattede genstand. Det er oplyst, at ingen af bankernes leasingselskaber giver lejeren ret til at købe den leasede genstand efter leasingperiodens udløb, men selskaberne har i praksis i visse tilfælde solgt genstanden til lejeren efter leasingperiodens udløb til en pris, der i de fleste tilfælde ikke har oversteget 10 pct. af anskaffelsessummen, jfr. i øvrigt oplysningerne ovenfor om leasingafgiften ved forlængelse af leasingaftalen.

d. Andre former for finansiering

Ud over de ovenfor anførte vilkår for finansiering af afbetalingshandel, factoring og leasing er gennem undersøgelserne kommet oplysninger frem om vilkårene for forskellige andre former for finansieringsvirksomhed, der udøves af nogle af de i afsnit 2 nævnte hovedtyper af finansieringsselskaber. Vilkårene gennemgås i dette afsnit i en rækkefølge, der svarer til den i afsnit 2 anvendte.

d.1. Andre åbne finansieringsselskaber

Et finansieringsselskab, som efter det oplyste hverken var bank-ejet eller tilknyttet en fabrikant, importør, forhandler eller brancheorganisation, oplyste, at det lånte direkte ud til andre erhvervsvirksomheder, og at renten herfor på undersøgelsestidspunktet (januar-marts 1971) androg 12½ pct. p. a.

d.2. Branchefinansieringsselskaber

3 selskaber, der var tilknyttet brancheorganisation o. l., har givet oplysninger om vilkårene for andre former for finansiering.

Et selskab, der yder finansiel støtte i forbindelse med nyetablering, ombygning o. l. af detailhandelsvirksomheder, oplyste, at støtten fortrinsvis blev ydet som kaution for mindre lån mod en provision på 1/4 pct. p. a. af den til enhver tid værende restgæld. Støtte i form af direkte lån med en løbetid på 5–10 år ydedes til almindelig kassekreditrente, det vil på undersøgelsestidspunktet sige ca. 12 pct. p. a.

Et andet selskab oplyste, at det yder lange lån til virksomheder inden for en bestemt branche i form af udstedelse af kasseobligationer (28-årige med en pålydende rente på 5 pct. p. a. og 20-årige på 8 pct. p. a.), hvortil kommer optagelsesgebyr incl. stempel på 4 pct. og administrationsbidrag på 1/2 pct. p. a., begge beregnet af lånets hovedstol. Obligationerne er ikke optaget til notering på Københavns Fondsbørs.

Endelig oplyste et tredje selskab, at dets aktivitet udelukkende bestod i afgivelse af garanti over for banker og sparekasser for lån til medlemmer af den pågældende brancheorganisation – her af detailhandlere – og at låntageren for kautionen betaler et gebyr til selskabet på 1/4 pct. p. a. af den til enhver tid værende restgæld.

d.3. Vekselerere og bankierer

Efter det oplyste svarer vilkårene for vekselereres og bankierers direkte udlån i vidt omfang til bankernes, blot er renten højere; hvor meget højere afhænger af den med udlånsvirksomheden forbundne risiko.

d.4. Koncernfinansieringsselskaber

8 selskaber inden for gruppen lukkede finansieringsselskaber har givet oplysninger om vilkårene for deres finansieringsvirksomhed.

Et selskab oplyste, at der var tale om et rentefrit langfristet lån til et datterselskab.

4 selskaber oplyste, at renten af deres udlån inden for koncernen androg 5 pct. p. a., et selskab, at renten androg 6 pct. p. a. og et selskab, at den androg 7 1/2 pct. p. a. Endelig oplyste et selskab, at renten – for udlån med afdragstid, der i reglen udgjorde 5–7 år – var 2 pct. point over Danmarks Nationalbanks laveste udlånsrente, det vil på undersøgelsestidspunktet sige 11 1/2 pct. p. a.

De lave rentesatser må ses på baggrund af, at der er tale om lukkede

finansieringsselskaber, der udøver en art intern bankvirksomhed imellem beslægtede selskaber på finansieringsvilkår, der ikke nødvendigvis svarer til vilkårene på det øvrige kapitalmarked.

E. Holdingselskaber

Et selskab, der er henregnet til gruppen holdingselskaber, oplyste, at det drev udlånsvirksomhed med afdrag efter aftale, og at renten androg 13 pct. p. a.

7. Slutning

Den endelige vurdering af de finansieringsvilkår, der er redegjort for i dette afsnit, må afhænge af en undersøgelse af det økonomiske udbytte, selskaberne opnår ved deres finansieringsvirksomhed. En nærmere redegørelse herfor gives i det følgende afsnit.

6. Finansieringsselskabers og lignende virksomheders økonomiske resultater

På baggrund af gennemgangen i det foregående af vilkårene for den finansieringsvirksomhed, der udøves af finansieringsselskaber og lignende virksomheder, kan det være af interesse at undersøge, om de økonomiske resultater, disse selskaber gennem deres virksomhed opnår, modsvares af de – når bortset fra koncernfinansieringsselskaber – relativt høje rentesatser for udlån, disse selskaber forlanger, set i relation til renteniveauet på det organiserede kapitalmarked.

I dette afsnit skal en sådan vurdering ved hjælp af resultaterne af de i afsnit 1 nævnte undersøgelser foretages. Til brug herfor defineres først nogle overskudsbegreber, som herefter anvendes, først på finansieringsselskaberne og derefter – mere summarisk – på investeringsselskaberne.

a. Overskudsbegreber

En periodes driftsresultat, kaldet overskud, defineres som periodens indtægter ÷ periodens udgifter. Er den til perioden svarende selskabsskat (S) ikke regnet med blandt udgifterne, kaldes driftsresultatet for overskud før skat (O), er selskabsskatten derimod regnet med blandt udgifterne, tales om overskud efter skat (Ø). Periodens renteudgifter kaldes (T), den gennemsnitlige egenkapital i perioden kaldes (M) og den gennemsnitlige fremmedkapital kaldes (N).

Med brug af disse størrelser kan etableres fire overskudsbegreber; nemlig

Overskudsbegreb 1:

$$r_1 = \frac{O}{M} \times 100 \qquad (16)$$

Dette overskudsbegreb viser, hvorledes selskabets egenkapital forrentes for betaling af selskabsskat.

Overskudsbegreb 2:

$$r_2 = \frac{O-S}{M} \times 100 = \frac{Ø}{M} \times 100 \qquad (17)$$

Og dette, hvorledes selskabets egenkapital forrentes efter betaling af selskabsskat.

Overskudsbegreb 3:

$$r_3 = \frac{O+T}{M+N} \times 100 \qquad (18)$$

Dette overskudsbegreb viser, hvorledes hele den i selskabet investerede kapital forrentes før betaling af selskabssskat.

Overskudsbegreb 4:

$$r_4 = \frac{O-S+T}{M+N} \times 100 = \frac{Ø+T}{M+N} \times 100 \qquad (19)$$

Og dette, hvorledes hele den i selskabet investerede kapital forrentes efter betaling af selskabssskat.

Kaldes den rentesats, selskabet i gennemsnit må betale for lånet af fremmedkapitalen for (t), fås

$$t = \frac{T}{N} \times 100 \qquad (20)$$

Er $t < r_3$, vil det gælde, at $r_1 > r_3$; er $t > r_3$, vil det gælde, at $r_1 < r_3$ og er $t = r_3$ vil det gælde, at $r_1 = r_3$.

Heraf følger, at et relativt dårligt økonomisk resultat for et selskab dels kan dække over et faktisk dårligt resultat, men at der også kan være tale om, at selskabet gennem betaling af en unormal høj rentesats på fremmedkapitalen, så at sige »drænes«, og måske i realiteten forrenter den samlede kapital til markedsrente eller højere. Især for de bankejede finansieringsselskaber og koncernfinansieringsselskaberne kunne denne problemstilling tænkes at være relevant.

Tilsvarende kan et relativt godt resultat have sin baggrund i en unormal lav rentesats på fremmedkapitalen.

TABEL 6

Forrentningen efter betalt selskabsskat af finansierings- og investeringsselskabernes egenkapital 1964–1969

	1964	1965	1966	1967	1968	1969
	forrentningsprocent					
Finansieringsselskaber	7,4	8,9	7,3	6,6	7,6	9,0
Investeringsselskaber	7,0	7,0	8,3	9,1	8,5	8,1
Finansierings- og investeringsselskaber tilsammen ..	7,1	7,7	8,0	8,2	8,2	8,4

b. Finansieringsselskaberne

I tabel 6 er for finansierings- og investeringsselskaberne vist, hvordan egenkapitalen har forrentet sig – efter skat – i årene 1964–1969, dvs. svarende til overskudsbegreb 2.

Af tabellen ses, at finansieringsselskabernes forrentningsprocent svinger noget fra år til år. Den gennemsnitlige årlige forrentning af egenkapitalen i perioden 1964–1969 var 7,9 pct., hvilket ligger lidt under den forrentning, der ifølge den officielle statistik opnås af samtlige aktieselskaber. Den tilsvarende forretningsprocent var for samtlige banker 9,7 pct. i 1968 og 6,1 pct. i 1969.

I tabel 7 er for et udsnit af samtlige finansieringsselskaber vist de økonomiske resultater, målt ved de fire overskudsbegreber.

For samtlige bankejede finansieringsselskaber fremgår det af tabellen, at $r_1 < r_3$, hvilket viser, at fremmedkapitalen i disse selskaber – som altovervejende består af lån i de banker, der ejer selskaberne – forrentes højere end egenkapitalen. For de bankejede afbetalingsfinansieringsselskaber udgør renteudgiften i procent af lån i 1968 12,0 pct. Hovedbankernes gennemsnitlige rente for samtlige udlån incl. provision udgjorde for 1968 9,8 pct. p. a., hvilket viser, at de bankejede afbetalingsfinansieringsselskaber i 1968 betalte noget mere end almindelig bankrente for deres lån i bankerne.

Da de bankejede factoring- og leasingselskabers renteudgift i procent af lån i 1968 udgør 6,5 pct., er det ikke her, årsagen til disse selskabers relativt dårlige økonomiske resultat skal søges. Forklaringen herpå kan bl. a. ligge i, at selskaberne i 1968 endnu var under indarbejdning (de er alle stiftet i 1965 og 1966). Hertil kommer, at et af selskaberne har haft tab på Boss of Scandinavia.

Tabel 7 viser klart, at der er forskel på de økonomiske resultater i 1969 imellem på den ene side de åbne og delvist åbne finansieringsselskaber –

TABEL 7

Økonomiske resultater for udsnit af forskellige typer af finansieringsselskaber

	7 bankejede afbetalings-finansierings-selskaber	4 bankejede factoring- og leasing-selskaber	18 åbne og delvist åbne finansierings-selskaber [1])	20 lukkede finansierings-selskaber (koncernfinan-sieringsselskaber)	Samtlige finansierings-selskaber	
	1968	1968	1969	1969	1968	1969
	forrentningsprocent					
Økonomisk resultat, målt ved overskudsbegreb:						
1	9,7	3,9	18,6	7,4	9,9	11,7
2	6,6	2,6	14,8	5,4	7,6	9,0
3	11,7	5,7	13,5	6,7	...	...
4	11,3	5,3	12,8	5,6	...	...

Anm. Vedr. definition af de anvendte overskudsbegreber henvises til teksten.

[1]) Gruppen udgøres af 2 andre åbne finansieringsselskaber, 12 varemærkefinansieringsselskaber og 4 branchefinansieringsselskaber.

med $r_1 = 18{,}6$ og $r_3 = 13{,}5$ – og på den anden side de 20 lukkede finansieringsselskaber med $r_1 = 7{,}4$ og $r_3 = 6{,}7$. Både hvad angår forrentning af egenkapital og af fremmedkapital ligger de åbne betydeligt over de lukkede selskaber. Dette må antageligt ses i sammenhæng med, at de lukkede selskaber som tidligere nævnt fungerer som interne bankvirksomheder imellem beslægtede selskaber (koncernselskaber), hvori den indbyrdes renteberegning kan være bestemt af helt andre faktorer end forholdene på det danske kapitalmarked. Som eksempler på sådanne faktorer kan nævnes interne rentesatser til brug for koncernens investeringskriterier, interne valutakurser og skattelovgivningen.

Til uddybning af de i tabel 7 givne oplysninger vedrørende disse to selskabstypers økonomiske resultater, kan nævnes, at renteudgiften i procent af lån i 1969 i de 18 åbne selskaber udgjorde 12,4 pct. og i de 20 lukkede selskaber 5,7 pct.

Gennemsnitstallene for samtlige finansieringsselskaber må således, på grundlag af de i tabel 7 fremlagte resultater, vurderes som dækkende over højst forskellige økonomiske resultater hos på den ene side de åbne og delvist åbne selskaber og på den anden side de lukkede selskaber. De økonomiske resultater, der opnås af de førstnævnte selskaber – som set i en større kapitalmarkedsmæssig sammenhæng må siges at være de mest interessante – synes at svare godt til de – set i relation til renteniveauet på det organiserede kapitalmarked – for selskaberne gunstige vilkår, hvorunder disse udøver deres finansieringsvirksomhed, hvilket tillige synes at vise, at disse selskaber med hensyn til administrativ effektivitet og risko for tab på debitorer stort set arbejder på lige fod med resten af kapitalmarkedet.

TABEL 8

Økonomiske resultater for udsnit af forskellige typer af investeringsselskaber

	5 bankejede pantebrevsselskaber	10 andre pantebrevsselskaber	18 holdingselskaber	Samtlige investeringsselskaber	
	1968	1969	1969	1968	1969
	forrentningsprocent				
Økonomisk resultat, målt ved overskudsbegreb:					
1	21,8	8,7	6,7	11,1	10,5
2	17,9	6,1	5,5	8,5	8,1
3	11,5	8,8	6,6	...	...
4	10,7	8,0	5,9	...	...

Anm. Se anmærkning til tabel 7.

c. Investeringsselskaber

I tabel 8 er for et udsnit af samtlige investeringsselskaber vist de økonomiske resultater, målt ved de fire overskudsbegreber.

Da $r_1 \geqq r_3$ for alle tre selskabsgrupper, kan det konstateres, at der for investeringsselskaberne ikke synes at være tale om, at disse selskaber »dræ-nes« via rentesatsen på fremmedkapitalen. Således kan det nævnes, at de 5 bankejede pantebrevsselskaber, der i 1968 kan fremvise en overordentlig høj forrentning, havde en renteudgift af lån i dette år på 8,9 pct., hvilket svarer til bankrenten, jfr. foran.

Tallene i tabel 8 synes at vise – næppe overraskende – at de investeringsselskaber, der investerer i aktier – nemlig holdingselskaberne – opnår et økonomisk resultat, der ligger under gennemsnittet for investeringsselskaberne som helhed, mens det omvendte synes at være tilfældet for de selskaber, der investerer i obligationer og pantebreve. En nærmere forklaring herpå skal ikke forsøges her, men det skal blot påpeges, at aktier er ejerrettighedsandele til realaktiver, mens obligationer og pantebreve er gældsbreve lydende på nominelle beløb med sikkerhed i realaktiver. Denne forskel er i perioder med inflation af helt afgørende betydning for de to fordringstypers realrente. Den forskellige skattemæssige behandling af på den ene side renter og udbytter og på den anden side kursgevinster spiller formentlig også en rolle.

Til supplering af det ovenfor anførte vedrørende finansierings- og investeringsselskabernes økonomiske resultater kan det oplyses, at finansieringsselskabernes egenkapital i gennemsnit for perioden 1964–1969 for samtlige selskaber udgjorde ca. 33 pct. af den investerede kapital, mens det tilsvarende tal for investeringsselskaberne var ca. 59 pct.

TABEL 9

Den samlede kapitalformidling til den private sektor ved udgangen af 1968 og 1969 samt stigningen heri i løbet af 1968 og 1969

	Samlet kapitalformidling ultimo året:		Stigning i kapitalformidlingen i løbet af året:	
	1968	1969	1968	1969
	mill. kr.		mill. kr.	
Banker	23.408	26.007	1.419	2.599
Sparekasser	11.865	12.695	882	830
Andelskasser	187	214	17	27
Postgiro	153	181	55	28
Kredit- og hypotekforeninger samt reallånefonde	52.350	63.134	9.176	11.735
Erhvervsfinansieringsinstitutter	3.323	4.021	618	698
Forsikringsselskaber	1.196	1.313	194	117
Pensionskasser	776	847	102	71
Aktieemissioner	12.543	13.493	520	809
Staten	8.854	9.474	372	620
Udlandet	9.097	10.544	578	1.447
Tilsammen	123.752	141.923	13.933	18.981
Finansierings- og investeringsselskaber	1.416	1.527	107	111
I alt	125.168	143.450	14.040	19.092

7. *Finansieringsselskabers og lignende virksomheders rolle på det danske kapitalmarked*

På grundlag af tabel 1 i (D.K.I.) er opstillet den i tabel 9 viste oversigt over den samlede kapitalformidling (F) ved udgangen af 1968 og 1969 og nettokapitalformidlingen (N) i løbet af 1968 og 1969 til den private sektor.

Af tabel 9 fremgår det, at af den samlede kapitalformidling til den private sektor ultimo 1968 på 125 milliarder kr. hidrørte 1,4 milliarder kr. – eller godt 1,1 pct. – fra finansierings- og investeringsselskaberne. Ved udgangen af 1969 var denne andel knap 1,1 pct. svarende til 1,5 milliarder kr. af en samlet kapitalformidling på 143 milliarder kr. Finansierings- og investeringsselskabernes andel af stigningen i den samlede kapitalformidling udgjorde i 1968 0,8 pct. og i 1969 0,6 pct.

Set i forhold til det samlede kapitalmarked er den finansieringsvirksomhed, der udøves af finansierings- og investeringsselskaber altså af ganske ringe omfang, omend billedet tegner noget gunstigere, hvis andelen måles

ved bruttokapitalformidlingen, idet finansierings- og investeringsselskabernes udlån er relativt kortfristede.

De finansieringsformer, der præger de åbne og delvist åbne finansieringsselskaber – finansiering af afbetalingshandel, factoring, leasing, ydelse af garanti, vekseldiskontering og direkte udlån – viser, at disse selskaber først og fremmest konkurrerer med og supplerer de finansielle institutioner på det organiserede kapitalmarked, der forsyner erhvervslivet med driftskredit, dvs. bankerne og i noget mindre omfang sparekasserne. Bankerne har da også selv oprettet sådanne finansieringsselskaber.

Konkurrencen mellem finansieringsselskaberne og bankerne sker ikke på udlånsrenten, idet finansieringsselskaberne – når bortses fra de lukkede selskaber – opererer med langt højere rentesatser, men skabes gennem finansieringsselskabernes specialisering på bestemte fordringstyper, dvs. gennem etablering af individuelle udlånsformer med vilkår afpasset efter den enkelte låners behov, hvor bankernes muligheder er begrænset via lovgivning, aftaler m. v.

Gennem engagement i de mere risikobetonede former for finansieringsvirksomhed – som bankerne ikke efter lovgivningen kan eller ønsker at beskæftige sig med – supplerer finansieringsselskaberne disse som formidlere af erhvervslivets behov for driftskreditter.

I forhold til bankerne er finansieringsselskaberne set fra et kapitalformidlingssynspunkt hæmmet af flere faktorer. For det første må disse selskaber ikke reklamere over for offentligheden med, at indlån modtages. For det andet stiller finansieringen af disse selskabers udlånsvirksomhed langt større krav om egenkapital; således udgør bankernes egenkapital knap 8 pct. af de samlede passiver, mens det tilsvarende tal for finansieringsselskaberne er ca. 33 pct. For det tredje kan disse selskaber ikke som bankerne kalkulere med, at nye udlån skaber indlån, der er for disse selskaber altså ikke tale om en egentlig kreditmultiplikator.

Forskellen mellem finansieringsselskabernes udlånsrente og den rente, de må betale af fremmedkapitalen (rentemarginalen), synes på basis af oplysningerne i afsnit 5 at være noget større end bankernes rentemarginal. Denne forskel opvejes vel ofte af den større risiko, der er forbundet med finansieringsselskabernes udlån i forhold til bankernes.

På den anden side oplyser finansieringsselskaberne selv i de foretagne undersøgelser, at tab på udlånsvirksomheden kun yderst sjældent forekommer.

Dette rejser jo uvilkårligt det spørgsmål, om ikke disse finansieringsselskaber og lignende virksomheder blot er et overflødigt distributionsled på det danske kapitalmarked, først og fremmest skabt af en restriktiv lovgivning, konkurrencebegrænsende aftaler m. v. på den del af det organiserede danske kapitalmarked, der primært forsyner erhvervslivet med driftskapital.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

1. DEN INTERNATIONALE VALUTAURO

Udviklingen på de internationale penge- og valutamarkeder i første halvdel af 1971 er blevet ganske udførligt omtalt i dette tidsskrifts foregående numre. Andre interessante emner burde derfor være i focus denne gang. At det ikke er sket, skyldes den amerikanske præsident.

Præsident Nixon holdt den 15. august en fjernsynstale til det amerikanske folk om indførelse af en lang række foranstaltninger til beskyttelse af den amerikanske dollar og den amerikanske økonomi i almindelighed. Foranstaltningerne kom ikke overraskende, men de var betydeligt mere vidtrækkende, end de fleste havde ventet.

I snart 2 år har den amerikanske økonomi været præget af »stagflation«, dvs. inflation og stagnerende økonomisk aktivitet samtidig. Ganske vist har prisstigningerne – set med danske øjne – ikke været særligt voldsomme. I det sidste år er priserne steget med ca. 6 pct. Det er efter amerikanske forhold særdeles urovækkende. Regeringens henstillinger om lønmæssig tilbageholdenhed er slået totalt fejl. Stålarbejdernes nye lønaftale gav en lønforhøjelse på 30 pct. over 3 år, mens jernbanearbejderne netop har fået 42 pct. mere fordelt over godt 3 år.

Hvis prisstigningerne er den amerikanske regerings første hovedproblem, er arbejdsløsheden det andet. I sommer har ledigheden været omkring 6 pct., hvilket svarer til lige ved 6 mill. arbejdsløse.

Endelig er tredje hovedproblem den stadig svagere betalingsbalance. For 2. kvartal i år var underskuddet næsten 6 mia. $ eller det hidtil største i USA's historie.

Tilbagegangen i den amerikanske økonomi har været ledsaget af en betydelig udstrømning af dollars – en bevægelse, som ikke mindst blev understøttet af rygter om en devaluering af dollar-kursen. Umiddelbart før præsident Nixons meddelelse om de økonomiske indgreb blev rygterne ekstra stimuleret af en redegørelse fra et kongresudvalg, der i vidt omfang støttede kravet om devaluering.

Nixon-planen bestod af 9 hovedpunkter:

1. Dollar'ens indløselighed med guld sættes midlertidigt ud af kraft.
2. Der indføres en 10 pct.s importafgift, som stort set vil omfatte alle varer med undtagelse af en række råvarer og nogle varer, hvor der i lovgivningen er lagt et loft over toldens størrelse.
3. Priser, lønninger og udbytte fastfryses i 3 måneder.
4. Økonomisk støtte til udlandet nedskæres med 10 pct.
5. Særskatten på biler på 7 pct. ophæves.
6. Personfradraget på selvangivelsen øges med ekstra 50 dollars.
7. Der vil blive fremsat nye forslag til stimulering af forskning og udvikling.
8. Statens udgifter vil blive nedskåret med 4,7 mia. $. Lønforhøjelser til de offentligt ansatte udskydes, og antallet af statsansatte vil blive nedskåret med 5 pct.
9. Investeringerne vil blive styrket gennem et midlertidigt tilskud på 10 pct. i det første år. I det andet år vil tilskuddet være 5 pct.

Den mest bemærkelsesværdige ingrediens i den amerikanske regerings mixtur var suspensionen af dollarens guldindløselighed og indførelsen af en midlertidig flydende kurs. Dollarens guldværdi har været konstant siden 1946, og dette har været den afgørende grundpille i Bretton-Woods-systemet. Dette valutasystem, som danner grundlaget for den frie verdens valutariske samarbejde, har navn efter den lille by i New Hampshire, hvor det blev aftalt i 1944. 25 lande bestemte her, at deres valutaer skulle sættes i relation til dollar og guld efter krigen.

Igennem de 26 år siden da har 19 af de dengang deltagende lande devalueret i forhold til dollar i alt 38 gange.

Det britiske pund er blevet devalueret 2 gange fra sin 1946-værdi på 4,03 dollar til 2,40 dollar – i alt 40 pct. Den danske krone fulgte fuldt med første gang, men kun halvt den sidste.

Den franske franc er styrtet i dybet fem gange siden 1946 fra 84 til 18 cent. I alt 79 pct. Den italienske lire er gledet tre gange i perioden fra 0,0044 til 0,0016 eller 64 pct.

Vesttysklands D-mark er devalueret en gang og revalueret to gange. Netto er den devalueret 10 pct. (Men D-marken har været »flydende« et stykke tid forud for Nixons bekendtgørelse om den nye dollarsituation).

Den schweiziske franc står i dag højere end dollaren. Den blev revalueret i foråret, og det var i øvrigt første gang, den skiftede paritet over for dollar og guld siden 1936. Schweiz er ikke medlem af Den internationale Valutafond, som dannedes i Bretton Woods.

Mens £- og D-mark-kriser i de sidste år har kunnet lukke valutamarkederne i op til et par dage, fik den amerikanske suspension af guldindløse-

ligheden en hel uges lukning til følge. Valutamarkederne genåbnede først mandag d. 23. august.

Valutamarkedernes lukning gav pusterum til mange forhandlinger i I. M. F., mellem »the group of ten«, i EEC's ministerråd, mellem de nordiske lande osv. Men et nyt verdensvalutasystem opbygges ikke på en uge. De enkelte lande valgte forskellige midlertidige løsninger.

På det officielle marked valgte Banque de France at fortsætte den hidtidige politik med en fast dollarkurs, men kun gældende for betalinger i forbindelse med varetransaktioner. Ved siden af dette marked måtte der eksistere to markeder: et for køb af udenlandske værdipapirer – med en given kurs – og et andet marked med fuldkommen fri kursdannelse for alle andre transaktioner, som f. eks. fremmedarbejderes indkomstoverførsler til deres hjemlande og direkte investeringer over grænserne.

I Vesttyskland fortsatte D-marken med at flyde, som den havde gjort siden maj 1971.

Ligesom de skandinaviske valutaer revalueredes pundet over for dollaren ved åbningen af noteringen i London, men hverken pundet eller de mindre landes valutaer blev flydende i samme grad som den vesttyske. Bank of England valgte forud for noteringens åbning at afgive købsordrer til valutahandlerne, således at revalueringsniveauet i forhold til dollarkursen var angivet på forhånd, og handelen kunne forløbe roligt.

Mellem Belgien, Luxembourg og Holland skabtes et system, der svarede til det, som de tre lande på ministerrådsmødet i Bruxelles havde foreslået, at alle EEC-lande burde anvende over for dollar. Belgien og Luxembourg havde i forvejen valutarisk fællesskab, og mellem Belgien og Holland blev det så aftalt, at den belgiske franc skulle følge gylden, der havde været flydende siden valutakrisen i maj måned. Udsvingene mellem de to valutaer måtte kun være 1,5 pct. til hver side, hvilket skulle sikres ved centralbankintervention. Formålet var bl. a. at undgå ændringer i landbrugspriserne i samhandelen mellem de to lande, hvor man siden maj havde benyttet sig af et system med rabatter og ekstraafgifter for at udligne bevægelserne i priserne.

Også Italien tillod bevægelser omkring den officielle paritet, således at der var plads for en de facto revaluering.

På I. M. F.s årsmøde i Washington i slutningen af september diskuteredes forskellige programmer til reorganisering af det internationale valutasystem. De mindre lande som Danmark med betydelig samhandel med omverdenen fremhævede betydningen af, at perioden med flydende kurser ikke blev for langvarig, da erhvervenes planlægning m. h. t. produktion og afsætning ellers blev unødigt vanskeliggjort.

Det hidtidige system med faste kurser og snævre interventionsgrænser blev i de fleste taler omtalt som værende for stift. Dette kunne modificeres

ved at give de fastlåsede kurser et større spillerum end hidtil, og herom debatteredes livligt. En udvidelse af svingningsmarginalerne til 2 1/2 pct. til hver side af pariteten, fandt mange lande tilfredsstillende. Endvidere syntes der at være udbredt enighed om, at hvis der kunne opnås mindre dramatik omkring kursjusteringer, samtidig med at systemet udbyggedes med gensidige trækningsrettigheder, ville der være taget et stort skridt i retning af et smidigere valutasystem.

Mange fremhævede som den afgørende fordel ved faste kurser, at disse tilskyndede det enkelte land til at begrænse sin inflation til andre landes niveau. Hvis et land sænker sin valutakurs, f. eks. fordi prisniveauet er for højt, vil denne ændring virke i retning af yderligere at forøge prisniveauet. Altså det samme som vil være tilfældet ved variable kurser. Der er blot den forskel, at når man træffer beslutning om devaluering efter nøje overvejelse, kan man samtidig træffe andre beslutninger, der kan modificere de ugunstige virkninger, valutakursændringen vil medføre.

Frit svingende valutakurser blev ikke anbefalet fra nogen side på årsmødet. Muligvis skyldtes dette, at indførelsen af SDR's og dollarstrømmen ud af USA har fjernet enhver snak om mangel på international likviditet. Det væsentligste argument for variable kurser er jo, at man herved får et mindre behov for international likviditet, idet kurserne finder deres naturlige leje, således at der i det store hele altid vil være ligevægt på betalingsbalancen. Selv om variable valutakurser løser betalingsbalancespørgsmålet, skabes der nye problemer i form af større usikkerhed i den internationale samhandel og fare for øget inflation, idet en nedgang i kursen vil føre til en hævelse af det indenlandske prisniveau. Den vestlige verdens inflation er i dag et mere håndgribeligt problem end manglen på likviditet. Dette har gjort i princippet faste valutakurser tiltrækkende sammenlignet med flydende.

Efter Valutafondens årsmøde at dømme vil guldets rolle i den internationale monetære sammenhæng ikke være udspillet med Bretton-Woods-systemets afløsning af et nyt valutasystem. Tværtimod synes guldet sammen med trækningsrettighederne på IMF at ville få en langt mere central placering til udligning af betalingsbalanceuligevægt landene imellem, end tilfældet har været indtil sommeren 1971. En vis opskrivning af guldet som et af resultaterne af den nuværende valutakrise synes sandsynlig. Endnu på årsmødet ønskede USA dog hverken at ville gå ind på en forhøjelse af guldprisen eller en ophævelse af 10 pct.s tolden.

Om virkningen af 10 pct.s tolden på Danmarks eksport foreligger der nu en række skøn. I 1970 var Danmarks samlede eksport 24.672 mill. kr. Heraf androg eksporten til USA 1.910 mill. kr. eller ca. 8 pct. af den totale eksport. Den amerikanske 10 pct. told vil først og fremmest ramme industrieksporten, der i 1970 udgjorde 800–900 mill. kr. Derimod vil store

dele af landbrugseksporten, som f. eks. kødkonserves og visse mejeriprodukter, ikke blive ramt. Den del af industrieksporten, der især vil mærke tolden, er stærkt ekspanderende varegrupper som f. eks. elektroniske produkter. Derimod vil andre højt specialiserede produkter og møbler antagelig lettere kunne overvinde tolden. Alt ialt synes kun ca. 4 pct. af den samlede danske eksport at ville komme til at lide under tolden.

2. DEN INTERNATIONALE KONJUNKTURSITUATION

USA. Kun to måneder efter den amerikanske regerings drastiske økonomiske foranstaltninger ses der tydelige tegn på stigende aktivitet. I løbet af august steg afbetalingsgælden mere end nogen måned siden begyndelsen af 1969. Stigningen var på 827 mill. $, hvor samme måned sidste år kun registrerede en stigning på 232 mill. $. Ser man på en anden vigtig konjunkturindikator, bilsalget, solgtes der 755.000 amerikansk producerede biler i september, svarende til en stigning på 55 pct. set i forhold til samme måned sidste år.

Præsident Nixon meddelte i begyndelsen af oktober, hvorledes der skal føres indkomstpolitik, når det 90-dages pris- og lønstop, der gennemførtes 15. august, udløber. Indkomstpolitikken skal styres af 3 organer: *Priskommissionen* med 7 personer hentet uden for den offentlige sektor, *lønningsrådet* med 15 medlemmer hentet fra fagbevægelsen, erhvervslivet og forbrugerkredse og *Præsidentens Leveomkostningsråd* – et rent statsligt organ, der vil få udstrakte beføjelser til at styre de to kommissioner. Disse organer vil i lighed med de øvrige indkomstpolitiske foranstaltninger først komme til at virke fra 14. november, hvorfor en nærmere omtale udskydes til næste nummer af *Økonomi og Politik*.

Storbritannien. Finansminister Anthony Barbers lempelser af den økonomiske politik i april og juli i år, jfr. sidste nummer af *Økonomi og Politik*, viste i september–oktober de første sikre tegn på at blive omsat i øget aktivitet. Afskaffelsen af kontrollen med afbetalingshandel og nedsættelsen af omsætningsafgiften havde givet en kraftig stigning i detailhandelen – især viste salget af varige forbrugsgoder en meget stærk stigning – og denne stigning blev, som 3. kvartal skred frem, omsat i øget ordreafgivelse til den engelske industri. Den engelske industrisammenslutnings konjunkturbarometer i september viste øget investeringslyst og en mere optimistisk holdning end i juni. Den stadigt eksisterende recessions omfang fremgår i øvrigt af konjunkturbarometerets oplysning om, at næsten 2/3 af virksomhedernes aktuelle produktion ligger under fuld kapacitetsudnyttelse. Arbejdsløshedstallet medio oktober: 929.000.

Vesttyskland. Første halvårs svækkelse af højkonjunkturen blev fortsat

i 3. kvartal. Pris- og omkostningsstigningerne fortsatte ligeledes, selv om presset på arbejdsmarkedet aftog kendeligt. Den dæmpede aktivitet kunne først og fremmest aflæses af fald i investeringsomfang, ordreindgang og industriproduktion.

Den siden maj flydende D-mark og USA's foranstaltninger af 15. august har bidraget til afmatningen i efterårsmånederne. Af Vesttysklands samlede eksport gik 9,5 pct. til USA i 1. halvår 1971. 27 pct. af den vesttyske bileksport har amerikansk endestation. At de facto revalueringen af D-marken har belastet eksporten fremgår af fald i eksportoverskuddene i juni–august sammenholdt med året før.

Sverige. Som følge af en bevidst deflationspolitik med sigte på at vende flere års betalingsbalanceunderskud til overskud har den økonomiske vækst siden foråret og frem til indeværende kvartal været aftagende. Erhvervslivets ordreindgang har været faldende først og fremmest på grund af vigende indenlandsk efterspørgsel. Den udenlandske efterspørgsel var forholdsvis god i 1. halvår 1971, men viser i 3. kvartal en faldende tendens. Om 1. halvårs betalingsbalanceoverskud på 1,2 mia. Skr. mod et underskud på 1,5 mia. Skr. i 1. halvår 1970 kan vise samme tendens også i 2. halvår, er derfor særdeles tvivlsomt.

I foråret blev der indgået nye overenskomster på det »store« arbejdsmarked, som indebar overenskomstmæssige lønstigninger på 8–9 pct. om året. Om disse lønstigninger, den deflatoriske økonomiske politik eller de afsvækkede internationale konjunkturer skal lastes for efterårets betydelige arbejdsløshed, er vanskeligt at sige. Alle 3 faktorer har vel spillet ind. Årsgennemsnittet af arbejdsløse har de sidste tre år været 35–40.000. Midt i oktober viste stikprøveundersøgelser, at 114.000 var egentligt arbejdsløse, 30.000 under omskoling og 15–20.000 var beskæftiget ved beredskabsarbejder. Analyser af ledighedstallene og de bebudede inskrænkninger i 3. kvartal viste, at det især var de mindre og mellemstore virksomheder, som havde vanskeligheder.

Den svenske diskonto er sænket tre gange i 1971, nemlig 19. 3. fra 7 til 6½ pct., 23. 4. fra 6½ til 6 pct. og 10. 9. fra 6 til 5½ pct. Bolig- og andet byggeri er i øvrigt blevet stimuleret ved igangsætningstilladelser og frigivelse af investeringsfonds.

På baggrund af den stigende arbejdsløshed fremsatte den svenske regering midt i oktober en række forslag til stimulering af forbruget og efterspørgslen i øvrigt.

Forslagene beløb sig sammenlagt til ca. 2 mia. Skr. og omfattede forhøjelser af pensioner, boligtilskud og børnetilskud, udvidede lånegrænser for boligbyggeriet, udvidet skattefradrag for investeringer i maskiner, forbedring af industriens lånemuligheder samt endelig flere beredskabsarbejder.

Norge. Også i efteråret har den økonomiske situation været præget af stabilitet. I perioden jan.–aug. steg priserne 2 1/2 pct. Arbejdsløsheden var endnu i begyndelsen af oktober mindre end 1 pct. Den gode betalingsbalanceudvikling og den store valutareserve påvirkedes ikke kendeligt af USA's toldforhøjelse i de første 2 måneder efter indførelsen. Ca. 8 pct. af den norske eksport går til USA.

Italien. Inden for EEC har Italien så afgjort de største økonomiske vanskeligheder i indeværende efterår. Industriproduktionen var i årets første 8 måneder 3,5 pct. lavere end sidste år, og arbejdsløsheden nåede i oktober op på 1 mill. arbejdere og desuden 100.000 arbejdere på nedsat arbejdstid.

Frankrig. Betalingsbalance- og prisudvikling viste i efteråret ikke foruroligende tegn, selv om lønningerne fortsat havde en stigningstakt på det dobbelte af priserne. Arbejdsløsheden var i begyndelsen af oktober 330.000, men antallet af ledige stillinger steg samtidig til 134.000, det højeste tal i meget lang tid. Væksten i 1971 på omkring 5 1/2 pct. er mere end skønnet i begyndelsen af året.

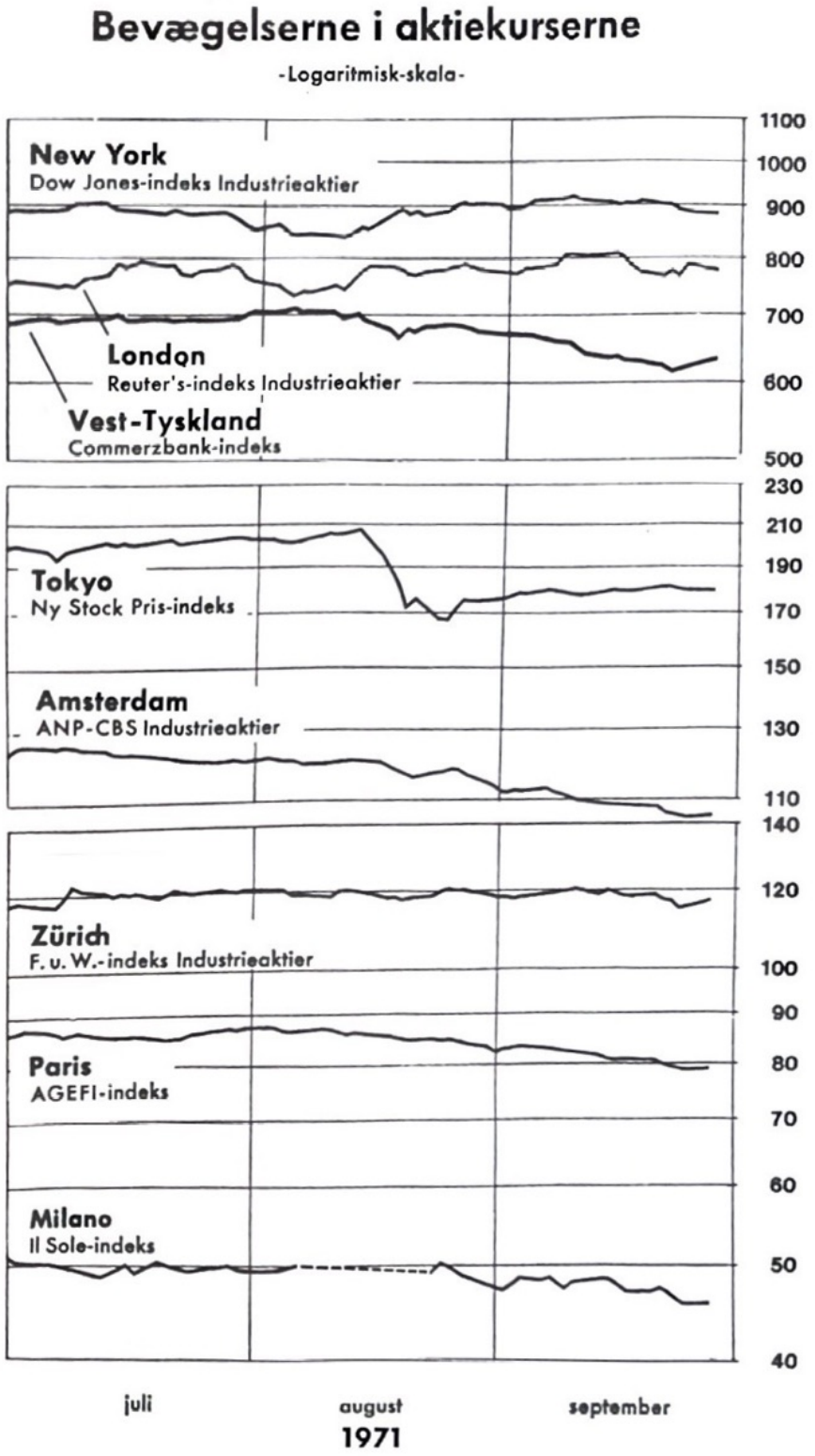
Holland. Ligesom i Frankrig var aktiviteten i efteråret tilfredsstillende og arbejdsløsheden lav. Væksten i 1971 synes på grundlag af de 3 første kvartaler at blive på ca. 6 pct. I modsætning til Frankrig var pris- og lønudviklingen i efteråret fortsat forrygende. Forbrugerpriserne lå på et 10 pct. og lønningerne på et næsten 15 pct. højere niveau end på tilsvarende tidspunkt sidste år.

Belgien. Moderat pris- og lønudvikling og god aktivitet gav Belgien efterårets bedste økonomiske situation inden for EEC.

U-landene. Kampen mellem USA og de øvrige vestlige lande om valutakursrelationer, handelsskranker etc. kan blive skæbnesvanger for udviklingslandenes i forvejen utilfredsstillende eksport. Udviklingslandenes andel i verdenshandelen har været i stadig tilbagegang fra 21,5 pct. i 1960 til 17,6 pct. i 1970, og USA's 10 pct. importafgift fra august vil medvirke til en yderligere stærkt reduktion i indeværende år.

3. BEVÆGELSERNE I AKTIEKURSERNE

Stemningen på verdensbørserne var overvejende dårlig i anden halvdel af august og i september. Denne udvikling skal ses på baggrund af de tidligere omtalte amerikanske foranstaltninger af 15. august samt den almindelige afsvækkelse i de internationale konjunkturer. På New Yorks børs herskede der optimisme i knap en måned efter præsidentens tale, hvorefter kurserne faldt som følge af usikkerhed om de forholdsregler, som skulle afløse 90-dages pris- og lønstoppet. Nedenstående vises udviklingen på de vigtigste børser i 3. kvartal.

4. DEN INTERNATIONALE RENTEUDVIKLING

Udviklingen i *centralbankdiskontoen* i en række vigtige lande fremgår af omstående oversigt.

	1968 ult. Dec.	1969 ult. Dec.	1970 ult. Mar.	1970 ult. Jun.	1970 ult. Sep.	1970 ult. Dec.	18. Okt. 1971	I kraft siden
USA	5,50	6,00	6,00	6,00	6,00	5,50	5,00	Jul. 16, 71
Canada	6,50	8,00	8,00	7,00	6,50	6,00	5,25	Feb. 24, 71
Japan	5.84	6,25	6,25	6,25	6,25	6,00	5,25	Jul. 28, 71
Belgien	4,50	7,50	7,50	7,50	7,50	6,50	5,50	Sep. 23, 71
Frankrig	3,50	8,00	8,00	8,00	7,50	7,00	6,75	Maj 14, 71
Tyskland	3,00	6,00	7,50	7,50	7,00	6,00	4,50	Okt. 14, 71
Italien	3,50	4,00	5,50	5,50	5,50	5,50	4,50	Okt. 14, 71
Holland	5,00	6,00	6,00	6,00	6,00	6,00	5,00	Sep. 15, 71
Danmark	6,00	9,00	9,00	9,00	9,00	9,00	7,50	Apr. 15, 71
Norge	3,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	Sep. 27, 69
Sverige	5,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	5,50	Sep. 10, 71
Schweiz	3,00	3,75	3,75	3,75	3,75	3,75	3,75	Sep. 15, 69
England	7,00	8,00	7,50	7,00	7,00	7,00	5,00	Sep. 2, 71
Sydafrika	5,50	5,50	5,50	5,50	5,50	5,50	6,50	Mar. 30, 71

Tilsvarende vises nedenfor udviklingen i *dag-til-dag-penge-rentesatserne.*

	1967	1968	1969	1970	1971						
	Dec.	Dec.	Dec.	Dec.	Mar.	Apr.	Maj	Jun.	Jul.	Aug	Sep.
USA	4,51	6,02	8,97	4,90	3,71	4,15	4,63	4,91	5,31	5,57	5,55
Canada	5,67	5,46	7,78	5,14	3,48	2,79	2,76	3,03	3,64	4,01	4,14
Japan	7,30	7,15	8,50	7,50	7,25	6,75	6,50	6,50	6,25	6,25	6,00
Belgien	2,54	3,36	6,07	5,55	2,85	4,46	2,33	2,68	4,53	3,55	3,60
Frankrig	4,76	8,22	10,38	7,48	5,77	5,52	5,97	6,38	5,91	5,75	5,96
Tyskland	2,80	2,06	8,13	7,50	7,38	4,13	6,13	7,00	6,25	6,25	7,00
Holland	4,05	4,96	7,11	6,73	3,27	1,13	1,84	2,91	2,69	5,53	3,80
Schweiz	2,00	3,25	4,75	5,50	3,00	1,75	1,50	2,50	2,50	0,50	0,50
England	7,45	6,52	7,64	6,66	6,86	5,84	5,88	5,88	5,75	5,16	4,92
Australien	4,16	4,18	4,40	4,90	4,97	5,67	5,80	5,91	5,88	5,59	5,70
Sydafrika	4,85	4,55	4,21	4,35	4,84	5,37	5,36	5,35	5,36	5,27	5,39
Euro-dollar	5,03	6,58	10,00	6,97	4,50	4,94	6,28	5,58	5,29	n.a.	5,38

Udviklingen i *forretningsbankernes indlånsrentesatser for anfordringsindskud eller indskud på mindre end een måneds sigt* vises i omstående tabel.

	1967	1968	1969	1970	1971						
	Dec.	Dec.	Dec.	Dec.	Mar.	Apr.	Maj	Jun.	Jul.	Aug.	Sep.
USA	5,50	6,00	6,00	5,63	4,00	4,75	5,38	5,50	5,88	5,38	5,63
Canada	6,25	6,50	7,50	5,50	3,75	3,75	4,13	4,00	4,25	4,75	5,00
Japan	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Belgien	4,75	6,63	9,25	7,00	5,38	5,25	5,13	5,00	5,31	5,13	4,75
Frankrig	4,00	6,00	9,00	6,50	5,50	5,25	5,75	6,50	6,75	6,75	6,75
Tyskland	4,00	4,38	8,63	7,50	6,75	5,75	5,50	6,50	6,75	6,63	6,75
Italien	2,75	5,50	7,50	6,00	5,00	4,75	4,75	4,75	4,75	4,75	4,75
Holland	5,63	6,25	9,00	7,00	4,25	5,13	4,75	4,85	4,50	4,80	5,25
Danmark	6,25	4,75	7,00	8,00	7,00	6,50	6,50	6,50	6,50	6,50	6,50
Norge	2,50	2,50	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
Sverige	5,75	4,75	6,75	6,75	6,25	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,25
Schweiz	4,00	4,25	5,00	5,25	3,75	3,50	3,50	3,50	3,50	2,50	2,50
England	7,88	7,63	9,13	7,00	7,13	6,31	6,69	6,19	6,00	5,75	5,19
Australien	4,00	4,25	5,00	5,50	5,50	5,50	5,50	5,50	5,50	5,50	5,50
Sydafrika	5,50	5,00	5,50	6,00	6,75	6,75	6,75	6,75	6,75	6,75	6,75
Euro-dollar	6,25	7,06	10,13	6,44	5,31	6,25	7,56	6,50	6,69	8,88	7,75

Endelig viser nedenstående tabel udviklingen i *forretningsbankernes udlånsrentesatser til kunder af bedste kreditværdighed.*

	1967	1968	1969	1970	1971						
	Dec.	Dec.	Dec.	Dec.	Mar.	Apr.	Maj	Jun.	Jul.	Aug.	Sep.
USA	6,00	6,75	8,50	6,75	5,25	5,25	5,50	5,50	6,00	6,00	6,00
Canada	6,50	6,75	8,50	7,50	6,50	6,50	6,50	6,50	6,50	6,50	6,50
Japan	7,00	7,04	7,37	7,46	7,40	7,39	7,36	7,33	7,33	7,27	7,22
Belgien	6,25	6,50	10,00	8,50	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	7,50
Frankrig	5,85	7,85	10,35	9,65	9,15	8,75	9,05	9,05	9,05	9,05	9,05
Tyskland	6,00	6,00	9,00	9,00	9,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00
Italien	6,75	6,50	8,25	10,25	9,50	9,25	9,25	9,00	9,00	9,00	8,75
Holland	6,50	7,00	8,50	8,50	8,50	8,00	8,00	8,00	8,00	7,50	7,50
Danmark	10,00	8,50	11,50	12,00	11,00	11,00	10,50	10,50	10,50	10,50	10,50
Norge	6,00	6,50	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50	7,50
Sverige	8,50	7,50	9,50	10,00	9,50	9,00	9,00	9,00	9,00	9,00	8,50
Schweiz	6,25	6,25	6,50	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00
England	8,50	7,50	9,00	8,00	8,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	6,00
Australien	6,75	7,00	7,25	7,75	7,75	7,75	7,75	7,75	7,75	7,75	7,75
Sydafrika	8,50	8,00	8,00	8,50	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00	9,00	9,00
Euro-dollar	7,13	7,94	11,00	7,32	6,19	7,13	8,44	7,38	7,57	9,76	8,63

25. oktober 1971

H. Thustrup Hansen

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

I den ekstraordinære folketingssamling omkring månedskiftet august/september blev det vedtaget at fastsætte udskrivningsprocenten for personskatten for kalenderåret 1972 til 91, hvilket er uændret i forhold til året før. Udskrivningslovens bestemmelser om pristalsregulering af såvel personfradrag som grundbeløbsskala giver et personfradrag på 5.400 kr. i 1972 og en tilsvarende 9 pct. forhøjelse af alle trin i skalaen. Med udgangspunkt i en forventet stigning i de skattepligtige indkomster på ca. 11 pct. fra 1971 til 1972, skulle slutskatteprovenuet i 1972 for statens vedkommende blive på 18.765 mill. kr. mod 16.450 mill. kr. i 1971. Afregningen til kommunerne i finansåret 1972–73 er anslået til 15.035 mill. kr. og den samlede indbetaling af kildeskat til i alt 36.140 mill. kr.

Samtidig vedtoges det tidligere bebudede lovforslag om et loft over den kommunale og amtskommunale beskatning i regnskabsåret 1972–73. Loven fastsætter et maksimum for stigningen fra 1971–72 til 1972–73 i den enkelte kommunes og amtskommunes budgetterede provenu af indkomstskat (forskudsbeløb), ejendomsskatter m. v. I kommunerne må det udskrevne beløb for 1972–73 ikke overstige det budgetterede beløb for 1971–72 med mere end 7 pct. og i København og Frederiksberg kommuner maksimalt 11,5 pct. Maksimum for stigningen i amtskommunerne, der ikke får del i slutskatteopgøret for 1970, er på 20 pct. af de budgetterede beløb for ejendomsskatter og amtsfondsbidrag for 1971–72. Ud over de nævnte procenter kan der lægges et tillæg for kommuner med særlig kraftig befolkningstilvækst, ligesom der ved budgetteringen tages hensyn til udgifter, kommunerne er blevet pålagt som følge af statslige besparelser i forbindelse med den såkaldte støvsugerbandes virksomhed. Kommunernes samlede bruttolåntagning i 1972–73 forudsættes endvidere reduceret til godt 900 mill. kr. I 1970–71 udgjorde denne låntagning 2,5 mia. kr., og i indeværende finansår er den reduceret til omkring 1,7 mia. kr.

Fra 1970–71 til 1972–73 er virkningen en stigning i kommunernes samlede skatteudskrivning på 71,0 pct. Det finansielle spillerum for kommunerne under ét, dvs. skatter + lånoptagelse viser på de to år en stigning på knap 45 pct.

Finansplanen

Mill. kr.	1971-72 skøn	1972-73 skøn I	1972-73 skøn II
Forbrugsafgifter	19.300	20.150	
Direkte skatter	20.250	22.550	
Andre indtægter	1.250	1.375	
I alt indtægter	40.800	44.075	46.540
Udgifter uden for rammerne	22.150	24.600	
Udgifter på rammeområder	17.980	20.050	
Bevillingsreserver	170	225	
Reserve til pris- og lønstigninger	2.800	2.250	
÷ indtægter på udgiftsbudgettet	÷ 5.850	÷ 6.100	
Nettoudgifter på drifts-, anlægs- og udlånsbudgettet	37.250	41.025	42.100
Overskud på drifts-, anlægs- og udlånsbudgettet	3.550	3.050	4.440
Afdrag på lån	270	300	
÷ afdrag på statsgæld	÷ 415	÷ 420	
÷ Sociale pensionsfonds obligationskøb	÷ 570	÷ 760	
÷ fremrykket vejrefusion	600	–	
÷ ændrede toldkredit- og afregningsregler	÷ 750	–	
Andre kapitalbevægelser, netto	÷ 50	÷ 50	
Kasseoverskud	2.635	2.120	3.730

Sammen med de nævnte lovforslag offentliggjordes en finansplan for staten for 1972–73 og en revideret udgave for 1971–72. For det kommende finansår budgetteredes med et kasseoverskud på 2.120 mill. kr. og et 930 mill. kr. større overskud på drifts-, anlægs- og udlånsbudgettet. Ud over de nævnte forudsætninger vedrørende kildeskatten bygger budgettet på indtægtssiden på en forudsætning om en real forbrugsstigning på 2 pct. fra 1971 til 1972. Når bortses fra løn- og prisstigninger byggede planen på en vækst i de statslige udgifter på 3–3,5 pct. Reserven til pris- og lønstigninger i 1972–73 er et skøn over disse merudgifter i forhold til pris- og lønniveauet fra april 1971. Reserven skal således dække merudgifterne fra dette tidspunkt og frem til det forventede gennemsnitlige pris- og lønniveau i 1972–73.

Den 19. oktober blev folketinget overraskende præsenteret for den nytiltrådte regerings forslag om indførelse af en 10 pct. importafgift. Særtolden fik virkning fra den 21. oktober og omfatter omkring 55 pct. af den samlede import, idet fødevarer og råvarer så vidt gørligt fritoges. Afgiften op-

hører ultimo marts måned 1973, på hvilket tidspunkt den interne toldafvikling over for medlemmerne i EF ligeledes påbegyndes i tilfælde af dansk medlemskab. Særtolden aftrappes inden for gyldighedsperioden, således at satsen 10 pct. gælder frem til udgangen af juni måned 1972, hvorefter satsen er 7 pct. i den resterende halvdel af året og i januar kvartal 1973 4 pct.

Særtolden er anslået at ville indbringe godt 2 mia. kr. i alt, men fordelt på to finansår. Særtolden giver imidlertid anledning til en række andre korrektioner af finansplanen, som i den herefter reviderede udgave for 1972–73 ender op med et kasseoverskud på 3.730 mill. kr. En del af provenuet returneres således i form af eksportrestitution. Tolden medfører en stærkere prisstigning end oprindelig forudsat og dermed et større provenu af moms, hvorimod registreringsafgiften for biler vil blive formindsket på grund af, at mindre salg provenumæssigt ikke overstiges af den højere pris. Prisstigningerne sikrer i hvert fald en dyrtidsportion efter reguleringspristallet for januar, hvilket ikke indgik i den oprindelige finansplan for 1972–73. Til gengæld forøges indkomstskattegrundlaget for 1972 med en heraf følgende større indgang af kildeskat for såvel kommuner som stat. For den kommunale andels vedkommende vil denne dog ikke komme til udbetaling fra staten før november 1973, hvor det interne opgør mellem staten og kommunerne vil finde sted vedrørende indkomståret 1972. Hele det forøgede provenu vil således tilfalde staten i første omgang.

Samtidig med fremlæggelsen af lovforslaget om udskrivningsprocenten for 1972 offentliggjordes en økonomisk oversigt, hvori der for første gang blev taget hul på problematikken omkring udsigterne for den danske økonomiske udvikling i 1972. Udviklingen i det forløbne års tid konstateres at have været præget af meget beherskede udsving i efterspørgsel og aktivitet, en fremadskridende afspænding i den indre økonomi og en nedgang i betalingsbalanceunderskuddet. Stabilitet præger næsten alle dele af efterspørgslen. Blandt andet som en følge af en langsommere vækst i tilgangen til arbejdsstyrken har virkningen på ledighedsniveauet været relativt beskeden, og man skønnede et årsniveau på omkring 4 pct.

Stabiliteten i økonomien har bevirket, at importen regnet i faste priser stort set har været uændret i et års tid. Effekten heraf er kun i reduceret omfang slået igennem på betalingsbalancen, fordi der har været fortsat kraftig opgang i importpriserne.

Om udsigterne for den resterende del af året hed det i oversigten, at en række forhold isoleret kunne pege i retning af en udvikling med en mere udtalt dæmpning af efterspørgsel og aktivitet. Der skønnes imidlertid på andre områder at være betydningsfulde modgående kræfter i bevægelse. Eksternt gælder dette således for industrieksportens vedkommende, hvor der antages at være gode udsigter til væsentlig hurtigere stigning end

i vintermånederne 1970–71. I den indre økonomi pegedes på stærkere vækst i blandt andet landbrugets investeringer og i boligbyggeriet, og med mulighed for at slutskatteopgøret under kildeskatten ville komme til at virke stimulerende på det private forbrug. Dette dels på grund af mindre provenu end tidligere skønnet og dels fordi der er en forskydning mellem udbetaling af overskydende skat og indbetaling af restskat.

Sammenlagt forventedes dog ikke nogen hurtig opgang i efterspørgslen, men tilstrækkeligt til at ledighedsniveauet i hvert fald ikke ville stige. For betalingsbalancens vedkommende skønnedes en fortsat forbedring i anden halvdel af 1971 og mest udtalt i oktober kvartal. Underskuddet kunne næppe forventes at komme ned på 3 mia. kr. for året som helhed.

En fortsat opgang i den internationale konjunktur skulle danne en god baggrund for en betydelig udvidelse af den danske industrieksport i 1972. Under forudsætning af, at et for stærkt indre pres ikke blokerer, skulle der være mulighed for en fremgang i industrieksporten i 1972 på 15–16 pct. i løbende priser. Sammenfattende skønner sekretariatet en samlet vækst i den løbende valutaindtjening på ca. 12 pct. eller godt 3,5 mia. kr. mod ca. 9 pct. i 1971. På udgiftssiden forventes en betydelig reduktion af prisstigningerne fra de 4–5 pct., som 1971 har været plaget af.

I den indre økonomi antager oversigten også en noget stærkere opgang i 1972. Det offentliges efterspørgsel vil fortsat være konjunkturstimulerende omend lidt svagere, hvorimod der forventes fornyet og betydelig opgang i landbrugets investeringsomfang og i boligbyggeriet. Efter særtoldens indførelse er oversigtens forudsætninger om pris- og lønudviklingen forældede. Disse byggede på antagelser om en gennemsnitlig stigning i pengeindkomsterne på knap 10 pct., en realindkomstforbedring på godt 4 pct. og en stigning i den disponible indkomst lidt større end i de sidste år. Kombineret med en efterhånden voksende beskæftigelse skulle disse antagelser lede til en stigning i det private forbrug, der var større end i indeværende år, hvor den skønnes at blive på godt og vel 2 pct. Virkningerne af kildeskatten gør det imidlertid fortsat vanskeligt at bedømme forbrugsudviklingen.

Stagnationen i byerhvervenes investeringer forventedes som omtalt også at høre op, hvilket sammen med de refererede forbrugsantagelser skulle føre til en samlet stigning i byerhvervenes produktion på godt 4 pct. Landbrugets bidrag ventes at trække den samlede produktionsstigning noget ned, men totalt forventes der på denne baggrund en stigning i antallet af beskæftigede med 1–1,5 pct. Stigningen i importværdien skønnes herefter at blive 8–10 pct.

I første halvdel af 1972 forventes en bedring af betalingsbalancestillingen. For andet halvår er man i oversigten mere usikker, idet man ikke mener at kunne se bort fra »muligheden af, at konjunkturforløbet i 1972

Handelsbalancen

	Indførsel		Udførsel		Merindførsel	
	1970	1971	1970	1971	1970	1971
	mill. kr.					
Januar	2437	2394	1755	1820	682	574
Februar	2524	2567	1841	1970	683	598
Marts	2655	3477	2086	2332	569	1145
April	3021	2415	2195	2098	831	317
Maj	2691	2954	1878	2340	813	614
Juni	2935	3165	2141	2397	794	768
Juli	2461	2476	1851	1879	611	597
August	2456	2529	1997	2292	459	237
September	2640		2147		493	
Oktober	2792		2304		488	
November	3158		2343		814	
December	3108		2133		974	
I alt	32885		24672		8211	

gradvis får en sådan styrke, at der i den sidste del af året på ny danner sig et efterspørgselspres. I betragtning af nødvendigheden af at opnå en hurtig og betydelig reduktion af betalingsbalanceunderskuddet, vil det ikke være forsvarligt at lade en sådan situation udvikle sig«, hedder det advarende i oversigten fra august–september. Det må antages, at den gennemførte særtold på flere væsentlige punkter skubber til de antagelser, der blev gjort i oversigten, men en ændret vurdering af 1972 foreligger endnu ikke.

UDENRIGSHANDEL OG BETALINGSBALANCE

Den gunstige udvikling i udenrigsomsætningen, som for alvor viste sig fra april måned, er fortsat. Årsagen er primært at søge i den helt flade importudvikling. Målt i forhold til den tilsvarende periode i 1970 har importen ligget 4–5 pct. højere, hvilket i det store og hele svarer til de prisstigninger, den har været behæftet med. Prisstigningerne, især på råvarer, kulminerede omkring marts og april. Ifølge engrosprisindekset for importerede varer har der været tale om en stagnerende prisudvikling siden februar.

Indførslen i årets første otte måneder er nået op på 22,2 mia. kr., hvilket er knap 1 mia. kr. mere end i det samme tidsrum af 1970 svarende til 4,6 pct.

Stigningstakten i eksporten er også reduceret i forhold til sidste år, men

ligger dog på knap 9 pct. for årets første otte måneder. Et år tidligere var væksten i samme tidsrum knap 12 pct. For 1971 svarer dette til en samlet eksport på 17,1 mia. kr., hvilket er ensbetydende med et underskud på handelsbalancen i perioden januar–august på 5,0 mia. kr. – i forhold til 1970 en reduktion på 1/2 mia. kr. eller 7,6 pct. Når bortses fra marts måned har merindførslen i alle årets måneder været mindre end i 1970.

I august måned var den samlede eksport ca. 15 pct. over august 1970. For industrieksportens vedkommende var opgangen på 17 pct., medens eksporten af landbrugsvarer var af stort set samme beløbsmæssige størrelse som sidste år.

Målt i forhold til den tilsvarende periode i 1970 har eksporten af animalske landbrugsvarer i januar–august været et halvt hundrede mill. kr. mindre i år. Derimod har der været en pæn vækst i udførslen af kød- og mælkekonserves. Den reducerede stigningstakt i industrieksporten må formentlig først og fremmest tilskrives konjunkturafmatningen i vigtige aftagerlande som Sverige og Vesttyskland. Eksporten af industrivarer er 1.165 mill. kr. større i år, hvor den samlede eksport er nået op på 11.180 mill. kr. Af eksportfremgangen falder godt 400 mill. kr. på gruppen maskiner og instrumenter.

Betalingsbalancen for første halvår viser et samlet underskud på 2,5 mia. kr. eller kun et par hundrede mill. kr. mindre end i 1. halvår 1970. Der er dog en betragtelig forskel mellem de to år, når man ser på kvartalstallene, idet 1. kvartal 1971 medførte et underskud på næsten 1/2 mia. kr. mere end året før. I april kvartal var underskuddet derimod på 1.600 mill. kr. i 1970 mod 945 mill. kr. i år. Den reducerede vækst i importen har medført en mindsket underskudsfinansiering gennem kortfristet låntagning. Den private kortfristede nettolåntagning i 1. halvår har været 900 mill. kr. mod 1.350 mill. kr. i 1970. Modsvarende har den offentlige låntagning været godt 600 mill. kr. større i år.

PENGE- OG KREDITFORHOLDENE

Nationalbankens tilsagn om likviditetsstøtte til bankerne i 1971, således at disse blev i stand til at udnytte udlånsloftet, er gennemført i form af en gradvis frigivelse af de beløb, som banker og sparekasser har bundet i Nationalbanken i henhold til deponeringsforpligtelserne. Frigivelsen påbegyndtes pr. 1. juli med en femtedel, og ved en forhandling mellem de implicerede parter i september måned blev der truffet aftale om en ophævelse af deponeringen pr. 1. oktober. Udlånsloftet fastholdes derimod i sin hidtidige form resten af året. Den likviditetslettelse, som bankerne har oplevet i de seneste måneder, omsættes således ikke i forøgede udlån.

Nettotilgang af børsnoterede obligationer

	1968	1969	1970	1971
Januar	357	949	485	459
Februar	605	1208	886	1116
Marts	596	1540	917	1450
April	495	1101	883	1568
Maj	693	864	759	1071
Juni	548	873	1292	1440
Juli	623	817	982	999
August	885	769	1055	1215
September	911	918	930	1077
Oktober	1247	855	963	
November	1200	1047	868	
December	1105	835	758	
Hele året	9265	11776	10778	

I den senest oplyste måned, september, steg bankernes indlån med 259 mill. kr. og udlånene med 576 mill. kr. I samme måned 1970 steg udlånene med samme beløb, medens indlånene i denne måned faldt med 325 mill. kr. For sparekassernes vedkommende var indlånsstigningen i september 283 mill. kr. og udlånsstigningen 273 mill. kr. Også for sparekassernes vedkommende var udlånsstigningen i september på niveau med forholdene i 1970, medens indlånsstigningen i dette år var ca. 150 mill. kr. mindre.

I perioden oktober 1970–september 1971 er bankernes indlån gået i vejret med 7,6 pct. svarende til godt 1.900 mill. kr. Væksten i udlånene har været på 2.425 mill. kr., hvilket svarer til en stigning på 5,3 pct. Sparekassernes indlåns- og udlånsstigning var i samme tidsrum henholdsvis 1.254 mill. kr. og 821 mill. kr., hvilket for udlånenes vedkommende betegner en mærkbar reduktion i forhold til et år tidligere.

Nettotilgangen af børsnoterede obligationer har i årets første 9 måneder andraget 9,6 mia. kr., hvilket er næsten 1 mia. kr. mere i tilgang end i samme periode af 1970. Målt på perioden oktober–september har tilgangen været 2 mia. større i år. Den samlede cirkulerende mængde af børsnoterede obligationer var ved udgangen af september måned nået op på 95,5 mia. kr.

PRISER, FORBRUG OG INVESTERING

Reguleringspristallet for juli blev 103,3 og udløste dermed for første gang

Prisindeks

	Råvare-prisindeks	Engros-prisindeks	Forbruger-prisindeks		Måneds-prisindeks
	1970	1971	1970	1971	1971
	1970 = 100	1968 = 100	1964 = 100		Jan. 1971 = 100
Januar	107	114	140,3	149,7	100,0
Februar	108	114	141,3	149,7	100,0
Marts	109	114	142,1	149,8	100,1
April	108	115	142,5	151,3	101,2
Maj	107	115	143,8	153,7	103,1
Juni	106	116	143,9	154,2	103,4
Juli	105	116	146,8	154,4	103,5
August	102	116	147,1	155,0	104,0
September			148,4	156,1	104,8
Oktober			148,8		
November			149,8		
December			149,7		

en af de nye og tunge dyrtidsportioner. Denne kom til udbetaling i september/oktober. Ifølge dyrtidsreguleringsordningen på det private arbejdsmarked og for statens tjenestemænd udløses en dyrtidsportion for hver tre points stigning i reguleringspristallet. Månedsprisindekset til brug for beregningen af reguleringspristallet steg i august med 0,5 og i september med 0,8 til 104,8. Det er indekset for november, december og januar, som tilsammen bliver til reguleringspristallet for januar, der også er lønregulerende. På baggrund af de allerede indtrufne stigninger i månedsindeksene og med kendskab til en række forestående prisstigninger i blandt andet offentlige takster var det den almindelige opfattelse, at en dyrtidsportion også ville komme til udbetaling efter januarpristallet. Efter særtolden er der ikke tvivl herom.

Stigningen i månedsprisindekset for september skyldes for mere end halvdelens vedkommende stigninger for fødevarer. Indekset for fødevarer er fra juni til september gået op fra 103,7 til 106,9. Der har herudover været betydelige opgange i indeksene for beklædning, dag- og ugeblade, brændsel m. fl.

Forbrugerprisindekset, der inkluderer skatter og afgifter nåede for september op på 156,1, hvilket er ensbetydende med, at niveauet for den forløbne del af 1971 i forhold til samme periode i 1970 er ca. 6 pct. højere. Indekset var stabilt frem til og med marts i år, hvorefter der i april og maj indtraf betydelige forhøjelser, som senere er fortsat.

Engrosprisindekset fremtræder nu i en ny og moderniseret udgave med

Indeks for detailomsætningen

	Januar–februar	Marts–april	Maj–juni	Juli–august	September–oktober	November–december
			1968 gnstl. = 100			
1969	96	102	109	111	111	133
1970	109	113	124	124	124	144
1971	115	125	130	134		

1966 som vægtbasis og 1968 som prisbasis. Den ny udgave åbner ikke mulighed for sammenligninger på månedsbasis med de foregående år. men derimod med gennemsnit for 1969 og 1970. For august er indekset beregnet til 116 mod 112 for 1970 gennemsnit. Fordelt efter oprindelse viser indekset for danske varer en væsentlig hurtigere prisopgang i indeværende år end for importvarernes vedkommende.

Råvareprisindekset har været faldende hver måned siden marts, hvor indekset nåede 109. For august blev indekset 102 efter et fald på 3 points, der især skyldes et fald i priserne på brændselsstoffer.

Detailomsætningen af forbrugsvarer var i månederne juli–august ca. 8 pct. større end i de samme måneder året før. Omsætningen af nærings- og nydelsesmidler er steget ca. 9 pct., beklædningsgruppen 4 pct. og andre forbrugsvarer 6 pct. Der har som omtalt været betydelige prisstigninger i den omhandlede periode, således at den reelle omsætningsfremgang kommer ned på et par procent. Danmarks Statistik offentliggør nu detailomsætningen i sæsonkorrigeret form, således at de regelmæssige sæsonsvingninger i omsætningen renses ud. Endvidere har man påbegyndt udsendelse af deflaterede sæsonkorrigerede detailomsætningsindeks, således at der tillige tages hensyn til de stedfundne prisændringer. Der fremkommer herefter et udtryk for ændringerne i mængderne af almindelige forbrugsvarer, korrigeret for de normale sæsonsvingninger.

At den afsvækkede forbrugsefterspørgsel har holdt sig igennem den forløbne del af året fremgår også af tallene for nyindregistrerede motorkøretøjer. Fra januar til september er der blevet indregistreret 80.595 personbiler eller godt 10.000 færre end i samme periode 1970.

Antallet af påbegyndte lejligheder har i det sidste halve års tid ligget godt et par tusinde over sidste års niveau. Det igangværende boligbyggeri var i årets første halvdel betydeligt under sidste års niveau. I de større byområder har der i perioden januar–august været 34.490 lejligheder under opførelse mod 40.264 året før. Påbegyndelserne er knap 2.000 større i år og fuldførelserne i dette område godt 1.000 mindre.

Industriens beskæftigelse og løn

	Antal ansatte		Beskæftigelsesindeks		Lønsums-indeks 1971	Timeløns-indeks 1971
	1970	1971	1970	1971		
	1000 prs.		1968 gnstl. = 100			
Januar	402,0	403,9	102,3	102,8	137,0	132,2
Februar ..	405,4	403,1	107,0	104,0	139,3	133,9
Marts	406,6	402,3	110,9	102,9	142,5	138,5
April	406,0	399,2	111,7	105,2	152,0	144,5
Maj	405,2	399,5	109,4	103,9	150,8	145,2
Juni	411,8	403,7	109,5	103,3	149,8	145,0
Juli	408,7	399,3	71,9	69,9	104,6	149,6
August			106,0			
September .			108,7			
Oktober ..			108,4			
November .			108,0			
December .			96,6			

PRODUKTION OG BESKÆFTIGELSE

Ved udgangen af juli, som er den senest foreliggende opgørelse, beskæftigede industrien i alt 399.300 personer, hvilket er en nedgang på 2,3 pct. på et år. Forskydningen dækker over en nedgang i arbejderantallet på omkring 12.000 og en stigning i funktionærstaben på godt 2.500. Kun inden for nærings- og nydelsesmiddelindustri og transportmiddelindustri er beskæftigelsen højere end i 1970. Størst tilbagegang i beskæftigelse findes i træ- og møbelindustrien.

Beskæftigelsesindekset, der viser udviklingen i antallet af udførte arbejdstimer, er formindsket med knap 3 pct. i forhold til juli måned 1970. Dette indeks korrigeres for ulige antal arbejdsdage i måneden og helligdage, men ikke for ferie, hvilket er forklaringen på det kraftige fald fra juni til juli. Af arbejdsformidlingsstatistikken for september fremgår, at der er sket en betydelig reduktion i antallet af ledige stillinger. Ultimo september 1971 var der således 3.791 ledige stillinger tilmeldt, hvorimod antallet året før var 9.527.

Det gennemsnitlige antal ledige i september måned var 18.800 mod 19.500 i august, svarende til arbejdsløshedsprocenter på henholdsvis 2,3 og 2,4. Faldet skønnes alene at være en følge af bedre vejrforhold. Ledigheden ligger fortsat på et dobbelt så højt niveau som året før, hvor arbejdsløshedsprocenterne i de samme måneder var 1,0 i august og 1,4 i september. Arbejdsmændenes ledighedsprocent har ligget på omkring 3 i de sidste par måneder svarende til 7–8.000 mand.

Timelønsindekset, der er et indeks for arbejdernes gennemsnitlige timefortjeneste, er for juli beregnet til 149,6, svarende til en stigning på 3,2 pct. i forhold til den foregående måned. I en kommentar oplyser Danmarks Statistik, at det kun er den mindste del (1,1 pct.) af stigningen i indekset, der skyldtes stigning i arbejdernes timefortjeneste. Resten af stigningen (2,1 pct.) tilskrives, at samlet industriferie i juli er mest udbredt i industrigrupper med lavere summarisk timeløn, medens industrigrupper med højere summarisk timeløn i større omfang spreder ferien. Industrigrupper med høj timeløn kommer derved til at indgå med større vægt i timelønsindekset for juli end for årets øvrige måneder, med det resultat, at indekset for den samlede industri i juli påvirkes opad. Fra januar til juli har der været en stigning i timelønsindekset på 12,3 pct. De største forskydninger findes inden for nærings- og nydelsesmiddelindustri og transportmiddelindustri.

Både for lønsumindekset og timelønindekset gælder det, at ændringer i arbejdskraftens sammensætning inden for de enkelte industrigrene og ændringer i de anvendte lønsystemer påvirker indeksene. Lønsumindekset viser udviklingen i den samlede lønsum til industriens arbejdere.

KONJUNKTURBAROMETRENE

På trods af en serie uopfyldte forventninger er industrien tilsyneladende fortsat præget af optimisme med hensyn til den fremtidige udvikling. April kvartal var skuffende, og det kan nu konstateres, at den faktiske udvikling i juli kvartal heller ikke stod mål med forventningerne. Der forventedes en produktionsstigning, men der blev faktisk et mindre fald. Beskæftigelsen forventedes at være uændret, men der har faktisk været en betydelig tilbagegang. Såvel ordreindgangen fra hjemmemarked som eksportmarked var antaget at ville vokse, men der blev faktisk kun stagnation. Lagrene af såvel færdigvarer som råvarer er reducerede, således som ventet. Investeringerne har været omtrent uændrede, idet investeringsplanerne i kvartalets løb er blevet ændret i nedadgående retning. Ved udgangen af tredje kvartal anførte 15 pct. af virksomhederne, at de manglede arbejdskraft mod 24 pct. ved udgangen af andet kvartal.

Industriens forventninger til årets sidste kvartal peger som nævnt atter i opadgående retning. Således forventer 26 pct. af industrien stigende produktion og kun 18 pct. mindre. Beskæftigelsen vil dog fortsat være vigende, idet 19 pct. forventer at beskæftige et færre antal arbejdere og kun 12 pct. flere. Ikke mindre end 25 pct. af industrien forventer større ordreindgang fra eksportmarkederne og kun 13 pct. mindre. Også fra hjemmemarkedet er antagelserne optimistiske med hensyn til ordrer. Råvarelagrene forventes

Konjunkturbarometer. Hele industrien

	Faktisk forløb i juli kvartal 1971 i forhold til april kvartal 1971			Forventet forløb i oktober kvartal 1971 i forhold til juli kvartal 1971		
	mindre	omtrent uændret	større	mindre	omtrent uændret	større
	Pct.					
Produktion	21 (15)	59 (64)	20 (21)	18	56	26
Antal beskæftigede arbejdere, ultimo kvartalet ..	22 (10)	65 (80)	13 (10)	19	69	12
Ordreindgang fra hjemmemarked	24 (16)	51 (62)	25 (22)	12	70	18
Ordreindgang fra eksportmarked	27 (16)	50 (61)	23 (23)	13	62	25
Færdigvarelagre, ultimo kvartalet	28 (24)	53 (63)	19 (13)	21	61	18
Råvarelagre, ultimo kvartalet	28 (26)	60 (65)	12 (9)	20	68	12
Samlede løbende investeringer	10 (9)	78 (77)	12 (14)	12	78	10
Investeringsplaner, ændret i kvartalet	9 .	87 .	4 .	.	.	.

Anm. Tallene i parentes angiver forventningerne for juli kvartal, således som de fremgik af forrige konjunkturbarometerundersøgelse.

at være reducerede ultimo kvartalet, ligesom 21 pct. forventer reducerede færdigvarelagre og kun 18 pct. større. Investeringerne antages at blive omtrent uændrede. Forventningerne er uensartede for de forskellige industrigrupper. Fremgang ventes især af gummiindustri, tekstilindustri og møbelindustri, hvorimod tilbagegang skulle præge mineralolie- og kulproduktindustri.

Bygge- og anlægsvirksomhedernes forventninger til juli kvartal blev i det store og hele opfyldt, hvad angår produktionen. Derimod blev beskæftigelsen klart ringere end ventet, først og fremmest ved reparation og vedligeholdelsesarbejder. 27 pct. af virksomhederne forventede at have en større ordrebeholdning ved udgangen af kvartalet, og ligeså mange forventede en mindre. Faktisk havde 34 pct. en mindre ordrebeholdning og kun 24 pct. fik en større.

Forventningerne til oktober kvartal er på grundlag heraf klart drejet i pessimistisk retning. Således forventer 31 pct. af virksomhederne at få en mindre produktion og 12 pct. en større. Beskæftigelsen forventes reduceret i 34 pct. og forøget i 10 pct. af virksomhederne med særlig kraftig reduk-

Konjunkturbarometer. Bygge- og anlægsvirksomhed

	Faktisk forløb			Forventet forløb		
	Juli kvt. 1971 i forhold til april kvt. 1971			Okt. kvt. 1971 i forhold til juli kvt. 1971		
	mindre	omtrent uændret	større	mindre	omtrent uændret	større
	pct.					
Udførte bygge- og anlægsarbejder	17 (18)	53 (55)	30 (27)	31	57	12
Beskæftigelse i alt (ultimo)	22 (16)	53 (59)	25 (25)	34	56	10
Heraf ved:						
Nybyggeri	25 (17)	43 (57)	32 (26)	32	55	13
Reparation og vedligeholdelse	16 (13)	69 (60)	15 (27)	30	64	6
Anlægsarbejder	25 (20)	56 (62)	19 (18)	48	42	10
Ordrebeholdning (ultimo)	34 (27)	42 (46)	24 (27)	39	47	14

Anm. Tallene i parentes angiver det forventede forløb, således som det fremgik af indberetningerne i begyndelsen af juli.

tion ved anlægsarbejder og reparation og vedligeholdelsesarbejder. Kun 14 pct. af bygge- og anlægsvirksomhederne venter ved udgangen af 1971 at have en større ordrebeholdning end ultimo juli kvartal. Derimod skønner 39 pct, at have en mindre. Entreprenører, snedkere og malere venter især tilbagegang i oktober kvartal. Det bør tilføjes, at virksomhederne ved disse konjunkturbarometerundersøgelser anmodes om at se bort fra normale sæsonmæssige ændringer, hvilket naturligvis er særlig vanskeligt inden for byggeriet. I det omfang det ikke lykkes at se bort fra sæsonen overvurderes den konjunkturbetingede op- og eller nedgang i forhold til forrige kvartal.

29. 10. 1971
P. M.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Juli 1971

2. – Det første flådebesøg fra Libyen i Malta afsluttes. – 4. Maltas nye premierminister Dom Mintoff (se 13.–14/6) mødes i Tripolis med Libyens statschef oberst Kadhafi. – 6. Sovjetunionens ambassadør i London, der tillige er akkrediteret Malta, ankommer til Malta på et rutinebesøg. – 8. Den britiske regering meddeler, at den efter anmodning af Dom Mintoff har udskudt afløsningen af de britiske tropper på Malta. Dom Mintoff erklærer, at den britiske regering trækker forhandlingerne om et »nyt og sundt« forhold mellem Storbritannien og Malta i langdrag. – 14. Den britiske forsvarsminister Lord Carrington aflyser i sidste øjeblik sin afrejse til Malta, efter at Dom Mintoff har rejst nye spørgsmål om grundlaget for forhandlingerne med Lord Carrington. – 19. Lord Carrington ankommer til Malta, hvor han forhandler om en revision af aftalerne med Malta.

3. – Ved valget i Indonesien vinder Sekber Golkar, en sammenslutning af hundreder af organisationer, en stor sejr med (efter foreløbig opgørelse) 224 af parlamentets 360 valgte medlemmer (hertil kommer 100 medlemmer, som efter valget udpeges af præsident Suharto). Det næststørste parti er det ortodokse muhammedanske Hahdatul Ulama med 60 mandater, derefter følger det islamiske Parmusi med 28 og nationalistpartiet med 20 mandater.

5. – Fhv. forbundskansler Kurt Georg Kiesinger meddeler, at han ikke vil søge genvalg til posten som formand for CDU på partiets kongres i Saarbrücken til oktober. Som kandidater til posten nævnes partiets gruppeformand i forbundsdagen Rainer Barzel, ministerpræsident Helmut Kohl, Rheinland-Pfalz, og fhv. udenrigsminister Gerhard Schrøder.

Premierminister Eisaku Sato foretager en meget omfattende rekonstruktion af den japanske regering. Foruden premierministeren selv beholder kun én af ministrene den samme post som før rekonstruktionen. Finansminister Takeo Fukuda bliver udenrigsminister i stedet for Kiichi Aichi, der glider ud af regeringen, og Fukuda efterfølges af Mikio Mizuta, der to gange tidligere har været finansminister. Regeringspartiets, de liberale demokraters generalsekretær i de sidste 5 år, Kakuei Tanaka, udnævnes til minister for international handel og industri, og hans efterfølger bliver Shigeru Hori, der hidtil har været leder af kabinetssekretariatet, en stilling, der overtages af Noboru Takeshitu. (Forud for regeringsomdannelsen er der 27/6 afholdt valg af halvdelen af overhusets 252 medlemmer. I det nye overhus har Japans socialistiske parti, Det demokratiske socialistiske parti og Japans kommunistiske parti forøget deres repræsentation, men de liberale demokrater har stadig over halvdelen af mandaterne, nemlig 135 mod 136 før valget.

6. – Præsident Nixon siger i en tale i Kansas City, at fortsat isolering af Folkere-

publikken Kina er uacceptabel for verden og tilføjer, at USA gennem liberalisering af rejser og handel (se 10/6) har taget de første skridt for at åbne døren. – 15. Præsident Nixon meddeler i en radio- og TV-udsendelse, at han efter indbydelse af ministerpræsident Chou En-lai vil besøge Peking inden maj 1972. Han oplyser, at indbydelsen er fremkommet under samtaler, som hans rådgiver i nationale sikkerhedsspørgsmål Henry Kiesinger i dagene 9.–11/7 havde i Peking med Chou En-lai. Formålet med besøget er at normalisere forbindelserne mellem de to lande og at udveksle synspunkter om forhold, som er af betydning for dem begge. Nixon betoner, at USA's nye Kinapolitik ikke er rettet mod noget land og ikke betyder, at man ofrer gamle venner. – 16. Republikken Kina (Formosa) protesterer mod præsident Nixons hensigt at besøge Peking. – I et brev til FN's generalsekretær U Thant kræver 18 medlemsstater, at FN på generalforsamlingen i september anerkender Folkerepublikken Kina som den eneste lovlige repræsentant for Kina i FN og som en af de 5 permanente medlemmer af sikkerhedsrådet, medens Formosa skal udelukkes fra de pladser, det nu ulovligt besætter i FN med tilsluttede organisationer. – 17. Premierminister Eisaku Sato hilser i en tale i det japanske parlament præsident Nixons forestående besøg i Peking og udtaler håbet om, at kontakterne mellem USA og Kina må følges af kontakter mellem Japan og Kina. Japan vil dog opretholde og videreudvikle de venskabelige forbindelser med Formosa, Sydkorea og andre nabostater. – 19. Ministerpræsident Chou En-lai udtaler til en gruppe studenter, der opholder sig i Peking, at før der kan ske en normalisering af forholdet til USA, må Indokinaproblemet være løst. Ifølge oplysninger fra studenterne kræver Chou En-lai i denne forbindelse tilbagetrækning af alle amerikanske og allierede tropper i Vietnam, Cambodia og Laos. Af andre problemer Kina og USA imellem nævner Chou En-lai den japanske militarisme, Sydkorea og Formosa. Formosa er en kinesisk provins, og Peking vil ikke gå med til en »to Kina'er politik«. – 21. Preimierminister Sato erklærer i finansudvalget i repræsentanternes hus, at han er villig til at modtage en indbydelse til Peking, og at han er klar over, at et sådant besøg forudsætter anerkendelse af Folkerepublikken Kina. – 25. I en ledende artikel i Pravda hedder det, at USSR ønsker at samarbejde med alle lande, USA og Kina indbefattet, men et ønske om at benytte kontakten mellem Kina og USA til pression mod USSR og de andre socialistiske stater ville være et resultat af tab af forbindelse med virkeligheden.

7. – Efter at hovedforhandlingerne om Storbritanniens indtræden i De europæiske Fællesskaber er afsluttet 23/6, offentliggør den britiske regering en hvidbog om hovedlinierne i overenskomsten og en vurdering af dens betydning.

Den (27/6) nyvalgte bulgarske nationalforsamling (sobranje) træder sammen og vælger i henhold til en ny forfatning det nye statsråd og nyt ministerråd. Statsrådet, der træder i stedet for nationalforsamlingens præsidium som statens øverste organ, har både lovgivende og udøvende funktioner og overtager den hidtidige kontrolkomités og den hidtidige forsvarskomités beføjelser. Det består af 22 medlemmer, der repræsenterer kommunistpartiet, agrarforbundet og forskellige politiske og masseorganisationer. Til formand for statsrådet vælges kommunistpartiets førstesekretær Todor Zhivkov, der har været formand for ministerrådet (ministerpræsident) siden 1962. Hans efterfølger på denne post bliver viceministerpræsident Stanko Todorov. Af ministerrådets 29 medlemmer er 11 nye, 25 tilhører kommunistpartiet og 4 agrarforbundet. De vigtigste ændringer er Tana Tsolovs og Peter Tanchevs forfremmelse fra viceministerpræsidenter til første viceministerpræsidenter, general Ivan Mihailovs overflytning til statsrådet og generaloberst Angel Tasnevs overtagelse af indenrigsministeriet. Desuden bliver den hidtidige eneste vicemini-

sterpræsident Zhivko Zhivkov en af de 5 viceministerpræsidenter. General Dobri Djourov og Ivan Bashev fortsætter som henholdsvis forsvars- og udenrigsminister.

Præsident Idi Amin lukker grænsen til Tanzania og Rwanda. I en erklæring beskyldes Tanzania for fjendtlige handlinger mod Uganda.

Den portugisiske nationalforsamling godkender en forfatningsordning, der udvider nationalforsamlingens beføjelser og giver Portugals oversøiske besiddelser mere selvstyre. 22/7 følger en anden lov om religionsfrihed især med hensyn til undervisning og opdragelse.

10. – Mens kong Hassan II af Marokko fejrer sin 42 års fødselsdag med et selskab i sin sommerresidens uden for Rabat med over 1000 gæster fra ind- og udland, angribes slottet af oprørske officerer i spidsen for ca. 1400 kadetter, der ikke synes at være klar over, at der er tale om et kup mod kongen. Samtidig besætter en anden gruppe officerer bl. a. radiostationen i Rabat, hvorfra de meddeler, at kongen er død og republikken indført. Kampen i og ved slottet kræver mange dødsofre blandt kongens gæster, men han selv kommer ikke noget til, og da han er blevet genkendt af en kadet, lykkes det at standse kampen. Blandt de dræbte gæster er chefen for kongens militære stab og livgarde general Medbouh og chefen for militærakademiet oberst Ababou, der udpeges som hovedmændene bag kupforsøget. Kongen giver indenrigsministeren general Oufkir fuldmagt til at genoprette ro og orden. Oberst Kadhafis regering i Libyen erklærer under kupforsøget, at den støtter den marokkanske hærs oprør mod kong Hassan, og revolutionsrådet meddeler, at den libyske hær er i alarmberedskab for at støtte revolutionen i Marokko. – 13. Fire generaler, fem oberster og en major henrettes for meddelagtighed i kupforsøget. – 21. Ministerpræsident Laraki meddeler i parlamentet, at antallet af dræbte ved kupforsøget er 97, deraf 48 loyale medlemmer af de væbnede styrker. Fra officielle kilder er det tidligere blevet meddelt, at ca. 250 oprørere mistede livet under kampene ved slottet uden for Rabat, og at resten blev taget til fange. Blandt de dræbte gæster er foruden den belgiske ambassadør ministeren for turisme og præsidenten for den øverste domstol samt 4 loyale generaler. Lægges hertil general Medbouh og de 4 henrettede generaler, har Marokko med et slag mistet 9 af i alt 15 generaler. – 22. Libyens ambassadør i Marokko og Marokkos ambassadør i Libyen kaldes tilbage til deres respektive lande. I Rabat erklæres det, at der ikke er tale om en ophævelse af de diplomatiske forbindelser, men om en afbrydelse.

11. – I Chile vedtager kongressen enstemmigt en forfatningsændring, der giver regeringen »varig og umistelig« ret til at udøve kontrol over landets naturrigdomme og mineralske ressourcer. Forfatningsændringen åbner vej for nationalisering af bl. a. kobberminerne, der drives af 3 amerikanske selskaber.

12. – Udenrigsminister Swaran Singh meddeler i underhuset, at den indiske regering over for USA har protesteret mod fortsatte amerikanske våbenleverancer til Pakistan. – 30. Præsident Yahya Khan beskylder Indien for til stadighed at beskyde pakistansk område og siger, at en krig er meget nær. Pakistan ønsker ikke krig, men vil ikke finde sig i, at Indien forsøger at annektere dele af Østpakistan.

13. – I Island danner fremskridtpartiets leder, professor Olafur Johannesson (se 13/6) ny flertalsregering sammen med folkealliancen og Hannibal Valdimarssons nye parti Frisindede Venstre. Den nye statsminister overtager selv justits- og kirkeministeriet, og hans partifæller Einar Agustsson og Halldor Sigurdsson bliver henholdsvis udenrigsminister og finans- og landbrugsminister. Folkealliancen er repræsenteret ved fiskeri- og handelsminister

Ludvik Josefsson og industri- og sundhedsminister Magnus Kjartansson, og Frisindede Venstres to repræsentanter er Hannibal Valdimarsson, der bliver social- og kommunikationsminister, og Magnus Torfi Olafsson, der overtager undervisningsministeriet. – 14. Statsminister Olafur Johannesson meddeler i en regeringserklæring, at man ønsker NATO-basen Keflavik nedlagt og vil forhandle med USA om en revision af troppeoverenskomsten, men Island ønsker dog fortsat at være medlem af NATO. endvidere ønsker Island en udvidelse af fiskeriterritoriet fra 12 til 50 sømil inden september 1972.

De palæstinensiske partisaners hovedkvarter i Beirut meddeler, at den jordanske hær har åbnet en kraftig offensiv mod partisanernes stillinger i Jerash og Ajlun områderne i det nordlige Jordan. Det palæstinensiske nationalråd, der samme dag slutter sin kongres i Cairo, opfordrer Ægypten og Syrien til at intervenere i Jordan. – 14. En talsmand for den jordanske regering udtaler, at hæren har fordrevet partisaner fra beboede steder i det nordlige Jordan og tilføjer, at i den sidste måned har partisaner gentagne gange angrebet gårde og landsbyer med raketter, morterer og maskingeværer. – 15. Meddeles i Amman, at partisanerne er fordrevet fra alle beboede steder i det nordlige Jordan, og at hæren nu kontrollerer byerne Jerash og Ajlun og mange landsbyer, som før var under partisanernes kontrol. – 17. Kong Hussein erklærer, at de palæstinensiske partisaner ikke længere er et problem. Fra en konference, hvori deltager statscheferne i Ægypten og Libyen og repræsentanter for Syrien og Sudan, udsendes en erklæring, der fordømmer kampene i Jordan som en flagrant krænkelse af aftalerne i Cairo og Amman. – 18. Den jordanske regering meddeler, at den betragter aftalen i Cairo af september 1970 som ikke mere bindende; Jordan vil fra nu af bestemme, hvorfra partisanerne skal operere mod Israel. Irak beordrer lukning af grænsen til Jordan, og det meddeles, at den irakiske regering i en note til Den arabiske liga har krævet fælles sanktioner mod Jordan for at gøre en ende på kong Husseins afskyelige behandling af de palæstinensiske partisaner. – 19. Ministerpræsident Wasfi Teil meddeler, at 2300 af de 2500 partisaner i Jordan de sidste uger er blevet taget til fange og enten vil blive stillet for en domstol eller udvist, og at partisanerne ikke mere har støttepunkter i Jordan. – 25. Syrien lukker grænsen til Jordan som protest mod behandlingen af de palæstinensiske partisaner. – 30. Algeriet afbryder den diplomatiske forbindelse med Jordan. – 30.–31. Statscheferne i Libyen, Ægypten, Syrien, Republikken Jemen og Den demokratiske republik Jemen drøfter på et møde i Tripolis udviklingen i Jordan. I forhandlingerne deltager også partisanlederen Yassir Arafat. I en fælles erklæring opfordres Jordans regering til at respektere aftalerne i Cairo og Amman og standse aktionerne mod det palæstinensiske folk og dets bevæbnede styrker. I modsat fald trues med »fælles gennemførlige foranstaltninger«.

14. – Udenrigsminister Abba Eban opfordrer i en tale i Knesset den amerikanske regering til at træffe afgørelse om levering af flere kampfly til Israel, idet han henviser til forøgede leverancer fra Sovjetunionen til en række arabiske stater. Abba Eban erklærer, at Israel er rede til at genoprette diplomatiske forbindelser med Sovjetunionen og gentagne gange har givet udtryk for denne villighed, men ikke har fået noget svar.

17. – Det belgiske deputeretkammer vedtager tre lovforslag, hvorved en forfatningsændring, der tilsigter en afspænding af forholdet mellem flamlændere og valloner, føres ud i livet.

18. – Seks af de syv såkaldte traktatstater i Den persiske Golf, Abu Dhabi, Ajman, Dubai, Fujairah, Sharjab og Union of Quwain, enes på et møde i Dubai om at danne en føderation, Unionen af arabiske emirater. Den syvende traktatstat

Ras al Khaimah deltager i mødet, men ønsker ikke på nuværende tidspunkt at gå ind i føderationen. Emiraterne Bahrain og Qatar – som ikke hører til traktatstaterne – har i et tidligere stadium deltaget i forhandlingerne om en føderation, men er ikke repræsenteret ved mødet, da de har meddelt, at de ønsker at være selvstændige stater og medlemmer af FN.

19. – I Sudan afsætter og arresterer en gruppe venstreorienterede officerer under ledelse af den 36-årige major Hashem al Atta ved et kup general Jaafar Mohammed al Nimeiry og hans regering. Major al Atta var i sin tid medlem af den gruppe af »frie officerer«, som tog magten i Sudan i maj 1969, men blev i november 1970 fjernet af revolutionsrådet og regeringen. Det nye regime anerkendes straks af Irak. Ifølge det irakiske nyhedsbureau lover al Atta demokrati for alle folkelige organisationer, selvstyre for Sydsudan, en jordreform, loyalitet over for alle arabiske og afrikanske alliancer og støtte til de palæstinensiske partisaner. Han giver endvidere meddelelse om løsladelse af 49 politiske (kommunistiske) fanger, ophævelse af alle general Nimeirys undtagelsestilstandsdekreter og forbud mod alle politiske grupper oprettet under Nimeiry, først og fremmest Den sudanske socialistiske union. – 20. Algeriet anerkender – på basis af ikke-indblanding i andre landes anliggender – den nye situation, der er skabt i Sudan. Der oprettes et revolutionsråd på 7 medlemmer med oberst Babiker al Nur Osman som formand og med al Atta som viceformand og øverstkommanderende over de væbnede styrker. Det nye regime hæver forbudet mod 4 kommunistisk ledede organisationer og opretter en nationaldemokratisk alliance. I et dekret erklæres alle beslutninger taget under Nimeiry for ugyldige, og det bestemmes, at opposition mod det nye styre vil blive straffet med 10 års fængsel eller døden. – 21. I London går oberst Babiker al Nur sammen med et andet medlem af revolutionsrådet, major Farouk Osman Hamadallah (begge ligesom al Atta i november 1970 afskediget fra det gamle revolutionsråd) om bord i et britisk passagerfly til Khartoum. Oberst Babiker al Nur udtaler før sin afrejse, at selv om de har venstresympatier og er tilhængere af en »selektiv socialisme«, har han og hans kolleger aldrig stået i kommunistpartiet. Han hævder, at han har været den ledende i forberedelserne til kuppet, der har stået på siden februar. Han angriber Nimeiry for ikke at have rådført sig med revolutionsrådet og dets medlemmer, navnlig i spørgsmålet om en føderation med Ægypten, Syrien og Libyen, og for at have forsømt problemet Sydsudan. – 22. Det meddeles, at det britiske rutefly på vej til Khartoum er blevet tvunget til at mellemlande i Libyen, og at de libyske myndigheder har sikret sig de to revolutionsrådsmedlemmers personer. Et irakisk fly på vej til Khartoum eksploderer i luften i nærheden af Jedda i Saudiarabien, og blandt de omkomne nævnes Mohammed Suleiman, et medlem af Baath-partiets panarabiske ledelse, Salah Saleh, medlem af partiets politbureau, og Hammoud al Azzawi fra Iraks udenrigsministerium. Senere meddeles, at loyale sudanske tropper fra fronten i Ægypten med hjælp af officerer, der havde nægtet at deltage i al Attas kup, har tilbageerobret Khartoums radiostation og præsidentpaladset, befriet general Nimeiry og arresteret kuplederne. Hele landet erklæres i undtagelsestilstand, og der oprettes krigsretter og iværksættes en omfattende jagt på alle kommunistiske ledere. – 23. Major al Atta og 3 andre officerer henrettes, og i de følgende dage fuldbyrdes efter summarisk retsforfølgning talrige andre dødsdomme, bl. a. henrettes oberst Babiker al Nur Osman, som af Libyen er udleveret til Sudan, generalsekretæren i fagforeningsforbundet Ahmed el-Sheik og lederen af det illegale kommunistiske parti Abdel Khaliq Mahgoub. – 24. Sudan afbryder de diplomatiske forbindelser med Irak. General Nimeiry erklærer den følgende dag, at det er bevist, at Baath partiet i Irak har del-

taget i kuppet. – 29. Nimeiry erklærer, at kommunisterne havde planlagt og gennemført kuppet. (Det ægyptiske dagblad Al Ahram har tidligere meddelt, at kuppet var organiseret af kommunistlederen Abdel Khaliq Nahgoub fra den bulgarske ambassade i Khartoum, hvor han havde fået asyl efter at være undsluppet fra fængslet i slutningen af juni; dette er dementeret af den bulgarske ambassade).

20. – Ceylons premierminister fru Bandaranaike oplyser i parlamentet, at der under de borgerkriglignende uroligheder i april (se 6/4) blev dræbt 1200 mennesker og interneret 14.000 tilhængere af befrielsesfronten (JVP).

26. – Den tyrkiske nationalforsamling godkender en forlængelse af undtagelsestilstanden i 11 provinser (se 2/4) for yderligere 2 måneder. – 30. Forfatningsdomstolen beordrer opløsning af det tyrkiske arbejderparti på grund af dets standpunkt til det kurdiske problem. Partiet, der blev grundlagt i 1961, har i den nuværende nationalforsamling 2 medlemmer mod 15 i den foregående.

28. – Den finske regering meddeler, at den agter at undersøge mulighederne for et snævrere samarbejde med Rådet for gensidig økonomisk hjælp (COMECON).

Liberias præsident William S. Tubman afgår ved døden 76 år gammel. Den hidtidige vicepræsident William R. Tolbert overtager præsidentposten, indtil valg kan afholdes.

29. – Det jugoslaviske forbundsparlament genvælger den 79-årige marskal Tito som Jugoslvaiens præsident for en ny 5 års periode. Samtidig vælges i henhold til forfatningsændringer godkendt af forbundsparlamentet 30/6 det nyoprettede statspræsidium på 22 medlemmer, nemlig 3 fra hver af de 6 republikker Serbien, Kroatien, Slovenien, Montenegro, Bosnien-Herzegovina og Makedonien og 2 fra hver af de autonome provinser Kosovo og Vojvodina. Præsident Tito står i spidsen for præsidiet, så længe han lever og ikke har trukket sig tilbage, derefter går præsidentposten på omgang mellem præsidiets medlemmer med en turnus på 1 år. Ved forfatningsreformen har delstaterne fået større beføjelser, under forbundsregeringen henhører herefter forsvars- og udenrigspolitik og udenrigshandel samt principperne for den økonomiske og sociale politik. 30/7 dannes ny forbundsregering (forbundseksekutivråd) med Djemal Bijedic som chef (formand for forbundseksekutivrådet); hans forgænger Mitija Ribicic bliver medlem af statspræsidiet.

30. – Folkerepublikken Kina afviser et sovjetisk forslag om indkaldelse af en konference af de 5 kernevåbenmagter. Kina vil aldrig deltage i såkaldt nukleare afrustningssamtaler bag ryggen af ikke-atommagterne.

August 1971

1. – Libyens statschef oberst Kadhafi beklager, at en række af de arabiske ledere ikke havde fulgt indbydelsen til det sidste topmøde i Tripolis (de 13/7) og erklærer, at den arabiske uenighed havde forhindret en fælles militær intervention til støtte for de palæstinensiske partisaner i Jordan. – 10. Kong Hussein udtaler i et interview i Le Monde, at han ikke forstår visse araberes tale om en fredelig løsning af konflikten med Israel, skønt de ikke er bedre rustet til fred end til krig. Han gør sig i denne forbindelse til talsmand for en fælles strategi for alle arabiske stater. – 12. Syrien afbryder de diplomatiske forbindelser med Jordan efter en grænseepisode.

Sudan hjemkalder som protest mod Sovjetunionens og andre socialistiske staters kampagne mod general Nimeiry sine am-

bassadører i Moskva og Sofia. Samtidig udvises en diplomat fra den sovjetiske ambassade i Khartoum. – 2. Den bulgarske ambassadør i Khartoum erklæres for persona non grata. – 3. General Nimeiry omdanner sin regering og udnævner Mausour Khaled til udenrigsminister. – 4. Udenrigsminister Khaled udtaler på en pressekonference, at Sudan ikke ønsker noget brud med Moskva, men heller ikke vil tie stille til de sovjetiske angreb. Han fremhæver, at der p. t. ikke foreligger bevis for, at Sovjetunionen eller andre socialistiske stater har deltaget i kuppet mod general Nimeiry (se 19/7), men at dette spørgsmål vil blive undersøgt. Han betegner Sudans forhold til Folkerepublikken Kina som fremragende.

Australiens premierminister William Mc Mahon (se 8/3) afskediger udenrigsminister Leslie Bury på grund af uoverensstemmelser med hensyn til politikken over for Kina. Bury kritiserer 31/7 med henblik på præsident Nixons planlagte rejse til Peking topmødepolitikken og siger, at det er et meget dårligt surrogat for professionelt diplomati. Burys efterfølger som udenrigsminister bliver den hidtidige justitsminister (rigsadvokat) Nigel Bowen. – 12. Premierminister McMahon afskediger forsvarminister John Gorton, der 8/8 i en artikel i en søndagsavis forsvarer sin virksomhed som premierminister og herunder beskylder nogle af sine ministerkolleger for at røbe fortrolige regeringssager. – 13. Til ny forsvarsminister udnævnes David Fairbairn, der indtil videre fortsætter som minister for undervisning og videnskab. – 17. Arbejderpartiets leder Gough Whitlam stiller i repræsentanternes hus mistillidsforslag til regeringen. Forslaget forkastes med 62 stemmer mod 56. – 18. I stedet for John Gorton, der 16/8 har nedlagt hvervet som næstformand for det liberale partis parlamentsgruppe, vælges finansminister Billy Snedden. – Premierminister McMahon meddeler i repræsentanternes hus, at Australien i løbet af de nærmeste måneder vil trække de ca. 6000 mand, der er stationeret i Sydvietnam, tilbage. – 19. Den tidligere forsvarsminister Malcolm Fraser genindtræder i regeringen som minister for undervisning og videnskab.

2. – På en pressekonference udtaler udenrigsminister William P. Rogers, at USA på FN's generalforsamling vil støtte Folkerepublikken Kinas optagelse i FN, men vil modsætte sig ethvert forsøg på at ekskludere Formosa eller på anden måde berøve Formosa repræsentation i FN. – 4 Det kinesiske nyhedsbureau i Peking angriber Rogers for at ville hindre Kina i at opnå alle sine legitime rettigheder i FN. – 5. Præsident Nixon advarer mod for store forventninger til hans forestående besøg i Peking. De to landes interesser er så forskellige, at alle uoverensstemmelser ikke kan ryddes af vejen ved en samtale med lederne i Peking. Man må afvente om besøget i Peking får nogen indflydelse på fredbestræbelserne i Vietnam. Det gælder om at afgrænse de områder, hvor der kan opnås enighed mellem verdens stærkeste magt i dag og verdens folkerigeste nation, der måske engang også vil blive verdens mægtigste. Hvad angår forholdet til Sovjetunionen, udtaler Nixon sig optimistisk om SALT-forhandlingerne og samtalerne om Berlin. – 17. I en skrivelse til FN's generalsekretær U Thant anmoder den amerikanske regering om, at spørgsmålet om Folkerepublikken Kinas repræsentation sættes på dagsordenen for næste generalforsamling. I et memorandum hedder det, at Folkerepublikken fremtidig skal være repræsenteret, men at der samtidig må træffes foranstaltninger til, at Formosa ikke bliver berøvet sin repræsentation.

Udenrigsminister Swaran Singh tilbageviser i en erklæring i det indiske underhus præsident Yahya Khans udtalelser (se 12/7) som trusler og provokationer, der skal få verdensopinionen til at glemme den brutale undertrykkelse af Østpakistan, og siger, at de indiske styrker er rede til at give et passende svar, hvis Pakistan angriber. – 5. Den pakistanske regering offent-

liggør en hvidbog om konflikten i Østpakistan. I hvidbogen gøres Awamiligaen under sheik Mujibur Rahman ansvarlig for tilspidsningen af situationen i de første uger i marts, og det hævdes, at hæren i sidste øjeblik kom en planlagt væbnet opstand i forkøbet. Indien beskyldes for at have lovet Awamiligaen hjælp til opstanden i form af våben og soldater. – 7. I Pakistan meddeles officielt, at 88 af den nu opløste Awamiligas deputerede kan beholde deres mandater, de øvrige vil få lejlighed til at rense sig for de beskyldninger, der er rettet mod dem. – 8.–12. Den sovjetiske udenrigsminister Andrej Gromyko opholder sig i New Delhi på officielt besøg og underskriver 9/8 sammen med udenrigsminister Swaran Singh en indisk-sovjetisk freds-, venskabs- og samarbejdstraktat. I traktaten forpligter de to lande sig til ikke at angribe hinanden, til at afbryde al bistand til aggressornationer og til omgående at indlede rådslagning om passende forholdsregler, hvis et af de to lande udsættes for aggression udefra. I en fælles erklæring ved afslutningen af Gromykos besøg fremhæves, at traktaten ikke er rettet mod nogen tredjemagt, og at begge lande er af den opfattelse, at der i Østpakistan er trængende behov for en politisk løsning af konflikten og for foranstaltninger, der kan muliggøre de østpakistanske flygtninges tilbagevenden til deres hjem.

4. – Kong Hassan II af Marokko (se 10/7) meddeler, at ministerpræsident Laraki og hans regering vil træde tilbage for at gøre plads for en overgangsregering, der skal indlede gennemførelsen af et ardikalt reformprogram og udrydde korruptionen i administrationen. Han meddeler endvidere, at posten som generaldirektør for kongens kabinet, hvis indehaver i rangfølgen kommer umiddelbart efter kongen selv, straks vil blive afskaffet, og at ministerpræsidenten vil få beføjelser, som hidtil har været udøvet af kongen. – 5. Den nationale fronts centralkomité, der repræsenterer oppositionspartierne Istaqlal under Allal el Fassi og Den nationale union af folkelige kræfter (UNFP) under Abderrahim Bouabid, erklærer, at det, det drejer sig om i øjeblikket, ikke er at danne en ny regering, der ligesom de foregående regeringer ikke har støtte i folket; den eneste løsning ligger i en demokratisk forfatning og oprettelsen af institutioner, der vælges frit af folket. I tidligere erklæringer har oppositionen givet udtryk for en vis villighed til at diskutere ændringer med kongen. – 6. Der dannes ny regering under ledelse af den hidtidige finansminister Karim Lamrani, der overtager økonomiministeriet. Den hidtidige indenrigsminister general Oufkir overtager forsvarsministeriet og bliver tillige hærens øverstkommanderende, justitsminister Ahmed Ben Bouchta bliver indenrigsminister og Abdel Latif Filali udenrigsminister. – 17. Ved et dekret delegerer kongen som bebudet beføjelser, han hidtil selv har udøvet, til ministerpræsidenten.

Den portugisiske nationalforsamling (se 7/7) godkender en forfatningsændring, der bibeholder begrænsning af pressefriheden, men afskaffer forhåndscensuren undtagen i krisesituationer.

5. – Loven om en nyordning af forholdet mellem arbejdsgivere og fagforeninger i Storbritannien (se 5/10 1970) træder i kraft.

Tyrkiet og Folkerepublikken Kina er enedes om at oprette diplomatiske forbindelser og udveksle ambassadører. Den tyrkiske regering anerkender Pekingregeringen som Kinas eneste retmæssige regering. Formosa afbryder de diplomatiske forbindelser med Tyrkiet.

6. – Den amerikanske viceudenrigsminister Joseph Siesco afslutter et besøg i Israel, hvor han har forhandlet med Israels regering især om åbning af Suezkanalen (se 1/4). – 13. Chefredaktøren for Cairo-dagbladet Al Ahram, Hassanein Heikal, meddeler i en kommentar til situationen i Mellemøsten, at præsident Sadat i et budskab til præsident Nixon har fastsat 15/8

som sidste frist for et gunstigt resultat af fredsbestræbelserne. Ægypten vil ikke længere finde sig i en tilstand, der hverken er krig eller fred. – 19. Israels forsvarsminister Moshe Dayan siger i en tale, at Israel skulle betragte sig som retmæssig regering i de besatte områder og ikke afvente den dag, da der hersker fred i Mellemøsten. 21/8 erklærer han, at han med sin udtalelse ikke har villet foreslå en anneksion af de besatte områder. – 20. Fra en konference i Damaskus om føderationen af Ægypten, Syrien og Libyen udsendes en erklæring, hvori de tre statschefer fastslår, at der ikke kan være tale om nogen fred eller forhandlinger med den zionistiske fjende. – 24. Israels regering betegner i en skrivelse til FN's sikkerhedsråd Damaskuserklæringen som et åbent brud på FN's grundlov. Den dokumenterer de tre staters krigeriske hensigter over for Israel og fornægter kravet i sikkerhedsrådets resolution af november 1967 om en retfærdig og varig fred i Mellemøsten. – 30. I en tale, hvori han opfordrer til at stemme for de arabiske republikkers føderation, udtaler præsident Sadat, at afgørelsen om krig eller fred i Mellemøsten vil falde i 1971.

9. – Efter skyderier i Belfast mellem medlemmer af den irske republikanske hær (IRA) og britiske soldater og blodige uroligheder i Londonderry og andre byer, meddeler Nordirlands premierminister Brian Faulkner, at han har givet bemyndigelse til fængsling og internering af mistænkte personer, efter at han i forståelse med den britiske regering er kommet til det resultat, at de normale retsmidler ikke er tilstrækkelige ved bekæmpelsen af terroristerne. Endvidere forbydes for et tidsrum af 6 måneder samtlige historiske og religiøse optog, idet det har vist sig, at de giver anledning til sammenstød mellem katolikker og protestanter. Samtidig forstærkes den britiske hærstyrke i Nordirland til 12.000 mand. Samme dag foretages en række arrestationer. Urolighederne vedvarer imidlertid, navnlig i Belfast kommer det til gadekampe og brandstiftelser, men også i mange andre byer. Tusinder af katolske flygtninge går over grænsen til den irske republik, hvor de anbringes i opsamlingslejre. Den irske republiks premierminister Jack Lynch fordømmer interneringsforanstaltningerne. – 11. Den irske republiks udenrigsminister Patrick Hillery forhandler i London om det nordirske problem. – 12. Premierminister Lynch kræver på en pressekonference, at den nordirske regering skal træde tilbage og parlamentet opløses. En ny regering i Nordirland måtte varetage den protestantiske og den katolske befolknings interesser ligeligt. Om udenrigsminister Hillerys samtaler i London siger han, at de viste, at Storbritannien ville opretholde det nordirske regime. – 16. Oppositionsmedlemmer i det nordirske parlament starter en borgerrettighedsbevægelse og opfordrer den katolske befolkning til civil ulydighedskampagne mod regeringen. – 18.–19. Premierminister Faulkner opholder sig i Chequers, hvor han har samtaler med premierminister Heath. – 19. Premierminister Lynch kræver i et telegram til premierminister Heath en løsning af konflikten ad politisk vej og på basis af øjeblikkelige ligestilling af alle nordirske borgere uanset politisk overbevisning og religion. I tilfælde af en fortsættelse af det nuværende forsøg på en militær løsning vil den irske regering støtte kampagnen for civil ulydighed i Nordirland. Heath betegner telegrammet som et uantageligt forsøg på indblanding i Storbritanniens indre anliggender. – 20. Lynch svarer, at begivenhederne i Nordirland også vedkommer den irske regering og tilføjer, at Irlands deling aldrig er blevet accepteret af det store flertal af det irske folk. – 29. Det meddeles fra britisk side, at en patrulje ved grænsen til den irske republik er blevet beskudt fra irsk område, og at to soldater blev dødeligt såret. – 30. Premierminister Lynch benægter, at der fra irsk område er blevet skudt på britiske soldater.

11. – New Yorks borgmester John V.

Lindsay meddeler, at han har forladt det republikanske parti og har sluttet sig til demokraterne. Han udtaler, at han ikke ved, om han vil være kandidat ved det kommende præsidentvalg, men siger, at han i hvert fald vil tage aktiv del i valgkampen.

13. – Den centralafrikanske republiks præsident Bokassa meddeler, at de bilaterale forbindelser med DDR, som blev oprettet i april 1970, er suspenderet, fordi østtysk hjælp trods afslutningen af flere samarbejdsaftaler praktisk taget har været lig o. Han kritiserer også Sovjetunionen, hvis hjælp har været »latterlig lille«. Derimod udtaler han sin tilfredshed med den hjælp, Den centralafrikanske republik har modtaget fra venligtsindede lande som USA, Frankrig og Vesttyskland samt fra Verdensbanken og Den europæiske udviklingsfond.

15. – Præsident Nixon gør i en radio- og TV-udsendelse rede for en lang række forholdsregler til bekæmpelse af arbejdsløshed, inflation og international spekulation. Programmet omfatter midlertid ophævelse af dollarens indløselighed med guld og andre reservemidler, en 10 pct. importafgift på ca. halvdelen af den samlede import (undtaget er bl.a. olieprodukter, korn, sukker, mejeriprodukter og tekstiler), pris- og lønstop i 30 dage, forskellige skattelempelser og nedskæring af forbundsbudgettet med 4,7 milliarder dollars.

Suspensionen af dollarens guldindløselighed medfører lukning af valutamarkederne verden over. De åbner igen 23/8.

Den schweiziske forbundspræsident foreslår en fælles rustningspolitik for Sverige, Østrig og Schweiz.

Sheik Isa bin Sulman al Khalifa proklamerer Bahrains uafhængighed, slutter venskabspagt med Storbritannien og ansøger om optagelse i FN. Baggrunden for uafhængighedserklæringen er, at Storbritannien, der hidtil har haft ansvaret for de arabiske emiraters (se 18/7) forsvar og udenrigspolitik, i henhold til arbejderregeringens beslutning i 1968 trækker sine styrker tilbage fra Den persiske Golf med udgangen af 1971.

16. – Maltas nye generalguvernør Sir Anthony Mamo erklærer ved åbningen af det nyvalgte parlament (se 13.–14/6), at forhandlingerne med Storbritannien om benyttelsen af luftbaser og havneanlæg på øen fortsættes, men betalingen for benyttelsen må forhøjes væsentligt.

16.–20. – Malawis præsident dr. Hastings Banda opholder sig som det første statsoverhoved fra det sorte Afrika på officielt besøg i Sydafrika. På en pressekonference ved afslutningen af besøget udtaler han, at han over for præsident Vorster tydeligt har givet udtryk for, at han ikke er indforstået med alt, hvad den sydafrikanske regering gør. Han går ikke ind på apartheidproblemet i Sydafrika, men udtaler håbet om, at hans eksempel vil danne skole, idet han siger, at der i hvert fald ikke opnås noget med trusler og skældsord.

19. – General Duong Van Minh trækker sin kandidatur til præsidentvalget i Sydvietnam i begyndelsen af oktober tilbage og angiver som grund præsident Van Thieus unfaire metoder. – 21. Vicepræsident Nguyen Cao Ky godkendes af højesteret som kandidat til præsidentvalget, efter at hans opstilling først var blevet afvist, fordi han ikke mødte med det tilstrækkelige antal godkendte stillere, men 23/8 giver også Ky afkald på at stille op mod Thieu.

20. – På en konference i Damaskus underskriver statscheferne i Ægypten, Syrien og Libyen et forfatningsudkast for føderationen mellem de tre lande. – 30. Præsident Sadat siger i en opfordring til befolkningen om at stemme for føderationen ved den forestående folkeafstemning, at den snart også vil omfatte Sudan.

21. – Zambias tidligere vicepræsident Si-

mon Kapwepwe nedlægger sin post som minister for lokalforvaltning og kultur og meddeler dagen efter, at han er ved at danne et nyt parti, Det forenede fremskridtsparti (UPP), som vil kræve nye valg. 23/8 meddeler han, at han har truffet aftale med det eksisterende oppositionsparti, Den afrikanske nationalkongres, om fælles front mod præsident Kenneth Kaunda. – 27. Præsident Kaunda hævder, at Kapwepwe tjener farlige kræfter – racismen, og truer med at forbyde partiet. – 29. To af Kapwepwes tidligere ministerkolleger, der ligesom han tilhører Bembastammen, opfordrer ham til at opløse partiet, og der afholdes demonstrationer for præsident Kaunda.

23. – Præsident Ferdinand Marcos erklærer Philippinerne i undtagelsestilstand på grund af en opstand af leninistisk-maoistiske revolutionære, der understøttes af en udenlandsk magt.

25. – Den græske regering offentliggør et dekret, hvorefter antallet af kabinetsministre reduceres fra 18 til 13, og der oprettes tre regeringsudvalg: for national politik, forsvar og økonomiske anliggender. Desuden opdeles landet i 7 administrative regioner hver under guvernør med status som understatssekretær. – 26. Premierminister George Papadopoulos præsenterer en stærkt omdannet regering for statschefen, general Zoitakis. I den nye regering er Papadopoulos foruden premierminister tillige forsvars- og udenrigsminister samt minister for regeringspolitik. Stylianos Pattakos og Nikolaos Makarezos, der sammen med Papadopoulos dannede det triumvirat, der efter militærkuppet i foråret 1967 tog magten, fortsætter som vicepremierministre, men Pattakos afgiver indenrigsministeriet til den tidligere finansminister Adamantios Androutsopoulos, og også Makarezos mister sit fagministerium, ministeriet for økonomisk koordination, der er afskaffet, og hvis funktioner er overført til det nye ministerium for regeringspolitik. Professor George Pezopoulos bliver chef for et nyt ministerium for den nationale økonomi, der har opslugt ministerierne for handel, industri og landbrug samt arbejdsministeriet, professor Ioannis Koulis finansminister og ingeniøren Konstantinos Panayotakis chef for et nyoprettet ministerium for kultur og videnskab. Kun to af ministrene har samme portefølje som i den foregående regering: justitsminister Angelos Tsoukalas og minister for offentlige arbejder Konstantinos Papadimitriou, medens 7 ministre er nye i kabinettet. 28. Premierminister Papadopoulos erklærer i en tale i Saloniki, at tiden til at afholde valg endnu ikke er kommet.

27. – Fra den nordafrikanske republik Chad meldes om et mislykket kupforsøg mod præsident François Tombalhaye den foregående dag. Deltagerne i sammensværgelsen er arresteret, og hovedmanden Ahmed Abdallah har begået selvmord. – 28. Radio Fort Lamy meddeler, at Chad har afbrudt de diplomatiske forbindelser med Libyen, fordi Libyen har handlet imod Chad sammen med en stor imperialistisk og neokolonial magt, hvis navn ikke nævnes. Præsident Tombalhaye sender både et budskab og en udsending til Khartoum for at forklare general al-Nimeiry sin handlemåde og indbringer samtidig spørgsmålet for OAU. Libyen afviser beskyldningen og henviser til Libyens velkendte antiimperialistiske indstilling. – 31. Præsident Tombalhaye fremlægger i en radiotale »formelle beviser« for Libyens indblanding, og Fort Lamy radio oplyser, at der fra oprørere i det indre af landet er erobret våben, som af udenlandske magter var leveret til Libyen.

29. – Forbundskansler Willy Brandt sammenfatter resultatet af de fire stormagters forhandlinger om en Berlinordning i 4 punkter: Samhørigheden mellem Vestberlin og Forbundsrepublikken tages ud af den internationale strid, Vesttyskland repræsenterer Vestberlin udadtil, trafikken på tilkørselsvejene til Berlin bliver fri for forstyrrelser og chikanerier, og vestberli-

nerne kan besøge Østberlin og DDR. Kendsgerningen Tysklands deling ændres ikke.

I Bolivia styrtes præsident Juan José Torres (se 4/10 1970) af hæren, og en junta bestående af obersterne Hugo Banzer Suarez og Andres Schich samt general Jaime Florentino Mediata overtager magten. Banzer aflægger ed som statens præsident. I det nye kabinet bliver Mario Quitierrez udenrigsminister.

September 1971

1. – Den franske regering meddeler, at serien af kernevåbenforsøg i Stillehavet ikke vil blive fortsat, da formålet er opnået med de hidtil udførte forsøg.

Det schweiziske forbundsråd beslutter at anerkende Den demokratiske republik Vietnam.

Ved folkeafstemninger i FAR, Syrien og Libyen godkendes forfatningsudkastet for Føderationen af arabiske republikker (se 4.–8/11 1970). – 3.–7. Sudans statschef Jaafar Mohammed al-Nimeiry opholder sig på officielt besøg i Cairo, hvor han bl. a. drøfter Sudans indtræden i Føderationen af arabiske republikker med præsident Sadat. – 8. Præsident Sadat opløser parlamentet og udskriver valg til 27/10. – 11. Ved en folkeafstemning i FAR vedtages udkastet til en ny forfatning (se 2/5), hvorefter landets officielle navn bliver Den arabiske republik Ægypten.

Qatar (se 18/7) erklærer sig uafhængigt, slutter venskabspagt med Storbritannien og ansøger om medlemskab af FN (se også 15/8).

Præsident Yahya Khan udtaler i et interview, at Indien fortsat sluser tropper over grænsen til Østpakistan og ophidser befolkningen til oprør. Han beskylder den indiske regering for at benytte flygtningene som »politisk kapital« og forhindre dem i at vende tilbage til Østpakistan. – 5. Yahya Khan forkynder med øjeblikkelig virkning amnesti for alle østpakistanere, hvis forhold i forbindelse med borgerkrigen er blevet taget op til undersøgelse, men som der endnu ikke er rejst anklage imod.

3. – De 3 vestmagters ambassadører i Forbundsrepublikken og Sovjetunionens ambassadør i DDR underskriver i Vestberlin en ny rammeaftale om Berlin. Forbundsregeringen vurderer overenskomsten som et bæredygtigt grundlag for en tilfredsstillende Berlinløsning og overdrager til statssekretær Egon Bahr at føre forhandlingerne med DDR om gennemførelsen af de i aftalen fastlagte principper. Forbundskansler Willy Brandt udtaler i TV, at den egentlige betydning af firemagtsoverenskomsten ligger i, at der i fremtiden ikke vil kunne opstå Berlinkriser; aftalen træder dog først i kraft, når de supplerende overenskomster med DDR foreligger. Berlins status forbliver uændret, samhørigheden mellem Forbundsrepublikken og Vestberlin vil ikke blive bestridt. CDU/CSU's fraktionsledelse i forbundsdagen giver udtryk for en række betænkeligheder ved overenskomsten. – 5. Den østtyske partileder Erich Honecker fremhæver i et interview i Neues Deutschland, at de tre vestmagter for første gang i folkeretligt bindende form har ytret sig om DDR's territorium og grænser, derved er DDR's position blevet styrket.

4. – Det russiske kommunistpartis hovedorgan Pravda opfordrer landene i den socialistiske lejr til modstand mod maoismen og skriver, at det nu som før er de kinesiske lederes mål at spille de socialistiske lande ud mod hinanden, at bringe dem i modsætning til hinanden og at forhindre dem i at gennemføre en ensartet udenrigspolitisk kurs.

6.–7. – Den irske republiks premierminister Jack Lynch opholder sig i Chequers som premierminister Heaths gæst. Premierministrene har samtaler om stillingen i Nordirland, og Heath gør udførligt rede for den britiske regerings politik. Fra britisk side meddeles, at der kun nåedes få positive resultater. – 9. På grund af vedvarende uroligheder i Nordirland beslutter den britiske regering at indkalde parlamentet til en ekstraordinær session 22.–23/9. – 15. Den nordirske regering meddeler, at 219 af de personer, der er blevet interneret i de sidste 5 uger, skal forblive i fængsel indtil videre. – 26. Den nordirske minister for relationerne mellem provinsens to religiøse befolkningsgrupper David Bleakley træder ud af regeringen i protest mod interneringen uden lov og dom af formodede medlemmer af undergrundshæren (IRA). – 28. Efter et møde mellem premierministrene Heath, Lynch og Faulkner udsendes en fælleserklæring, hvori det hedder, at det er mødedeltagernes fælles mål at få bragt volden og interneringerne og alle andre nødforanstaltninger til ophør uden forsinkelse. Det oplyses, at Heath og Lynch er blevet enige om at holde sig i nær kontakt personligt og gennem andre kanaler om alle emner, der berører britisk–irske forbindelser. Efter mødet erklærer Lynch sig nogenlunde tilfreds med mødets forløb, men understreger, at det kun er det første i en serie, og at man ikke kan vente de helt store resultater af et enkelt møde. Faulkner forsikrer befolkningen i Nordirland om, at der ikke har været tale om noget »udsalg« af den nordirske regerings principper. – I Nordirland meddeler den yderliggående protestantiske præst Ian Paisley, at der vil blive oprettet et »loyalistisk, civilt forsvarskorps« til at bekæmpe IRA.

7. – Kong Hussein af Jordan giver meddelelse om dannelsen af enhedspartiet Jordans nationale union, der skal organisere samfundets ressourser.

9.–10. – I den amerikanske-japanske komité for økonomiske og handelspolitiske spørgsmål opfordrer udenrigsminister William P. Rogers Japan til at opskrive sin valuta og liberalisere handelspolitikken. Han gør opmærksom på, at underskudet på handelsbalancen med Japan er det største problem for USA, og at USA først kan tænke på at afskaffe importafgiften på 10 pct. (se 15/8), når dette problem er løst. Udenrigsminister Takeo Fukuda advarer heroverfor mod at opretholde importafgiften, da det kan tvinge andre lande til modforholdsregler, og hævder, at Japan på ingen måde er den hovedansvarlige for de amerikanske vanskeligheder.

10. – Den britiske ambassadør i Uruguay Geoffrey Jackson, der siden 8/1 har været holdt fanget af Den nationale befrielsesbevægelse – tupamaros – løslades.

11. – Den finske regering meddeler, at den har optaget kontakt med regeringerne i Forbundsrepublikken Tyskland og DDR og foreslået forhandlinger om en traktat vedrørende en samlet regulering af forbindelserne mellem Finland og de to tyske stater. Finlands mål er en samlet traktat, der skal indeholde anerkendelse af den finske neutralitetspolitik, gensidig afkald på vold og en almindelig rationel og økonomisk ordning af de ved krigen opståede spørgsmål. Initiativet begrundes med den nuværende positive udvikling i den europæiske politik. – Det vesttyske udenrigsministerium erklærer, at forbundsregeringens standpunkt til trediemagts oprettelse af diplomatiske forbindelser med DDR i øjeblikket er uforandret. De afspændingsprocesser, som den finske regering nævner, er endnu ikke så langt fremskredne, at de tillader en udelt positiv bedømmelse af den fremtidige udvikling. Før en Berlinordning (se 3/9) kan foreligge, kræves der endnu vanskelige forhandlinger.

Den tidligere russiske ministerpræsident og førstesekretær i det kommunistiske parti Nikita Krushchev afgår ved døden.

16. – Præsident Anwar Sadat erklærer i en

radio- og TV-tale til nationen, at han er villig til at ofre en million ægypteres liv for at befri de arabiske territorier, som Israel har okkuperet, og han gentager sin tidligere udtalelse om, at konflikten må afgøres i 1971 enten på fredelig eller krigerisk vis. Han anklager USA for ikke at have holdt sit løfte om at definere sin holdning i den arabisk-israelske konflikt og for at have hjulpet Israel med at opretholde okkupationen af de arabiske områder. Han kræver, at de fire stormagter, USA, Storbritannien, Frankrig og Sovjetunionen, samt FN's generalsekretær U Thant og hans udsending Gunnar Jarring griber aktivt ind for at løse konflikten i Mellemøsten.

17. – I et interview i Generalanzeiger i Bonn advarer CSU's leder Franz Josef Strauss CDU mod at tro, at CSU uden videre vil acceptere Rainer Barzel som kanslerkandidat, selv om han bliver CDU's næste formand (se 5/7). Han udtaler, at han selv er villig til at modtage kanslerposten, hvis partierne »kalder på ham« under bestemte politiske konstellationer.

17.–18. – Maltas premierminister Dom Mintoff forhandler i Chequers med premierminister Edward Heath om en revision af forsvarsaftalen mellem de to lande (se 16/8). 22/9 meddeles, at begge partier principielt er enige om at forhandle om en ny overenskomst.

20. – Zambias præsident Kenneth Kaunda lader ca. 30 af lederne af det nye oppositionsparti, Det forenede fremskridtsparti (UPP), dog ikke formanden Simon Kapwepwe (se 21/8) anholde i »statssikkerhedens interesse«. Blandt de arresterede er partiets næstformand Alfred Chambeshi og de tidligere ministre Justin Chimba og John Chisata. Kapwepwe benægter, at hans tilhængere har været indblandet i undergravende virksomhed.

Ved kommunevalgene i Norge går arbeiderpartiet, høyre og venstre tilbage, medens senterpartiet og kristeligt folkeparti har fremgang. Arbeiderpartiet opnår kun 41.9 pct. af det samlede antal stemmer mod 43.8 pct. i 1967. Valgdeltagelsen er ringe, kun 71.7 pct. mod 76 pct. i 1967 og 83.7 pct. ved stortingsvalget i 1969. Iøvrigt er valget bemærkelsesværdigt ved en stærk forøgelse af kvindernes repræsentation. I flere kommunalbestyrelser er over halvdelen af medlemmerne efter valget kvinder.

24. – Den britiske regering underretter den sovjetiske ambassade i London om, at ca. 90 af 550 akkrediterede sovjetiske tjenestemænd i Storbritannien skal være ude af landet i løbet af 2 uger, fordi de har været indblandet i spionagevirksomhed. Ca. 15 andre sovjetiske tjenestemænd, som i øjeblikket ikke er i Storbritannien, men som har visum til indrejse, ville ikke få tilladelse til at komme ind i landet. Det britiske udenrigsministerium oplyser, at beviserne for omfanget og karakteren af den sovjetiske spionage i Storbritannien stammer fra et medlem af det russiske hemmelige politi, som er »hoppet af« i Storbritannien, og som har fået opholdstilladelse. – 25. Sovjetunionen protesterer mod masseudvisningen og truer med gengældelsesforanstaltninger, hvis den britiske regering ikke tager spørgsmålet op til ny overvejelse.

DANMARK

Juli 1971

1. – Som et led i bestræbelserne for at dæmpe væksten i de offentlige udgifter har regeringen besluttet, at de samlede udgifter til vejanlæg i 1972–73 ikke må overstige 750 mill. kr., det samme som i 1971–72. Ifølge foreløbige budgetter skulle der i 1972–73 have været anvendt 850 mill. kroner.

2. – Grundejernes Landsforbund fremsætter over for finansministeren ønske om, at det skattemæssige standardfradrag for vedligeholdelse af parcelhuse maksimalt skal være 3000 kr. mod nu 2000 kr.

5. – DSB og ØK vil oprette et trafikselskab, A/S Alfragt, med en aktiekapitel på 2,5 mill. kr., hvoraf DSB overtager en tredjedel. A/S Alfragt forpligter sig til at benytte DSB til transport- og terminalbehandlingsopgaver og til at anvende skibe tilhørende ØK eller rederier, ØK samarbejder med eller er eneagent for. Trafikminister Guldberg har godkendt planen, der skal forelægges finansministeren og derefter behandles i finansudvalget.

7. – Forhandlinger mellem Dansk Journalistforbunds 230 medlemmer ved radio og TV og Danmarks Radio bryder sammen. Der er opnået enighed om løn- og ansættelsesvilkår, men DR's forretningsudvalg nægter at godkende et forlig om ophavsretten.

8. – Regeringen enes med de kommunale organisationer samt København og Frederiksberg kommuner om et lidt højere skatteloft for 1972–73 end oprindelig foreslået. (se 9/6). Herefter kan skatteudskrivningen i 1972–73 i forhold til 1971–72 forhøjes med maksimalt 7 pct. i kommunerne uden for København og Frederiksberg, 11,5 pct. i København og Frederiksberg og 20 pct. i amtskommunerne. Der vil dog blive mulighed for en højere skatteudskrivning i 1972–73 i kommuner med særlig stærk befolkningstilvækst, ligesom kommunerne kan udskrive dækning af merudgifter til boligsikring, børnetandpleje og befordringsgodtgørelse til visse grupper af uddannelsessøgende.

Et embedsmandsudvalg, der har undersøgt spørgsmålet, er kommet til det resultat, at 49 love og 19 administrative bekendtgørelser skal ændres, hvis Danmark tilslutter sig De europæiske Fællesskaber (EF).

Forureningsrådets luftudvalg udsender en rapport, hvori det foreslås, at man straks går i gang med bekæmpelsen af luftforureningen på 5 områder: industri, kraftværker, affaldsforbrændingsanstalter, oliefyr og biler. Desuden foreslås luftkvaliteten over 11 af de største byer undersøgt, så man kan få et overblik over graden af luftforurening. Nødvendige investeringer til bekæmpelse af luftforureningen ved kilderne anslås i første omgang til ca. 400 mill. kr.

12. – Forsvarsminister Knud Østergaard har ladet foretage en undersøgelse, hvoraf det fremgår, at militærnægternes fordele i forhold til de militære værnepligtige er blevet så åbenlyse, at det kan blive nødvendigt at slå bremserne i. Samvittighedskravet er trådt i baggrunden, og militærnægternes propaganda fremhæver militærnægternes arbejde som bekvemt, behageligt og interessant.

Det meddeles, at B & W har solgt aktier i den udskilte motorfabrik, A/S B & W's Motor- og Maskinfabrik af 1971, for

162 mill. kr. (se 15/3). Værftets adm. direktør Torben Bille udtaler, at værftets kapitalbehov herefter i det væsentlige er dækket for de nærmeste år, og oplyser, at værftet i 1971 ikke har modtaget nye ordrer, men at der nu efter værftets stabilisering er skabt grundlag for en forøgelse af ordrebeholdningen. Værftet ligger med ordrer, der vil sikre beskæftigelsen hen til sidste halvår 1973.

13. – Markedsminister Nyboe Andersen udtaler efter forhandlingerne med EEC's ministerråd, at der ikke bliver nogen ny toldmur gennem Øresund. Der er enighed mellem EEC og de EFTA-lande, der ikke kommer med i det udvidede fællesmarked, om at undgå, at der opstår nye toldmure.

Det meddeles, at der er blevet optaget 1911 ansøgere på landets 23 børnehave- og fritidspædagogseminarier, medens 3630 eller 60 pct. af de kvalificerede ansøgere er blevet afvist på grund af pladsmangel. Der er i øjeblikket ca. 2000 ledige stillinger i daginstitutioner, børnehaveklasser og i særforsorgen.

14. – Finansudvalgets formand Kr. Damsgaard (v.) nævner som eksempel på områder, hvor det endnu ikke er lykkedes at opnå besparelser, det humanistiske fakultet ved Københavns universitet, der omfatter de såkaldte modefag, hvor antallet af kandidater meget hurtigt kan komme til langt at overstige behovet, men alligevel ønsker man ansat en næsten tusindtallig skare af nye lærere ved universitetet. Dekanen ved det humanistiske fakultet, professor Bjarne Nørretranders, udtaler, at Damsgaards udtalelser virker chokerende, fordi han synes at mene, at universitetet har som opgave og ansvar at prioritere i forhold til samfundets behov og samfundets muligheder for at aftage den akademiske arbejdskraft.

15. – Socialdemokratiets formand J. O. Krag skriver i partiets tidsskrift Ny Politik, at konsekvensen af erfaringerne fra Socialdemokratiets samarbejde med SF i 1966–68 vil blive, at det samarbejdsudvalg, som de to partier dengang nedsatte – eller en tilsvarende formaliseret samarbejdsform – ikke vil genopstå. Efter det kommende folketingsvalg vil forskellen mellem S. og SF. i udenrigs- og sikkerhedspolitiske spørgsmål samt måske i de markedspolitiske aspekter være så udpræget, at spørgsmålet overhovedet ikke kommer på tale. Hvis S. danner mindretalsregering, vil det blive en regering, der lægger sine forslag frem til fri forhandling fra sag til sag, og hvor der kan forhandles med alle folketingets partier.

Et udvalg med rigsstatistiker N. V. Skak-Nielsen som formand har udarbejdet en redegørelse, der viser, at der i 1970 har været en tilgang af tinglyste pantebreve på godt 17 milliarder kr., 6 milliarder mere end i 1965. Det private pantebrevsmarkeds andel heraf var ca. 25 pct. Den effektive rente for låntagerne anslås til gnstl. 13 pct. Udvalget foreslår, at der skabes lovhjemmel for at kræve oplysninger fra alle kreditformidlende virksomheder om art, omfang og vilkår for de ydede kreditter, samt om hvorfra og hvortil pengene kommer og går.

En rapport fra forsvarskommandoen peger på, at der i 1972 vil opstå et underskud af værnepligtige, så forsvarslovens styrkemål ikke kan opfyldes, hvis der ikke gribes ind.

16. – En kommissionsbetænkning om kristendomsundervisningen i folkeskolen foreslår, at undervisningen skal give eleverne et grundigt kendskab til kristendommen og dens baggrund med vægten på kristendomsopfattelsen i den danske folkekirke, men der skal også orienteres om de vigtigste ikke-kristne religioner og andre livsopfattelser som f. eks. humanisme, ateisme og marxisme. Undervisningen skal ikke finde sted i de første skoleår, men sættes på skemaet samtidig med geografi og historie. Bevidst eller følelsesbetonet kristendomsforkyndelse, opdragelse eller påvirkning til bestemte kristne livsanskuelser eller meninger må ikke forekomme.

Regeringens kontaktudvalg vedrørende ungdomsnarkomani finder et centralt register over narkomaner værdifuldt, men man er stødt på så stor modstand, ikke mindst fra en række behandlingssteder, at det ikke er lykkedes at nå til enighed om en indstilling.

19. – Markedsministeriet udsender en redegørelse for resultaterne af de hidtidige forhandlinger om medlemskab af De europæiske Fællesskaber (EF). For handelen med både industriprodukter og landbrugsprodukter er der opnået en overgangsperiode på 5 år. EF skal afvikle sin told over for de nye medlemslande med 20 pct. hvert år, og de nye medlemslande skal samtidig tilpasse sig den ydre toldmur med 40 pct. i 1974 og 20 pct. i hvert af de følgende 3 år. Danmark mangler endnu at forhandle om toldfrihed for en række specielle råvarer. Den højere pris, som dansk industri kommer til at betale for råvarer, der importeres fra tredjeland, beregnes at ville medføre en omkostningsforøgelse på 2–3 pct. af den samlede importværdi eller ca. 300 mill. kr. Aftalen om den fælles landbrugspolitik opfylder de danske ønsker. De nye medlemslande skal tilpasse deres priser gradvis i et fastlagt tempo inden 1978. Resultatet bliver for Danmark en prisstigning på fødevarer på 1,5 pct. Landbrugets merindtjening vil efter overgangsperioden være 2,3 milliarder kr., hvoraf 450 mill. kr. indtjenes på hjemmemarkedet. Det danske bidrag til EF's budget vil stige fra 250 mill. kr. i 1973 til 700 mill. kr. 5 år senere. Den danske andel kan ikke overstige 2,42 pct. af budgettet. Den danske repræsentation kommer til at bestå af 10 medlemmer i parlamentet, 3 i rådet, 1 i kommissionen og 9 i det økonomiske og sociale udvalg. Danmarks ønske om uhindret samarbejde med de øvrige nordiske lande, specielt Sverige, imødekommes ved, at EF søger den eksisterende toldfrihed inden for EFTA udvidet til at gælde det udvidede fællesmarked.

En embedsmandsdelegation har ved forhandlinger i Bruxelles om overgangsbestemmelser for kapitalbevægelser mellem Danmark og medlemslandene i et udvidet fællesmarked opnået, at Danmark får en 5-årig overgangsperiode, inden danskeres adgang til køb af børsnoterede værdipapirer i EF-landene træder i kraft. Overgangsperioden for EF-borgeres adgang til at købe danske obligationer bliver 2 år.

20. – Nationalbanken har besluttet at forlænge kurssikringen for den danske krone fra 3 til 6 måneder. Forlængelsen betyder en lettelse for forretningsfolk, der har kontrakter løbende ud over 3 måneder.

På et repræsentantskabsmøde i studenterrådet ved Københavns universitet træder rådets præsidium med stud. jur. Lone Jørnow i spidsen tilbage, og stud. theol. Johannes Berthelsen vælges til ny formand.

22. – Formanden for LO Thomas Nielsen udtaler, at LO's forretningsudvalg endnu ikke har taget endelig stilling, men det er hans personlige opfattelse, at Danmark bør gå ind i fællesmarkedet på de betingelser, regeringen har accepteret i forhandlingerne med de seks, uanset hvad Sverige måtte beslutte sig til. Han tilføjer, at Danmarks indtræden er nødvendig for at få et socialistisk præget Europa.

12 studenter ved Århus universitet vil blive sigtet for forstyrrelse af offentlig valghandling og vold mod tjenestemand i funktion. Baggrunden er de voldsomme uroligheder på universitetet i forbindelse med rektorvalget 28/4.

23. – Eksport af sten og grus optaget fra havbund eller strande forbydes. Forbudet træder i kraft 1/8 og gælder foreløbig til 31/12 1972.

24. – Socialdemokratiets formand J. O. Krag udtaler i en kommentar til Thomas Nielsens tale (se 22/7), at der ikke er nogen meningsforskel mellem Socialdemokratiet og LO i spørgsmålet om Danmarks tilslutning til EEC.

25. – I en udtalelse fra Socialistisk Folke-

partis forretningsudvalg hedder det, at J. O. Krags og Thomas Nielsens ja til fællesmarkedet næppe har dækning i arbejderbefolkningen.

26. – Det meddeles, at forsvaret er rede til at modtage de første kvindelige konstabelelever.

Arbejdsgiverforeningen og LO er enige om, at arbejdsmarkedets fuldautomatiske dyrtidsregulering kan bevares også i tilfælde af dansk medlemskab af EF.

28. – Det Berlingske Hus og A/S Dagbladet Politiken indfører øjeblikkeligt stop for nyansættelser i alle afdelinger. Herefter vil stillinger, der bliver ledige ved afgang, kun blive genbesat, hvis det skønnes absolut nødvendigt. Stoppet motiveres med, at de stærkt stigende omkostninger til papir, lønninger m. v. ikke modsvares af tilsvarende indtægter, først og fremmest på grund af et almindeligt fald i annonceringen.

29. – I et møde mellem husmandsforeningerne, landboforeningerne, Landbrugsrådet og kornbranchen i landbrugsministeriet udtaler landbrugsminister Henry Christensen, at regeringen ikke agter at gennemføre en ny kornordning ved lov og heller ikke har planer om statsoplagring af det ventede høstoverskud. Han gør opmærksom på, at der uden en kornaftale er risiko for kaos på kornmarkedet, men det lykkes ikke parterne at blive enige om en ny aftale.

Finansminister Ninn-Hansen udtaler, at der ikke findes noget beskæftigelsesproblem, men han ser gerne, at der gennemføres samtaler mellem arbejdsmarkedets parter og regeringen og foreslår, at det sker i et indkomstpolitisk kontaktudvalg. Udtalelsen er et svar til Thomas Nielsen, LO, der har udtrykt ønske om at tale med regeringen om beskæftigelsen.

Færøernes lagmand Atli Dam siger i sin åbningstale i lagtinget, at en dansk aftale med fællesmarkedet må have det forbehold, at Færøerne kan holdes udenfor, og en dansk folkeafstemning må holdes således, at det færøske hjemmestyre kan tage stilling til eventuelt medlemskab.

30. – Dansk Journalistforbund varsler strejke mod Danmarks Radio for 235 overenskomstansatte journalister og fotografer. Strejken træder i kraft 1/9, hvis der ikke forinden er opnået enighed. Journalistforbundets formand V. Fleischer Michaelsen udtaler, at den varslede konflikt intet har med lønningerne at gøre, og at det ikke er et krav fra journalisterne, der har ført til sammenbrud af forhandlingerne, men kravet fra DR om at overtage medarbejdernes ophavsret.

31. – Den radikale folketingsmand Aage Valbak fremsætter den tanke, at der nedsættes et fast udvalg til at undersøge, om gamle love fortsat opfylder deres oprindelige formål. Udvalget skal løbende og systematisk gennemgå statens udgiftsområder både for at se, om lovene har overlevet sig selv og for teknisk at få vurderet, om der økonomiseres med bevillingerne.

August 1971

2. – Forbundsformand Hans Rasmussen, Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund, udtaler til Berlingske Tidende, at det er blåøjet af Thomas Nielsen, LO, at sige ja til fællesmarkedet allerede nu (se 22/7). Hvis de i smedeforbundet skulle tage stilling i huj og hast, ville svaret utvivlsomt blive et blankt nej.

3. – Radiorådets forretningsudvalg vil ikke fravige sit standpunkt ikke at ville betale journalisterne de forlangte 1,2 mill. kr.

for overdragelse af ophavsretten til de producerede udsendelser til DR, men tager formandens redegørelse til efterretning (se 30/7).

10. – Regeringen behandler i et ministermøde spørgsmålet om forlængelse af Dansk Undergrunds Consortiums koncession med 2 år, fordi striden om sokkelgrænserne i Nordsøen forsinkede boringerne efter olie.

12. – Socialdemokratiets formand J. O. Krag og fhv. justitsminister K. Axel Nielsen beskylder i et telegram til statsminister Hilmar Baunsgaard regeringen for at have handlet i strid med loven i sagen om forlængelse af Dansk Undergrunds Consortiums koncession og forlanger, at regeringen enten meddeler, at der ikke er truffet nogen afgørelse, eller at den har annulleret den trufne afgørelse.

13. – Statminister Hilmar Baunsgaard afviser J. O. Krags og K. Axel Nielsens beskyldninger i flg. erklæring: Regeringen har ikke meddelt, at den har besluttet at forlænge DUC's frist i endnu to år. Regeringen har færdigbehandlet en indstilling til folketingets undergrundsudvalg, og denne indstilling vil ikke blive meddelt, før den har været forelagt for og drøftet i udvalget. Regeringen har i enhver henseende handlet i overensstemmelse med sit parlamentariske ansvar.

16. – Reguleringspristallet for juli viser en stigning i forhold til april på 2,9 points til 103,3, hvilket giver arbejdere og tjenestemænd en dyrtidsportion fra henholdsvis 1/9 og 1/10.

17. – Mellem landbrugets organisationer og kornbranchen opnås enighed om, at kornaftalen af 15/5 1970 skal gælde for det nye høstår indtil 1/6 1972, hvorefter prisdannelsen er fri. Ved salg fra landmand til købmand er den garanterede pris pr. 100 kg foderbyg og havre herefter 42,50 kr., hvortil kommer lagertillæg, der efterhånden bringer prisen op på 51,80 kr. For rug og hvede er det tilsvarende tal 49 og 58,90 kr. Ved eksport gælder verdensmarkedsprisen, der ventes at ville ligge betydeligt lavere, men der regnes med tilskud fra landbrugets dispositionsfond til dækning af prisforskellen og en rimelig avance til kornhandelen.

18. – Monopolrådet godkender landbrugets ønske om forhøjelse af hjemmemarkedspriserne. Den godkendte forhøjelse udgør pr. kg for smør 70 øre, for æg og fjerkræ 20 øre, for flæsk 28 øre og for okse- og kalvekød 35 øre. Hjemmemarkedsprisen for okse- og kalvekød er dog ikke aktuel i øjeblikket, da eksportprisen ligger over hjemmemarkedsprisen. På årsbasis betyder de nye hjemmemarkedspriser ca. 110 mill. kr. mere til landbruget.

I anledning af DSB's ønske om en takstforhøjelse med et anslået provenu af 110 mill. kr. udtaler monopolrådet, der i henhold til pris- og avanceloven skal udtale sig om den ønskede forhøjelses berettigelse (se 17/3), at DSB, hvis det havde været et privat firma, ville have fået tilladelse til at forhøje taksterne svarende til et merprovenu på 73 mill. kr. Den endelige afgørelse træffes i finansudvalget.

20. – Forureningsrådets vandeksperter foreslår i en rapport udvidet og skærpet kontrol med specielt industriens forurening og en vandforureningscentral. Skal der sikres befolkningen en rimelig vandkvalitet, vil det kræve en investering på 2,8 milliarder kr. og årlig ca. 360 mill. kr. til drift og vedligeholdelse af rensningsanlæg i de 10 år, det vil tage at indhente det forsømte og få forureningen under kontrol.

22. – Socialistisk Folkepartis formand, folketingsmand Sigurd Ømann udtaler på partiets landsmøde, at SF ikke vil indgå noget formaliseret arrangement med en regering, der vil føre Danmark ind i fællesmarkedet.

28. – Socialdemokratiet fejrer sit 100 års jubilæum på et landsmøde i Falkonercen-

tret i København. Partiets formand, fhv. statsminister J. O. Krag fremlægger i sin tale, hvor han betegner statsminister Baunsgaard som landets ledende socialistforskrækker, forslag til en ny politik, der skal bringe landets økonomi på fode. En socialdemokratisk regering kan ikke love lavere skatter hurtigt gennemført, men penge- og finanspolitikken må suppleres med mere positive foranstaltninger, bl. a. lønmodtagerfonds, forenkling af skattesystemet, reform af boligbyggeriet, udvidet adgang til førtidspensionering i 55 års alderen, udenlandsk finansiering af Storebæltsbro og Saltholmsprojektet.

29. – I en markedsudtalelse fra Socialdemokratiets jubilæumslandsmøde hedder det, at der vil foreligge en ny situation, hvis Norge mod forventning ikke opnår medlemskab i EEC. Et forslag om at anbefale alle socialdemokratiske vælgere at stemme nej ved folkeafstemningen forkastes, men partiets hovedbestyrelse beslutter enstemmigt at indkalde en ekstraordinær kongres umiddelbart før folketingets stillingtagen og den derpå følgende folkeafstemning.

30. – I et arbejdsprogram for de næste 4 år går Det konservative Folkeparti ind for, at radiomonopolet skal brydes. Lovgivningen ønskes ændret allerede næste år, således at der kan indføres en privat radio eventuelt finansieret ved reklamer, og når et TV-2 oprettes, ønskes også det indrettet uafhængigt af Danmarks Radio.

A/S Den socialdemokratiske Presse vedtager på sin generalforsamling at afskedige 250–275 medarbejdere, som der ikke bliver beskæftigelse for, når Aktuelts lokaludgaver standses, fordi LO ikke længere vil dække det meget store underskud ved den nuværende ordning. Det ventes, at Aktuelt herefter kan drives med et tilskud på 10 mill. kr. årligt, som LO betaler. Efter nedlæggelsen af Aktuelts lokaludgaver er der 6 socialdemokratiske provinsaviser tilbage: Demokraten, Århus, Folkebladet, Randers, Ny Tid, Ålborg, Sønderjyden, Sønderborg, Ny Dag, Nakskov, og Bornholmeren, Rønne.

31. – I folketingets første møde i den ekstra mødeserie (se 11/5) meddeler statsminister Baunsgaard, at datoen for folketingsvalget er fastsat til 21/9, og at der samtidig vil blive foretaget folkeafstemning om valgretsalderens nedsættelse fra 21 til 20 år (se 4/6). Statsministeren udtaler, at det til stadighed har været regeringens opfattelse, at det mandat, vælgerne i januar 1968 gav regeringspartierne, burde udnyttes fuldt ud, og at fremskyndelsen af valget er begrundet i ønsket om, at valget ikke skal afbryde folketingets arbejde med de mange vigtige spørgsmål, ikke mindst i forbindelse med afslutningen af forhandlingerne med fællesmarkedet, som foreligger i det nye folketingsår.

Finansminister Ninn-Hansen fremsætter forslag til lov om udskrivningsprocenten for kalenderåret 1972 og forslag om ændring af lov om sømandsskat. Herefter fastsættes udskrivningsprocenten uændret til 91. Samtidig foreligger en skriftlig redegørelse af finansministeren vedrørende standarden af offentlige serviceydelser (se 18/3).

Økonomiminister Nyboe Andersen fremsætter som baggrund for de beslutninger, folketinget skal tage om skattepolitikken i det kommende år, og med udgangspunkt i OECD's årlige rapport om Danmarks økonomi og det økonomiske sekretariats oversigt en redegørelse for den økonomiske situation.

Indenrigsminister H. C. Toft fremsætter forslag om den kommunale og amtskommunale beskatning for regnskabsåret 1972–73. Lovforslaget, som er i overensstemmelse med aftalen med de kommunale organisationer og Københavns og Frederiksberg kommuner (se 8/7), betegnes som en engangsforanstaltning, idet der mellem regeringen og de kommunale organisationer er opnået enighed om, at der må tilstræbes et nærmere samarbejde vedrørende in-

vesteringsbudgetteringen og de kommunale låneprogrammer. For finansårene 1971–72 og 1972–73 er der fastsat lånerammer for kommuner og amtskommuner på henholdsvis 1665 mill. kr. og 910 mill. kr., hvilket betyder en væsentlig reduktion af det økonomiske spillerum for de to kommunegrupper.

Per Hækkerup fremsætter på den socialdemokratiske gruppes vegne forslag til folketingsbeslutning om oprettelse af diplomatisk forbindelse med Den demokratiske Republik Vietnam (Nordvietnam) (se 18/3). Ved 1. behandling 1/9 afvises forslaget af udenrigsminister Poul Hartling og regeringspartiernes ordførere. Per Hækkerup foreslår en dagsorden, hvorefter folketinget beslutter, at Danmark optager diplomatisk forbindelse med Nordvietnam samtidig med Norge. Dagsordensforslaget forkastes med 85 stemmer mod 65, og forslaget til beslutning henvises til udvalg.

Sigsgaard (vs.) fremsættes forslag til folketingsbeslutning om ekspropriation af olie- og gasforekomster.

September 1971

1. – Finansudvalget godkender en takstforhøjelse for DSB på i alt 93 mill. kr. (se 18/8) fra 1/10 for godstaksternes og fra 1/11 for persontaksternes vedkommende.

Et mæglingsforslag om at tage spørgsmålet om ophavsretten ud af overenskomstforhandlingerne fører til udsættelse af den varslede journaliststrejke i Danmarks Radio (se 3/8). Radiorådet skal efter valget tage stilling til forslaget.

2. – Ved 2. behandling af finansministerens og indenrigsministerens lovforslag (se 31/8) der former sig som en almindelig politisk debat, præget af det forestående valg, forkastes et ændringsforslag af SF om at nedsætte udskrivningsprocenten for 1972 til 86 med 129 stemmer (S., K. f., V. R.v.) mod 13. En af Hanne Reintoft (komm.) foreslået dagsorden, hvorefter folketinget opfordrer regeringen til omgående at udarbejde en beskæftigelsesplan til løsning af beskæftigelsesproblemet og til sikring af varig beskæftigelse, forkastes med 127 stemmer mod 5, medens 7 undlader at stemme. De tre lovforslag færdigbehandles

3/9. Forslaget om fastsættelse af udskrivningsprocenten til 91 vedtages med 137 stemmer mod 12, forslaget om ændring af lov om sømandsskat med 140 stemmer mod 12 og forslag til lov om den kommunale og amtskommunale beskatning med 141 stemmer mod 4, medens 9 undlader at stemme.

4. – 6 medlemmer af Kristeligt Folkepartis 17 mand store hovedbestyrelse træder tilbage, efter at hovedbestyrelsens flertal har vraget landsretssagfører Viggo Høgsgård som partiets folketingskandidat. Organisationen Unge Kristne påstår, at tidligere medlemmer af Liberalt Centrum har taget magten i partiet, en påstand, der afvises af formanden, overlæge Jacob Christensen. Den følgende dag nedlægger 7 medlemmer af partiets amtsudvalg i Københavns amt deres hverv, deriblandt Viggo Høgsgård, der også udmelder sig af partiet.

6. – Dansk Undergrunds Consortium har modtaget officiel meddelelse fra regeringen om, at koncessionen på efterforskning af olie og gas i Nordsøen ikke behøver at udløbe til det oprindeligt fastsatte tidspunkt (se 13/8).

Dagbladet Politiken opsiger 15 redaktionelle medarbejdere. 9 af de 15 har været beskæftiget ved bladet i over 30 år og førtidspensioneres, de øvrige 6 vil modtage en bonus ud over de ifølge overenskomsten gældende opsigelsesbestemmelser. Opsigelserne, der træder i kraft pr. 1/7

1972, skyldes økonomiske overvejelser som følge af nedgangen i dagbladenes annonceindtægter. For Politikens vedkommende er der tale om en nedgang på ca. 10 pct., hvilket giver en indtægtsnedgang på ca. 10 mill. kr.

7. – Politikens medarbejderforening protesterer mod den fremgangsmåde, chefredaktionen har anvendt ved afskedigelsen af de 15 journalister, og kræver afskedigelserne taget tilbage.

8. – Danske Statsembedsmænds Samråd og Akademikernes Samarbejdsudvalg vedtager en sammenslutning til Akademikernes Centralorganisation, som får ca. 45.000 medlemmer.

9. – På Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbunds kongres anbefaler formanden, folketingsmand Anker Jørgensen, tilslutning til EF på visse nærmere præciserede betingelser, men imødegås stærkt af mange af de efterfølgende talere. Det besluttes, at der ligesom i LO skal indkaldes en ekstraordinær kongres om spørgsmålet.

10. – Udenrigsministeriets markedssekretariat besvarer 33 spørgsmål, som LO's forretningsudvalg har stillet om arbejdsmarkedspolitik, socialpolitik, egnsudviklingspolitik og den økonomiske politik ved en eventuel tilslutning til fællesmarkedet.

13. – Nationalbanken beslutter efter forhandling med bankernes og sparekassernes organisationer at frigive den resterende del af bankernes og sparekassernes deponeringer i Nationalbanken. Det nuværende udlånsloft forlænges til nytår.

18. – Hjemmeværnets civile chef (»kommitterede«) siden oprettelsen i 1948, folketingsmand Frode Jakobsen, har efter eget ønske fået bevilget sin afsked fra 1/1 1972.

21. – Ved folketingsvalget har socialdemokraterne og Socialistisk Folkeparti en betydelig fremgang i stemmer og får henholdsvis 8 og 6 flere mandater end i 1968. Det radikale Venstre fastholder i det væsentlige stemmetallene ved valget i 1968 og får ligesom da 27 mandater; derimod lider både Venstre og Det konservative Folkeparti store tab og mister 4 henholdsvis 6 mandater. Ingen af de øvrige 5 opstillende partier, Retsforbundet, kommunisterne, Kristeligt Folkeparti, Slesvigsk parti og Venstresocialisterne, opnår de 2 pct. af stemmerne, der giver repræsentation. Under stemmeoptællingen valgnatten er det længe uvist, om Kristeligt Folkeparti kommer over spærregrænsen, men fintællingen den følgende dag viser, at det ikke lykkes. Det endelig resultat af valget uden for Færøerne og Grønland bliver derfor, at de tre regeringspartier får 88 og dets oppositionspartier 87 mandater.

Liste	Pct. af samlet antal stemmer			Antal mandater		
	22/11 1966	23/1 1968	21/9 1971	1966	1968	1971
A	38.2	34.2	37.3	69	62	70
B	7.3	15.0	14.4	13	27	27
C	18.7	20.4	16.7	34	37	31
E	0.7	0.7	1.7	–	–	–
F	10.9	6.1	9.1	20[1])	11	17
K	0.8	1.0	1.4	–	–	–
Q			2.0			–
S		0.2	0.2		–	–
V	19.3	18.6	15.6	35	34	30
Y		2.0	1.6		4[2])	–
L	2.6	1.3		4	–	–
U	1.6	0.5		–	–	

Anm. A soc. dem., B rad. venstre C kons. folkep., E. retsfor., F socialistisk folkep., K kommunistisk parti, Q kristeligt folkep., S slesvigsk parti, V venstre, Y venstresocialisterne, L liberalt centrum, U de uafhængige.

1) 6 af de 20 udskilte sig i dec. 1967 og stiftede partiet venstresocialisterne.

2) 2 af de 4, Kai Moltke og Hanne Reintoft, gik ud af partiet og dannede socialistisk arbejdsfællesskab, senere meldte Hanne Reintoft sig ind i kommunistisk parti.

Valgdeltagelsen er noget mindre end i 1968, nemlig 87,2 mod 89,3 pct.

I Grønland genvælges folketingsmand

Knud Hertling uden modkandidat i den nordgrønlandske valgkreds. I Sydgrønland besejrer Moses Olsen den afgående folketingsmand Nicolaj Rosing og tidligere formand for landsrådet Erling Høegh. På Færøerne afholdes folketingsvalget først 5/10.

Ved valget sker der en stor udskiftning af folketingsmedlemmer. 60 af det nye tings medlemmer var ikke medlemmer af det gamle ting, og 52 har ikke tidligere haft sæde i folketinget. Alle de ministre, der også var medlemmer af folketinget, genvælges, desuden nyvælges økonomi- og markedsminister Nyboe Andersen og arbejdsminister Lauge Dahlgaard, derimod opnår undervisningsminister Helge Larsen og kirkeminister Arne Fog Pedersen, der er opstillet, ikke valg. 139 eller 16,2 pct. af samtlige opstillede ved valget er kvinder mod 14,1 pct. i 1968, og af de 175 valgte er 30 eller 17,1 pct. kvinder. I 1968 valgtes 19 kvinder eller 10,9 pct.

Samtidig med folketingsvalget afholdes folkeafstemning om nedsættelsen af valgretsalderen fra 21 til 20 år (se 4/6). For nedsættelsen stemmer 1.595.098, imod 1.222.712 eller 36,68 pct.

22. – Statsminister Hilmar Baunsgaard orienterer kongen om det foreløbige resultat af folketingsvalget og tilråder at afvente fintællingen af stemmerne for at se, om den foreløbige mandatfordeling holder, elker Kristeligt Folkeparti skulle nå de 2 pct. af stemmerne og blive repræsenteret i folketinget. Statsministeren vil derefter give kongen sit endelige råd angående regeringsdannelse.

Den grønlandske folketingsmand Knud Hertling erklærer, at han »om nødvendigt vil støtte en regering Krag efter samtaler«.

23. – Professor, dr. jur. Poul Meyer, Århus, skriver i Politiken: »Uanset at både Grønland og Færøerne statsretligt er en del af det danske rige, er det helt urimeligt at give deres repræsentanter i folketinget mulighed for at bestemme, om vi skal have den ene eller den anden regering.«

24. – Efter at fintællingen har vist, at fordelingen af folketingsmandaterne valgnatten står fast, således at regeringspartierne har fået 88 og Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti (bortset fra Grønland og Færøerne) tilsammen 87 mandater, går statminister Baunsgaard på ny til kongen og tilråder, at partiernes ledere tilkaldes. Socialdemokratiet giver kongen det råd, at regeringen straks træder tilbage og fortsætter som forretningsministerium til 7/10, og at man til den tid gør op, hvor mange folketingsmedlemmer der står bag ved ønsket om en socialdemokratisk mindretalsregering. Regeringspartierne tilråder, at det undersøges, om der er mulighed for at danne en regering af Socialdemokratiet og de nuværende regeringspartier, medens Socialistisk Folkeparti udtaler, at den parlamentariske situation ikke giver anledning til at give noget råd i regeringsspørgsmålet; det kan først blive aktuelt, når regeringen er trådt tilbage. Statsministeren går derefter til kongen, der opfordrer ham til at undersøge muligheden for at danne en firepartiregering.

Det økonomiske råds formandskab (professorerne Anders Ølgaard og John Vibe-Pedersen samt rigsstatistiker N. V. Skak-Nielsen) afleverer en redegørelse for Danmarks økonomiske fremtid i og uden for fællesmarkedet til Det økonomiske Råd, der er indkaldt til møde 1/10. De konkluderer, at dansk økonomi under alle omstændigheder vil være underkastet kræfter udefra, og at tilpasningen bliver særlig omfattende og vanskelig, hvis Danmark holder sig uden for fællesmarkedet.

Firmaet I. M. Elmenhoff og Søn, Randers, der udgiver Amtsavisen, dagbladet Djursland og Djurslandsposten, Grenå (samlet kontrolleret nettooplag 1. halvår 1971: 29.509), vil blive omdannet til et aktieselskab, hvis aktier indehaves af Det Berlingske Hus og chefredaktør Preben Winge, der fortsætter som bladets chefredaktør og direktør. Den andel, Det Ber-

lingske Hus overtager, ejes af arvingerne efter fru Vibeke Elmenhoff Lund, der har ønsket at afhænde deres andel i udgiverselskabet. Chefredaktør Preben Winge udtaler, at der foreløbig ikke vil blive tale om redaktionelt samarbejde mellem Amtsavisen og Det Berlingske Hus. Amtsavisen vil fortsat blive redigeret ud fra et konservativt grundsynspunkt.

25. – Socialdemokratiets formand J. O. Krag afviser tanken om en firepartiregering. Han har fået et telegram fra den grønlandske folketingsmand Knud Hertling om, at denne vil støtte en socialdemokratisk mindretalsregering.

26. – J. O. Krag gør på et møde med Socialdemokratiets folketingsgruppe, hovedbestyrelse og kredsformænd samt LO's forretningsudvalg rede for forhandlingerne om regeringsdannelsen, og det meddeles, at der var 100 pct. tilslutning til hans afvisning af en firepartiregering.

Militærnægterforeningen udtaler sin tilfredshed med, at ca. 20 pct. af de værnepligtige nu nægter at gøre militærtjeneste. Foreningen venter, at der i år bliver 5000 nægtere.

27. – Statsminister Hilmar Baunsgaard indgiver regeringens afskedsbegæring, hvorefter den fortsætter som forretningsministerium, til en ny regerng er dannet.

Den grønlandske folketingsmand Moses Olsen udtaler, at han på nuværende tidspunkt vil stå frit og hverken støtte den ene eller den anden side, men tage stilling fra sag til sag.

A/S Svendborg Avis, der udgiver eftermiddagsavisen Fyens Amts Avis (v.), tidligere Svendborg Avis, beslutter på et bestyrelsesmøde og et efterfølgende repræsentantskabsmøde at forhandle om et nærmere samarbejde med den fynske bladfond, udgiver af det konservative eftermiddagsblad Fyens Stiftstidende og morgenavisen Fyns Tidende (v.). Fyens Amts Avis er kommet i økonomiske vanskeligheder, efter at det havde vist sig, at der ikke var betalt kildeskat for ca. 1 mill. kr.

28. – Radiorådet forkaster forligsmandens mæglingsforslag (se 1/9) med 12 stemmer mod 0; 1 medlem er fraværende. Hos journalisterne er der 176 ja-stemmer mod 4 nej-stemmer.

29. – Generaldirektør Hans Sølvhøj indbyder med henblik på at sikre DR brugsretten til producerede udsendelser til ikkekommerciel undervisning journalistforbundet til nye forhandlinger.

30. – Dagbladet Politikens chefredaktion og medarbejderforening meddeler, at de har indgået en samarbejdsaftale, som ventes at blive afslutningen på nogle ugers uoverensstemmelse omkring opsigelsen af 15 redaktionelle medarbejdere (se 4/9). Aftalen sikrer medarbejderne medindflydelse og medbestemmelse på en række områder, også hvad angår nyansættelser, omplaceringer og afskedigelser. Under forhandlingerne er der sikret forbedrede vilkår for de 9 førtidspensionerede og for 4 afskedigede, og der er fundet nye besparelsesmuligheder, som har gjort det muligt at reducere det oprindelige antal afskedigelser med 2.